

JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW

ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO

VOLUME • 2019 • ISSN 2620-0406

24

NUMBER

1

UNIVERSITY OF CRIMINAL
INVESTIGATION AND POLICE STUDIES

KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKI
UNIVERZITET

UDC 343.98

ISSN (Štampano izd.) 0354-8872

ISSN (Online) 2620-0406

UNIVERSITY OF CRIMINAL INVESTIGATION AND POLICE STUDIES, BELGRADE – THE REPUBLIC OF SERBIA
KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKI UNIVERZITET, BEOGRAD – REPUBLIKA SRBIJA

NBP

JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW

ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO

Belgrade, 2019
Beograd, 2019

PUBLISHER

University of Criminal Investigation and Police Studies, Cara Dušana 196, 11080 Belgrade, Serbia

EDITORIAL COUNCIL

Goran Bošković, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia
Đurađ Budimir, University of Westminster, London, Great Britain
Alexei Vladimirovich Chizhov, Joint Institute for Nuclear Research, Dubna, Russia
Mohinder Singh Dahiya, Gujarat Forensic Sciences University, Gandhinagar, India
Đorđe Đorđević, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia
Marek Fałdowski, Police Academy in Szczyno, Poland
Dušan Joksimović, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia
Andrey Anatolyevich Kochin, University of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation, Saint Petersburg, Russia
Dragana Kolarić, the Constitutional Court of the Republic of Serbia, Belgrade, Serbia
Lucia Kurilovská, Academy of the Police Force in Bratislava, Slovakia
Vladan Petrov, University of Belgrade, Faculty of Law, Serbia
Imre Rudas, Óbudai University, Budapest, Hungary
Cao Shiquan, People's Public Security University of China, Beijing, China
Slobodan Simonović, Western University, London, Canada
Dane Subošić, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia
Milan Škulić, University of Belgrade, Faculty of Law; the Constitutional Court of the Republic of Serbia, Belgrade, Serbia
Donatella Viola, University of Calabria, Arcavacata, Italy
Slavica Vučinić, Military-Medical Academy, Belgrade, Serbia
Goran Vučković, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

EDITORIAL BOARD

Stevo Jaćimovski, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

Editor-in-Chief

Saša Mijalković, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

Editor

Petar Česar, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

Slobodan Jovičić, University of Belgrade, Faculty of Electrical Engineering, a retired Professor, Serbia

Sreten Jugović, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

Nenad Koropanovski, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

Oliver Lajić, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

Goran Marković, University of East Sarajevo, Faculty of Law, the Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

Gorazd Meško, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Slovenia

Nikola Milašinović, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

John Winterdyk, Mount Royal University, Calgary, Canada

English Language Editor and Proof-Reader

Dragoslava Mićović, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

Serbian Language Editor and Proof-Reader

Olivera Jezdimirović, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

Computer Typesetting

Jovan Pavlović, University of Criminal Investigation and Police Studies in Belgrade, Serbia

PDF VERSION OF THE JOURNAL

nbp.kpu.edu.rs

IZDAVAČ

Kriminalističko-polički univerzitet, Cara Dušana 196, 11080 Beograd, Srbija

SAVET ČASOPISA

Goran Bošković, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
Đurađ Budimir, Univerzitet Westminster, London, Velika Britanija
Aleksej Vladimirovič Čižov, Združeni institut za nuklearna istraživanja, Dubna, Rusija
Mohinder Singh Dahiya, Univerzitet Gudžarata za forenzičke nauke, Gandinagar, Indija
Đorđe Đorđević, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
Marek Fałdowski, Policijska akademija u Ščitnu, Poljska
Dušan Joksimović, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
Andrej Anatolevič Kočin, Univerzitet Ministarstva unutrašnjih poslova Ruske Federacije, Sankt Peterburg, Rusija
Dragana Kolarić, Ustavni sud Republike Srbije, Beograd, Srbija
Lucia Kurilovská, Policijska akademija u Bratislavi, Slovačka
Vladan Petrov, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija
Imre Rudas, Univerzitet Obuda, Budimpešta, Mađarska
Cao Shiquan, Univerzitet javne bezbednosti Republike Kine, Peking, Kina
Slobodan Simonović, Univerzitet zapadnog Ontarija, London, Kanada
Dane Subošić, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
Milan Škulić, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu; Ustavni sud Republike Srbije, Beograd, Srbija
Donatella Viola, Univerzitet Kalabrija, Arkavakata, Italija
Slavica Vučinić, Vojno-medicinska akademija, Beograd, Srbija
Goran Vučković, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija

REDAKCIJA

Stevo Jaćimovski, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
glavni i odgovorni urednik
Saša Mijalković, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
urednik
Petar Česar, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
Slobodan Jovičić, Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Beogradu, profesor u penziji, Srbija
Sreten Jugović, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
Nenad Koropanovski, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
Oliver Lajić, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
Goran Marković, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
Gorazd Meško, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Mariboru, Slovenija
Nikola Milašinović, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija
John Winterdyk, Univerzitet Mount Royal, Kalgari, Kanada

Lektor i korektor za engleski jezik

Dragoslava Mićović, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija

Lektor i korektor za srpski jezik

Olivera Jezdimirović, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija

Kompjuterska priprema sloga

Jovan Pavlović, Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, Srbija

PDF VERZIJA ČASOPISA

nbp.kpu.edu.rs

SADRŽAJ

- 1 **Ivana Krstić-Mistridželović, Sreten Jugović**
OSNIVANJE KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKOG UNIVERZITETA
POVOD ZA PRISEĆANJE NA PROF. DR RADOJICU MAKSIMOVIĆA
- 10 **Vasilije Đ. Krestić**
PRISAJEDINJENJE VOJVODINE SRBIJI
- 17 **Jelena Lamovec, Vesna Jović, Stevo Jaćimovski, Goran Jovanov,
Vesna Radojević, Jovan Šetrajčić**
TVRDOĆA I PROCENA ADHEZIJE JEDNOSLOJNIH I
VIŠESLOJNIH TANKIH FILMOVA NIKLA ELEKTROHEMIJSKI
DEPONOVANIH NA SILICIJUMSKIM PODLOGAMA
SA I BEZ ULTRAZVUČNOG MEŠANJA
- 30 **Aleksandar M. Bošković, Jasmina Puhača**
ANALIZA PRAKTIČNE PRIMENE ZAKONA O SPREČAVANJU
NASILJA U PORODICI, S POSEBNIM OSVRTOM NA PRIMENU
HITNIH MERA
- 49 **Jelena V. Radović-Stojanović, Marta J. Tomić**
SOCIOEKONOMSKE KARAKTERISTIKE PUNOLETNIH
UČINILACA KRIVIČNIH DELA U REPUBLICI SRBIJI
- 63 **Dragan Milidragović, Nenad Milić**
REZULTATI I PROBLEMI POLICIJE OPŠTE NADLEŽNOSTI
U SUZBIJANJU KRIMINALA
- 82 **Nebojša Ranđelović**
POLICIJSKA DRŽAVA U SLUŽBI NACIONALNIH CILJEVA
I REFLEKSIJE USTAVNIH ZAKONA KNEZA MIHAILA
- 92 **Dušan Đ. Alimpic**
REORGANIZACIJA POLICIJE
- 96 **PRIKAZ PROJEKTA ANITA IZ PROGRAMA „HORIZONT 2020“**

TABLE OF CONTENT

- 1 **Ivana Krstić-Mistridželović, Sreten Jugović**
ESTABLISHING UNIVERSITY OF CRIMINAL INVESTIGATION
AND POLICE STUDIES: AN OCCASION TO REMEMBER
PROFESSOR RADOJICA MAKSIMOVIC, PHD
- 10 **Vasilije Đ. Krestić**
THE UNIFICATION OF VOJVODINA AND SERBIA
- 17 **Jelena Lamovec, Vesna Jović, Stevo Jaćimovski, Goran Jovanov,
Vesna Radojević, Jovan Šetrajčić**
HARDNESS AND ASSESSMENT OF ADHESION OF MONOLAYER
AND MULTILAYER NICKEL THIN FILMS ELECTROCHEMICALLY
DEPOSITED ON SILICON SUBSTRATES WITH AND WITHOUT
THE ULTRASONIC AGITATION
- 30 **Aleksandar M. Bošković, Jasmina Puhača**
ANALYSIS OF PRACTICAL APPLICATION OF THE LAW
ON PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE WITH A VIEW
ON APPLYING URGENT MEASURES
- 49 **Jelena V. Radović-Stojanović, Marta J. Tomić**
SOCIO-ECONOMIC CHARACTERISTICS OF ADULT
PERPETRATORS OF CRIMINAL OFFENCES
IN THE REPUBLIC OF SERBIA
- 63 **Dragan Milidragović, Nenad Milić**
THE RESULTS AND PROBLEMS OF THE GENERAL POLICE
IN COMBATING CRIMES
- 82 **Nebojša Randđelović**
POLICE STATE IN THE SERVICE OF NATIONAL GOALS
AND REFLECTIONS OF THE CONSTITUTIONAL LAWS
OF PRINCE MIHAISO
- 92 **Dušan Đ. Alimpić**
POLICE REORGANIZATION
- 96 **REVIEW OF THE ANITA (ADVANCED TOOLS FOR FIGHTING
ONLINE ILLEGAL TRAFFICKING) PROJECT FUNDED UNDER
HORIZON 2020**

REČ UREDNIKA

Poštovani čitaoci i saradnici,

Krajem 2018. godine Kriminalističko-poličijska akademija je prerasla u Kriminalističko-poličijski univerzitet kao rezultat Odluke Vlade Republike Srbije, po-drške Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije i višegodišnjih nastojanja zaposlenih da se u okviru ove jedinstvene ustanove obrazuje kadar za potrebe Ministarstva na svim nivoima.

Tu statusnu promenu prate i određene promene u politici izdavanja našeg časopisa:

- imenovani su novi uređivački odbor, kao i novi glavni i odgovorni urednik;
- časopis će izlaziti na engleskom jeziku kao onlajn izdanje;
- objavljuvaće se isključivo originalni naučni radovi;
- novo tehničko uređenje časopisa.

Kao i u prethodnom periodu, svake godine će izlaziti u tri sveske.

Takođe, povremeno će se objavljivati prikazi dela najznačajnih poslenika višeg i visokog policijskog obrazovanja u Srbiji, koji su svojim delovanjem suštinski dopri-neli formiranju Kriminalističko-poličijskog univerziteta.

Zadržana je rubrika Iz istorije policije, u kojoj će se objavljivati prevodi tekstova iz naučne i stručne periodike Srbije iz oblasti policijskih nauka i prakse s kraja XIX i početka XX veka. Cilj je da se nastojanja naših prethodnika u razvoju ove, nadasve teške i odgovorne profesije dostojno prezentuju i da se time razvija pozitivan stav prema srpskom kulturnom nasleđu.

Osim toga, u časopisu će se, po potrebi, objavljivati informacije u vezi s naučnim projektima koje realizuje Kriminalističko-poličijski univerzitet, kako bi i šira aka-demska zajednica imala uvid u razmere razvoja i dostignuća nauke na Univerzitetu.

*Glavni i odgovorni urednik
prof. dr Stevo Jaćimovski*

OSNIVANJE KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKOG UNIVERZITETA POVOD ZA PRISEĆANJE NA PROF. DR RADOJICU MAKSIMOVIĆA

Ivana Krstić-Mistridželović

Sreten Jugović

Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd

Od stručnih obuka do Kriminalističko-policijskog univerziteta

Ideja o potrebi ustanovljavanja posebnog sistema policijskog obrazovanja u Srbiji prešla je dug razvojni put. Početak realizacije te ideje vezuje se za daleke osamdesete godine XIX veka, kada je prvi učeni policajac Tanasije Tasa Milenković, načelnik u ondašnjem Ministarstvu unutrašnjih dela, držao stručna predavanja iz različitih oblasti policijskog rada. Da su i nadležni državni činioci bili svesni važnosti struč-

ne obuke pripadnika policijske profesije svedoče njihova nastojanja da osnivanjem žandarmerijskih škola i kurseva za noćne stražare na prelazu iz XIX veka u XX vek obezbede permanentno obrazovanje policijskog kadra. Nastupanje razdoblja ratova odložilo je uspostavljanje zamišljenog sistema policijskog školstva u Srbiji.

Nakon završetka Velikog rata u Sremskoj Kamenici je 1920. godine osnovana

Žandarmerijska podoficirska škola, dok su za niži žandarmerijski kadar organizovani kursevi u žandarmerijskim stanicama. Naredne, 1921. godine u Beogradu je ustanovljena prva visoka policijska škola, čiji je idejni tvorac i direktor bio znameniti kriminalista i prijatelj Srba profesor dr Rodolf Arčibald Rajs. Političke (ne)prilike u prvoj jugoslovenskoj državi uslovile su gašenje te škole. Međutim, kako je profesionalno obrazovanje policije već bilo osvedočena potreba, godine 1929. osnovan je Kriminalni institut pri Beogradskom univerzitetu, a 1931. godine u Zemunu je otvorena Centralna škola za policijske izvršne službenike, koja je uspešno radila do sloma Kraljevine Jugoslavije u aprilskom ratu 1941. godine.

Prekid državnopravnog kontinuiteta s Kraljevinom Jugoslavijom podrazumevao je i negiranje pređašnjih iskustava u profesionalnom obrazovanju policije. Nova koncepcija sistema policijskog školstva je podrazumevala obuku pripadnika Narodne milicije na kursevima organizovanim u okružnim komandama za izvršilački kadar i na glavnim kursevima za rukovodeći kadar. Stabilizacijom posleratnih prilika policijskom obrazovanju se posvećuje veća pažnja. Nakon Brionskog plenuma i reorganizacije službi bezbednosti koja je usledila, školovanje i usavršavanje policijskog kadra se odvijalo u specijalizovanim školama najpre saveznog a potom republičkog nivoa. Reafirmisana je i

ideja o sistemu policijskog obrazovanja, koja je u osnovi počivala na Rajsovoj zamisli da je za profesionalno obrazovanje policije potrebno ustanoviti niže i više policijske škole: godine 1967. godine počela je da radi Srednja škola unutrašnjih poslova u Sremskoj Kamenici, a 1972. godine i Viša škola unutrašnjih poslova u Zemunu. Sistem policijskog školstva je zaokružen 1993. godine osnivanjem Policijske akademije u Beogradu kao visokoškolske ustanove, specijalizovane za obavljanje obrazovno-naučne delatnosti od značaja za policijske poslove.

Kao rezultat nastojanja ka modernizovanju policijskog školstva ustanovljen je Centar za osnovnu policijsku obuku umesto Srednje škole unutrašnjih poslova u Sremskoj Kamenici, dok je integracijom Policijske akademije i Više škole unutrašnjih poslova 2006. godine nastala Kriminalističko-polijska akademija, koja je 2018. godine prerasla u Kriminalističko-polijski univerzitet.

Među istaknutim entuzijastima, čiji je doprinos izgrađivanju sistema policijskog školstva u Srbiji u poslednje tri decenije XX veka nemerljiv, posebno mesto pripada profesoru Radojici Maksimoviću. Profesor Radojica Maksimović, nesumnjivo vrstan naučni poslenik u kriminalistici, istovremeno je bio i pionir višeg i visokog policijskog obrazovanja, jedan od utemeljivača i višegodišnji rukovodilac Više škole unutrašnjih poslova (1972–1980; 1987–1994) i Policijske akademije (1993–2000).

Prof. dr Radojica Maksimović – životopis

Profesor Radojica Maksimović je rođen 14. juna 1936. godine u selu Beserovina. Prerana smrt oca Borivoja, u porodici koja se prehranjivala obradivanjem

nevelikog seoskog imanja, svalila je na njegova pleća teret preuranjene zrelosti, učinivši ga odveć ozbiljnim za mladičko doba. Posle svršene osnovne škole

u Bajinoj Bašti počeо je srednjoškolsko obrazovanje u tehničkoj vojno-industrijskoj školi u Čačku i dovršio ga u Kragujevcu 1954. godine. Želja za nastavkom školovanja nagnala ga je da u Kragujevcu 1957. godine završi i gimnaziju. Prva radna iskustva je sticao kao alatničar i referent za alate u kragujevačkoj „Crvenoj zastavi” i kao glavni tehnolog u beogradskom preduzeću „Termoelektron”. Nastavničku karijeru je započeo u školskoj 1962/63. godini kao predavač na predmetu Fizikalni osnovi elektrotehnike na Vojnoj akademiji u Zadru, a nastavio je 1967. godine, posle diplomiranja na Odseku za fiziku na Prirodno-matematičkom fakultetu u Beogradu, kao profesor fizike u Učiteljskoj školi „Miloje Pavlović” u Kragujevcu i profesor tehničke fizike u Centru za stručno obrazovanje omladine i odraslih „Đuro Salaj” takođe u Kragujevcu.

Školske 1971/72. godine izabran je za asistenta na predmetu Fizika na Mašinskom fakultetu u Kragujevcu. Iako je na Fakultetu radio s polovinom radnog vremena, a kako je 1972. godine postavljen za načelnika Odeljenja automatske obrade podataka u Republičkom sekretarijatu za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Srbije, svojim zalaganjem u nastavi koju je izvodio do školske 1974/75. godine zavredeo je javne pohvale uprave.

Nakon donošenja Zakona o Višoj školi unutrašnjih poslova 1972. godine, kao vršilac dužnosti direktora rukovodio je radom Matične komisije, čiji je zadatak bio da pripremi sve potrebno za početak rada Više škole unutrašnjih poslova u Zemunu. Odlukom Saveta Škole izabran je za njenog prvog direktora, a početkom 1973. godine i za njenog profesora na predmetu Kriminalistika-tehnika. Radno angažovanje u Višoj školi

unutrašnjih poslova je bilo dodatni podsticaj profesoru Radojici Maksimoviću da nastavi utiranje puta primenjenoj fizici u kriminalistici. Naučno polazište u toj, multidisciplinarnoj oblasti bila mu je doktorska disertacija pod nazivom *Metodi fizike i kriminalistike*, izrađena pod mentorstvom prof. dr Lazara Marinkova, a odbranjena na Prirodno-matematičkom fakultetu u Novom Sadu 1978. godine pred Komisijom koju su činili ugledni profesori: Lazar Marinkov, Slobodan Carić, Milan Milutinović i akademik Bratislav Tošić (1935–2010), jedan od najznačajnijih srpskih i jugoslovenskih teorijskih fizičara. Iz saradnje briljantnog teoretičara i izvanrednog pragmatičara proistekao je niz značajnih radova koji povezuju fiziku i kriminalistiku. Jasno je da je profesor Radojica Maksimović imao poseban dar da za saradnike odabere najbolje od najboljih.

Profesionalni život profesora Radojice Maksimovića u razdoblju od 1980. do 1987. godine obeležilo je obavljanje složenih i odgovornih poslova u policijskoj službi. Na mesto višeg savetnika gradskog sekretara za pogranične poslove, putne isprave i strance u Gradskom sekretarijatu unutrašnjih poslova u Beogradu postavljen je 1980. godine. Dve godine kasnije prelazi u Republički sekretarijat unutrašnjih poslova na mesto načelnika Uprave za analitiku i informatiku, a 1985. godine postavljen je za pomoćnika republičkog sekretara za poslove analitike i informatike. Radno angažovanje u organima unutrašnjih poslova profesor Radojica Maksimović je iskoristio da zaore pionirsku brazdu u kompjuterizaciji policije. Izgradnja jedinstvenog informacionog sistema (JIS) i uvođenje kompjutera i automatske obrade predstavljali su značajan napredak u radu policije osamdesetih godina XX veka. Zahvaljujući svojim organi-

zatorskim i rukovodilačkim sposobnostima, kao i neumornoj inventivnosti u iznalaženju načina za unapređenje policijskog rada, svrstao se među rodonačelnike informatizacije policije.

U julu 1987. godine iznova je izabran za profesora Više škole unutrašnjih poslova na predmetu Kriminalistika-tehnika, a 1. januara 1988. godine ponovo je izabran i za direktora Škole. Uz dužnost direktora Više škole, obavljao je i poslove prvog v. d. dekana Policijske akademije od njenog osnivanja 1993. godine do 1994. godine. Ustanavljanje prvih visokoškolskih studija u oblasti policije zahtevalo je, razume se, ogromno an-

gažovanje. Na Policijskoj akademiji je izabran 28. marta 1994. godine za nastavnika u zvanju redovnog profesora za predmet Kriminalistika-tehnika, da bi Rešenjem Vlade Republike Srbije od 13. aprila 1994. godine bio imenovan i za njenog prvog dekana. Ukazom predsednika Republike Srbije profesor Radojica Maksimović je u junu 1997. godine unapređen u čin general-majora. Za svoj uspešan rad više puta je nagrađivan i odlikovan Ordenom rada sa srebrnim vencem i Ordenom rada sa zlatnim vencem. Redovni profesor i dekan Policijske akademije ostao je do 13. novembra 2000. godine, kada je izgubio životnu bitku s teškom bolešću.

Prof. dr Radojica Maksimović – *spiritus movens* modernog sistema policijskog školstva Srbije

Profesor Radojica Maksimović je aktivno učestvovao u izradi elaborata o osnivanju visokih policijskih obrazovnih institucija i u osmišljavanju njihovih nastavnih planova i programa. Radeći na uobičavanju i ostvarivanju planova i programa Više škole unutrašnjih poslova od njenog osnivanja do 1980. godine, a nakon toga i u periodu od 1987. do 1994. godine, pokazao se kao neumorni protagonist sadržajne i metodološke modernizacije nastave. Posebno je u Višoj školi unutrašnjih poslova doprineo razvoju izdavačke delatnosti i osavremenjivanju nastavnog procesa uvođenjem računarske tehnike i opremanjem kabimenta stručnih predmeta.

Višedecenijska nastojanja Republike Srbije da u okviru Jugoslavije osnuje svoju visokoškolsku ustanovu u oblasti policije konačno su ostvarena početkom poslednje decenije XX veka. Uloga profesora Radojice Maksimovića u

osnivanju te institucije bila je ogromna, jer je u kreiranju pozitivnog političkog ambijenta za osnivanje Policijske akademije delovao kao *spiritus movens*, objedinjujući u operativnom smislu snage i sredstva za taj poduhvat. Godine 1992, na osnovu naloga zamenika ministra unutrašnjih poslova, izradio je elaborat o novoj visokoškolskoj policijskoj ustanovi, ugradivši u njega svoju viziju uloge policijskog obrazovanja u kvalitativnom napretku policijskog rada. Na temelju njegovih koncepcija profila i nastavnog plana i programa, uobičrenih u saradnji s kolegama iz Ministarstva unutrašnjih poslova i velikim brojem uglednih univerzitetskih profesora iz Beograda, Novog Sada i Niša, Odlukom Vlade Republike Srbije 1993. godine osnovana je Policijska akademija. Ogromno znanje i iskustvo su ga kvalifikovali i za članstvo u komisijama koje su sačinile elaborate o

osnivanju Fakulteta bezbednosti u Skoplju i Fakulteta bezbednosti u Beogradu.

Svojim najuspešnijim ostvarenjem profesor Radojica Maksimović smatrao je osnivanje Policijske akademije, u čije je osmišljavanje i funkcionalisanje, osim znanja i iskustva, uložio i svoje emocije. Izbor čoveka njegovog profila za dekanate institucije ukazuje na činjenicu da su nadležni državni činioci imali poseban pristup formiranju obrazovnog policijskog profila, dok je izborom kvalitetnog matičnog nastavnog kadra čelnii čovek Policijske akademije umnogome doprineo njenom pozicioniranju među najprestižnije visokoobrazovne institucije u Srbiji.

Već iz ovako, sumarno izloženih činjenica je sasvim jasno da je profesor Radojica Maksimović bio vanserijski poslenik policijskog poziva. Ako bi se

tražilo ključno obeležje njegove profesionalne misije, onda bi savršeno poznавање duha policijskog školstva to svakako moglo da bude. Zahvaljujući bogatom radnom iskustvu u policiji, izrazitom talentu i veštini rukovođenja, kao i živom naučnoistraživačkom duhu, umeo je da prepozna i ugrađi specifičnosti policijske profesije u više i visoko obrazovanje policije, nalazeći pravu meru opšteg i posebnog. Zbog toga je studije na policijskim obrazovnim ustanovama u osnovi i organizovao po uzoru na druge fakultete. Na taj se način ceo svoj radni vek neumorno zalagao za priznavanje policijskoj profesiji uloge u društvu koja joj pripada, baš kao i njegov prethodnik dr Arčibald Rajs, s kojim stoji rame uz rame u permanentnom nastojanju da se proces policijskog obrazovanja unapredi i uspostavi jedan celishodan sistem policijskog školstva.

Prof. dr Radojica Maksimović – doajen kriminalističke tehnike

Do 1978. godine profesor Radojica Maksimović je bio potpuno predan stručnom radu. Organizacioni i obrazovni poslovi u Ministarstvu unutrašnjih poslova, koje je obavljao dugi niz godina, bili su njegova danonoćna okupacija. Gotovo da nije bilo plana ni programa obrazovanja i usavršavanja radnika organa unutrašnjih poslova u čijem osmišljavanju, izradi i realizaciji profesor Radojica Maksimović nije učestvovao. Odbrana doktorske disertacije omogućila mu je da se aktivnije posveti naučnoistraživačkom radu, dok je stečena teorijska znanja – u Institutu za fiziku u Novom Sadu kod prof. dr Bratislava Tošića, i eksperimentalna iskustva – u Institutu za nuklearne nauke „Boris Kidrič“ u Vinči,

uspešno primenjivao u oblasti kriminalistike. Njegova doktorska disertacija je u velikoj meri doprinela razvoju i primeni metoda fizike u kriminalistici. Opredelivši se da predmet naučnog rada njegove doktorske disertacije bude primena kombinacije metoda eksperimentalne i teorijske fizike u kriminalistici za individualizaciju ljudske vlasti, profesor Radojica Maksimović je bio prvi naučnik koji je testirao mogućnosti primene eksperimentalne metode neutronske aktivacione analize, uz metode teorijske fizike, u kriminalistici. Kada se ima u vidu da su rezultati primene tih metoda, izloženi u njegovoј doktorskoj disertaciji, osnova pouzdane identifikacije, jasno je da oni ni danas nisu izgubili na aktuelnosti.

Naučna osposobljenost za oblast fizike kao fundamentalne nauke bila je osnov za izbore prof. dr Radojice Maksimovića u nastavna zvanja, izradu originalnih naučnih radova, rukovođenje i učešće u mnogobrojnim naučnim projektima, kao i za aktivnosti u stvaranju naučnog podmlatka.

Njegovi i naučnoistraživački i nastavno-obrazovni rad bili su inovativni. Kreirajući novu koncepciju predmeta Kriminalistika-tehnika i modernizujući nastavu iz tog predmeta, nastojao je da metode fundamentalnih i primenjenih nauka koje su se u kriminalistici mogle koristiti za identifikaciju osoba, predmeta i tragova s mesta kriminalnog događaja učini dostupnim i razumljivim studentima. Iako se primena pojedinih eksperimentalnih i teorijskih metoda na času graničila s nemogućim, a opremljenost laboratorija bila vrlo skromna, profesor Radojica Maksimović nije odustao od zadatka koji je sebi postavio. Tom je obimnom i složenom pionirskom poslu, koji je, osim izvođenja nastave, podrazumevao i pripremu adekvatne udžbeničke literature i u kojem nije mogao ići „utabanim stazama”, predano pristupio, oslonjen isključivo na sopstveno znanje i iskustvo. Takav rad je odredio profesora Radojicu Maksimovića kao utemeljivača plana i programa predmeta Kriminali-

stika-tehnika. Profesor Radojica Maksimović je objavio veliki broj autorskih i koautorskih stručnih i naučnih radova u domaćim i inostranim časopisima i zbornicima, kao i nekoliko udžbenika i monografija. Njegov celokupan naučno-istraživački opus, usredsređen na obradu važnih pitanja iz oblasti fizike i srodnih naučnih disciplina, obeležen je prepoznatljivim nastojanjem da se rezultati sprovedenih istraživanja funkcionalno i sadržajno povežu s kriminalistikom i njenim metodama. Naučnoistraživački opus profesora Radojice Maksimovića obuhvata autorska i koautorska udžbenička izdanja, monografske publikacije i radove objavljene u prestižnim naučnim i stručnim časopisima i referentnim zbornicima.

Vođen vizionarskom idejom da Policijska akademija mora biti prepoznata i u naučnoj javnosti, značajno je doprineo osnivanju naučnog časopisa Policijske akademije *Nauka, bezbednost, policija* (NBP), čiji je prvi broj izašao 1996. godine. Nastojeći da angažuje vrsne stručnjake koje bi svaka naučna institucija poželeta da ima, u periodu od 1996. do 2004. godine inostrani član redakcijskog odbora ovog časopisa bio je nadaleko čuveni fizičar Vladimir Mojsejević Agranović.

Prof. dr Radojica Maksimović – najznačajniji radovi

Udžbenička i monografska dela

1. Maksimović, R. et al. (1991). *Primenjena kriminalistička tehnika*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
2. Maksimović, R., Todorić, U. (1995). *Kriminalistika-tehnika*. Beograd: Policijska akademija.
3. Mašković, Lj., Maksimović, R., Jovović, V. (1997). *Polimerni materijali: fizička svojstva i neki aspekti primene*. Beograd: Policijska akademija.

4. Maksimović, R., Bošković, M., Todorić, U. (1998). *Metode fizike, hemije i fizičke hemije u kriminalistici*. Beograd: Policijska akademija.
5. Maksimović, R. (2000). *Kriminalistika-tehnika*. Beograd: Policijska akademija.

Naučni i stručni radovi

1. Maksimović, R. (1968). Defektoskopija metala. *Fizika*, 1(1–4).
2. Maksimović, R., Marinković, M., Mašković, Lj., Tošić, B. S. (1978). Elektronska magnetna rezonancija. *JSFKM*, 6.
3. Maksimović, R., Marinković, M., Mašković, Lj., Tošić, B. S. (1978). Spin-Orbital Interaction and Single-electron Excitations. *Fizika*, 10(2): 447–451.
4. Maksimović, R. (1979). Neutronска aktivaciona analiza u kriminalističkoj tehnici. *Bezbednost*, 21(3): 265–271.
5. Maksimović, R. (1979). Neutronска aktivaciona analiza u kriminalističkoj tehnici. *Bezbednost*, 21(4): 347–351.
6. Maksimović, R. (1993). Primena stohastičkih zakonitosti u istražnom postupku. *Bezbednost*, 35(4): 435–446.
7. Mašković, Lj., Tošić, B., Maksimović, R. (1993). Eigenstates whose Components are Spatial Plane Waves. *Zbornik Matice srpske za prirodne nauke*, (85): 73–76.
8. Maksimović, R. (1993). Stohastička analiza istražnog postupka koji se vodi protiv većeg broja lica. *Bezbednost*, 35(5): 513–525.
9. Maksimović, R., Mašković, Lj., Tošić, B. (1993). Quantum Objects with the Linear Dispersion Law. *Zbornik radova Prirodno-matematičkog fakulteta*, (22–23): 85–91.
10. Maksimović, R., Mašković, Lj., Tošić, B. (1993). Two Types of Eigenfunctions of the Hamiltonian which is Linearly Proportional to Momentum Intesity. *Zbornik radova Prirodno-matematičkog fakulteta*, (22–23): 93–106.
11. Tošić, S. B., Mašković, Lj., Maksimović, R. (1993). Changes of Electron Density Caused by Vaporation. *Zbornik Matice srpske za prirodne nauke*, (85): 117–119.
12. Tošić, S. B., Mašković, Lj., Maksimović, R. (1994). Spatial Distribution of Electrons in Doped Films. *Physica A*, (211): 475–488.
13. Tošić, S. B., Mašković, Lj., Kozmidis-Luburić, U., Maksimović, R. (1995). Currents in Doped Thin Films. *Zbornik radova Prirodno-matematičkog fakulteta*, (24–25): 69–78.
14. Mašković, Lj., Divjaković, V., Maksimović, R., Kovačev, V. (1995). Teorijske i eksperimentalne vrednosti nekih termomehaničkih karakteristika polimera. *Zbornik radova 9. kongresa fizičara Jugoslavije* (str. 713–716). Podgorica: Društvo matematičara i fizičara Crne Gore; Beograd: Društvo fizičara Srbije.
15. Maksimović, R., Divjaković, V., Mašković, Lj., Škrbi, Ž., Kovačev, V. (1995). Struktura i sastav savremenih antibalističkih prsluka. *Zbornik radova Policijske akademije*, 1(1): 111–117.
16. Ćirić, D., Tošić, B., Maksimović, R., Đurić, M. (1996). Out of doors temperature field. *NBP*, 1(1): 40–49.

17. Mašković, Lj., Maksimović, R., Jovović, V. (1996). Elastic Properties of Polymer Materials. *NBP*, 1(1): 10–18.
18. Maksimović, R., Divjaković, V. (1996). The Application of High Performance Polyethylen Fibers in Manufacturing Protection Equipment for the Security Service. *NBP*, 1(1): 1–9.
19. Mašković, Lj., Tošić, S. B., Maksimović, R. (1998). Coherent Exciton Solitons in Nonlinear Lattices. *Physica D*, (113): 293–296.
20. Mašković, Lj., Tošić, S. B., Maksimović, R. (1999). Entropy Oscillations in Chemical Reactions. *Mathematical Results in Statistical Mechanics* (pp. 359–367). Singapore; River Edge: World Scientific.
21. Maksimović, R., Vujović, R., Mašković, Lj., Tošić, S. B. (1999). Low-Temperature Properties of the Systems with Heterogeneous Mass Distribution. *NBP*, 4(2): 17–35.
22. Mašković, Lj., Maksimović, R., Tošić, B., Škrbić, Ž. (1999). The Influence of Varying Masses onto the Specific Heat. *Change Phenomena in Polymer Dielectrics*. Odessa: ISP and Space.
23. Tošić, S. B., Mašković, Lj., Maksimović, R., Pilipović, S. (2000). Application of GGF Method in Analysis of Ferromagnets. *Proceedings of SPIE 4086 – The International Society for Optical Engineering* (pp. 637–641).

Prof. dr Radojica Maksimović – *Ad extemum verbum*

Svi mi koji se bavimo nastavno-naучnim radom znamo kako on obuzima gotovo celog čoveka. Slično tome, i aktivnost rukovođenja zahteva punu posvećenost. Te je dve, donekle suprotstavljene delatnosti – prvu, koja traži mir, istraživanje, promišljanje i posvećenost i drugu, koja podrazumeva rad s ljudima, rešavanje praktičnih, često i trivijalnih problema, motivaciju zaposlenih i još mnogo toga – veoma teško uskladiti. Profesor Radojica Maksimović, kome je to velemajstorski polazilo za rukom, može biti uzor mnogima u tom pogledu. Geslo da je rad duhovna potreba pametnog čoveka, koje je obeležilo njegov životni i radni vek, putokaz je

budućim generacijama u trasiranju njihovog uspešnog životnog puta. Mi, koji smo imali privilegiju da budemo njegovi neposredni saradnici, uvereni smo da bi On, koji se uvek dičio uspesima svojih studenata i saradnika, danas imao razloga da bude ponosan. Visokoobrazovna policijska institucija, u koju je ugradio sebe, prerasla je u Univerzitet. S pravom možemo reći da smo u tome uspeli zahvaljujući delu koje je utemeljio profesor Radojica Maksimović. Doprinos radnika naše ustanove možda najbolje oslikava Njutnova izjava: „Ako smo videli dalje od većine ljudi, to je zato što smo stajali na ramenima džinova.”

ORIGINALNI NAUČNI ČLANCI

Primljen: 21. 2. 2019.
Prihvaćen: 21. 2. 2019.

UDK: 323.1(=163.41)(497.113)(091)
341.223.7(497.11:497.113)"1918"
94(497.11)"1918"
doi:10.5937/nabepo24-20681

PRISAJEDINJENJE VOJVODINE SRBIJI¹

Vasilije Đ. Krestić, akademik

Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd

Sažetak: Završetkom Prvog svetskog rata i raspadom Austro-Ugarske stekli su se uslovi za ujedinjenje Srba iz Vojvodine sa Srbijom. Postojale su nedoumice u srpskom narodu o tome kako da se to ujedinjenje ostvari: da li da se Vojvodina ujedini sa Srbijom neposredno ili posredstvom Narodnog vijeća u Zagrebu. Odgovor je dala Velika narodna skupština, održana 25. novembra u Novom Sadu, na kojoj je doneta odluka o neposrednom ujedinjenju sa Srbijom.

Ključne reči: Velika narodna skupština, Vojvodina, Srbija, Radikalna stranka, Demokratska stranka, Jaša Tomić.

Nakon sloma Austro-Ugarske i njenog proterivanja s teritorije Vojvodine postavilo se pitanje na koji će se način ostvariti ujedinjenje Srba iz Ugarske sa Srbijom. Narodni odbor Srba u Ugarskoj prihvatio se zadatka da ostvari svoje težnje, držeći se lozinke „da svaki narod ima pravo da sam određuje svoju sudbinu”. U proglašu koji je objavio 3. novembra 1918. godine, Narodni odbor je naglasio da mu je najznačajniji zadatak „da dođe što pre do slobodno izabrane narodne skupštine, koja će moći odlučivati među nama Srbinima u Ugarskoj o pravoj želji srpskog naroda”. U proglašu je rečeno da će se Narodni odbor proširiti ličnostima iz srpskog naroda i predstavnicima

ostalih Južnih Slovena Ugarske. Kada se to uradi, naglašeno je u proglašu, Odbor će moći, prema potrebi, da pregovara i sa zastupnicima drugih naroda, ali da „glavna i konačna odluka srpskog naroda u Ugarskoj mora ostati u rukama celog naroda odnosno njegove skupštine”.

Ubrzo posle ulaska srpske vojske u Novi Sad, Narodni odbor je nesmetano započeo pripreme za održavanje Velike narodne skupštine, koja je imala zadatak da proglaši otcepljenje od Ugarske i odluči o državnopravnom položaju Vojvodine. S tim ciljem je izabran jedan pododbor, u koji su ušli radikalni Jaša Tomić i Mita Kličin, demokrati dr Milan Petrović i dr Ignat Pavlas, kao i socijalista Pavle Tatić. Pododbor je imao zadatak da pripremi izborni red i predloge odluka Velike narodne skupštine. Već

¹ Rad je bio istekao iz pozivnog predavanja koje je autor održao 14. decembra 2018. godine na Kriminalističko-poličkom univerzitetu u Beogradu.

17. novembra je obnarodovan izborni red a skupština zakazana za 25. novembar. Prema izbornom redu, pravo glasa su imali svi članovi opština s navršenih 20 godina i to kako muškarci tako i žene. Na svakih hiljadu stanovnika trebalo je birati po jednog poslanika. Broj birača u pojedinim mestima određivale su crkvene opštine ili Srpski narodni odbor. Pravo glasa su imali samo Srbi, Bunjevci i drugi Sloveni ali ne i Mađari, Nemci i Rumuni. Takav izborni red, koji nije predviđao nikakve cenzuse a i ženama dao aktivno i pasivno biračko pravo, bio je napredniji ne samo od mađarskog nego i od izbornog zakona Srbije, pa i od kasnije donetog Zakona o izboru poslanika za Ustavotvornu skupštinu Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ključno pitanje koje se nametnulo uoči održavanja Velike narodne skupštine bilo je da li će se Vojvodina ujediniti neposredno sa Srbijom ili posredstvom Narodnog vijeća u Zagrebu. Nalazeći se na čelu Srpskog narodnog odbora, Jaša Tomić je stupio u dogovore s vladom Srbije o načinu prisajedinjenja Vojvodine. Želeo je da se Vojvodina priključi Srbiji bez ikakvih uslova i zahteva. Smatrao je prirodnim da se Srbi Vojvodine politički ujedine najpre sa Srbijom, a da potom zajedno s njom uđu u zajedničku državu. Strahovao je da Vojvodina može da ostane van granica Srbije ako se prisajedini Državi Slovenaca, Hrvata i Srbija, a ona se ne sjedini sa Srbijom. Smatrao je besmislenim da Srbi iz Vojvodine traže autonomiju za tu oblast kada ih u njoj nije bilo više od 28,5%. Baš zato što su u toj pokrajini činili manjinu, mislio je da bi najbolje rešenje bilo da se što tešnje povežu sa Srbijom i da se založe za centralističko uređenje države. „Izabravši put ujedinjenja preko Beograda, Tomić je nastojao da na taj način istakne i ulogu Srbije u ratu. Prema njegovom

mišljenju, Srbija je i s unutrašnjeg i s međunarodnog stanovišta predstavljala daleko značajniji činilac ujedinjenja od Narodnog vijeća SHS. Bila je međunarodno priznata država, imala je svoju vojsku i u balkanskim ratovima i u svetskom ratu stekla je veliki međunarodni ugled i slavu ogromnim žrtvama, dok je Država Slovenaca, Hrvata i Srbija bila saставljena od teritorija bivše Habzburške monarhije, koja je ratovala protiv Srbije i pobedničkih sila Antante, te nikako nije mogla biti ravnopravan subjekt ujedinjenja. Ulazak u Vojvodinu srpske vojske još više je ojačao pozicije snaga koje su želete da Vojvodina prethodnim prisajedinjenjem Srbiji a ne Državi Slovenaca, Hrvata i Srbia uđe u zajedničku državu.”

Povodom načina prisajedinjenja Vojvodine Srbiji došlo je do razmimoilaženja radikala s demokratima, među kojima su se posebno isticali Vasa Stajić, Tihomir Ostojić i Milan Petrović. Demokrati su insistirali na tome da se ujedinjenje ostvari posredstvom Narodnog vijeća u Zagrebu. Za takvo rešenje Tomić i njegovi radikali nisu hteli ni da čuju. Tomić je tim povodom izjavio da će se radije iseliti u Tursku i poturčiti nego što će živeti u zemlji u kojoj neće smeti da bude Srbin. U prilog Tomićevom i radikaliskom shvatanju o načinu ujedinjenja u zajedničku državu i prisajedinjenja Vojvodine Srbiji išla je i poruka Svetozara Pribićevića. Kada je uvideo da Narodno vijeće iz Zagreba odugovlači s odlukom o ujedinjenju, da Stjepan Radić u vezi s tim pitanjem zanoveta poznatim hrvatskim državnopravnim teorijama i da želi da se na granici Hrvatske zaustavi „tuda”, tj. srpska vojska, poručio je Novosadanim da kidaju sa Zagrebom.

Pored razlika o tome kako se ujediniti sa Srbijom – da li posredstvom Narodnog vijeća u Zagrebu ili neposredno s

Beogradom, između Tomića i Nikole Pašića došlo je do neslaganja i o pitanju da li su Srbi, Hrvati i Slovenci „jedan troimeni narod” ili su to, kako je tvrdio Tomić, tri različita ali slična naroda. Zavisno od tog gledišta, postavilo se i pitanje kako će se ostvariti ujedinjenje. Pošto je Pašić bio uverenja da je reč o „jednom troimenom narodu”, zalago se za nacionalni i državni unitarizam, dok je Tomić bio za državni unitarizam a protiv nacionalnog unitarizma. Valja istaći da su tada i vojvođanski i srbjanski radikali pošli za Pašićem i da su prihvatili nacionalni unitarizam. Tomić je u tom pogledu ostao dosta usamljen, ali je istorija pokazala da je bio u pravu, a da je Pašić pogrešio.

Tomiću nije bilo teško da proceni da su Srbi s područja Južne Ugarske ogromnom većinom bili za to da se Vojvodina odvoji od Ugarske i ujedini s nastajućom jugoslovenskom državom. Kada je od zvanične Srbije dobio saglasnost da joj se Vojvodina priključi nezavisno od Zagreba, krenuo je u akciju za ostvarenje te ideje. Međutim, politički racionalan, iskusan i dalekovid kakav je bio, dobro je procenio da Zagreb vodi uskogrudnu i sebičnu politiku, da mu je najviše stalo do hrvatskih nacionalnih i državnih, pa tek onda do jugoslovenskih interesa. Bilo mu je jasno da se slično Hrvatima moraju ponašati i Srbi, da ni oni ne bi smeli da budu manje Srbi a više Jugoslaveni. S tim u vezi je izjavio: „Hoćemo da obučemo prvo srpsku košulju, jer nam je ona najbliža, a posle toga zaogrnućemo se i ogrtačem Jugoslovena.”

Zbog izrazito hrvatske a ne jugoslovenske politike, niko od hrvatskih političara tog vremena nije kritikovan kao nacionalista, šovinista ni velikohrvat. Naprotiv, svi su, sa Stjepanom Radićem na čelu, dobijali samo pohvale. Tome nasuprot, Tomić, koji se u ime Srba zala-

gao za iste kriterije koje su Hrvati imali prema jugoslovenstvu i novoj državnoj zajednici, dobio je nezaslužene epitete da je velikosrbin, šovinista i srpski francovac, i te epitete upućivali su mu i sami Srbi demokrati.

Izbor poslanika za Veliku narodnu skupštinu završen je do 23. novembra. U većini slučajeva izbor je obavljan na javnim zborovima aklamacijama. U Banatu, Bačkoj, Baranji i Sremu bilo je, prema popisu iz 1921. godine, ukupno 1.598.821 stanovnik. Od tog broja, Srbi i Hrvati zajedno imali su 690.623 žitelja, što je činilo 43,20%. Mađara je bilo 372.099 (23,30%), Nemaca 347.798 lica (21,70%), Rumuna 69.245 lica (4,30%), a Čeha i Slovaka 60.312 (3,70%). Sudeći prema podacima *Šematizma istočno-pravoslavne mitropolije srpske u Austro-Ugarskoj*, godine 1878. u Ugarskoj bilo je ukupno 591.123 pravoslavnih Srba.

Na dan uoči sastanka Velike narodne skupštine 24. novembra, donete su dve značajne odluke. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu je izglasalo ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom svih jugoslovenskih zemalja bivše Austrougarske, uključujući tu i Vojvodinu. Istog dana na zboru održanom u Rumi, koji je sazvao radikalni prvak dr Žarko Miladinović, predsednik Narodnog veća u Rumi i član Narodnog vijeća u Zagrebu, u prisustvu oko 700 učesnika, usvojena je sledeća rezolucija:

„1. Današnji zbor izaslanika „Nar. Veća“ iz Srema traži da se ostvari jedinstvena i demokratski uređena država SHS pod dinastijom Karađorđevića i očekuje i od Nar. Veća u Zagrebu da se što pre ostvari jedinstvena zajednička vlada sa sedištem u Beogradu.

Za slučaj plemenskog ili političkog cepanja, izjavljuju zastupnici „Nar. Veća“ u Sremu kao izaslanici naroda, da se

odlučuju za neposredno prisajedinjenje Srema Kraljevini Srbiji.

Za taj slučaj želimo da nas na konferenciji o miru zastupa kraljevska srpska vlada.”

Na zboru je izabran odbor za sprovođenje zaključaka rezolucije, a sutradan je posebna delegacija Rumskog zbora rezoluciju predala predsedniku Velike narodne skupštine u Novom Sadu.

Pre početka rada Velike narodne skupštine održane su dve pretkonferencije, na kojima su pročitani nacrti odluka pripremljenih za Skupštinu. Skupštini je prisustvovalo 757 poslanika, koji su zastupali 211 opština iz Banata, Bačke i Baranje. Među pomenutim poslanicima bilo je 578 Srba, 84 Bunjevca, 62 Slovaka, 21 Rusin, šestoro Nemaca, troje Šokaca, dvoje Hrvata i jedan Mađar. Među poslanicima je bilo i sedam žena. Što se tiče stranačke pripadnosti, većina poslanika je bila iz reda Radikalne stranke, koja je i do izbijanja rata bila najmasovnija. Skupštini su, kao gosti, prisustvovali nekoliko srpskih i francuskih oficira, predstavnici Srema i članovi Srpskog narodnog odbora Novog Sada.

Kao najstariji poslanik, u svečanoj sali novosadskog „Grand hotela” Skupštinu je otvorio grkokatolički sveštenik i pesnik Jovan Hranilović. Kada je Skupština konstituisana, njome je predsedavao dr Ignjat Pavlas, koji je kao podnositelj glavne odluke najavio Jašu Tomića, predsednika Srpskog narodnog odbora Novog Sada. Pre no što je pročitao predlog o prisajedinjenju Vojvodine Srbiji, Tomić ga je obrazložio a Skupština velikim odobravanjem jednoglasno usvojila. Odluka u celini glasi ovako:

„1. Molimo vladu bratske Srbije, da na Kongresu mira zastupa naše interese.

Priklučujemo se Kraljevini Srbije, koja svojim dosadašnjim radom i razvit-

kom ujemčava slobodu, ravnopravnost, napredak u svakom pravcu, ne samo nama, nego i svima slovenskim pa i ne-slovenskim narodima, koji s nama zajedno žive.”

Ovaj naš zahtev hoće da pomogne ujedno i težnje sviju Jugoslovena, jer je naša iskrena želja, da Srpska vlada udružena sa Narodnim vijećem u Zagrebu učini sve, da dođe do ostvarenja jedinstvene države Srba, Hrvata i Slovenaca pod vodstvom Kralja Petra i njegove dinastije.

I zato, da bi ova Skupština pomogla sa svoje strane ostvariti jedinstvenu državu sviju Slovena, Srba, Hrvata i Slovenaca, bira dva člana, koji će stajati na usluzi srpskoj vladi: Jašu Tomića (Novi Sad) i Blašku Rajića (Subotica) i bira dva člana koji će stajati na usluzi Narodnom vijeću u Zagrebu: Dr Jovana Manojlovića (Subotica) i Vasu Stajića (Novi Sad).“

Kada je pomenuto ime Blaška Rajića, katoličkog sveštenika, Skupština ga je burno pozdravila, a on joj se tada obratio rečima: „Izjavljujem da ja ovaj način rešenja našeg pitanja, kako je maločas izvršen, sa svim srcem pozdravljam i uz njega pristajem.”

Kao podnositelj predloga o prisajedinjenju Vojvodine Srbiji Tomić je obrazložio i predlog za dopunu te odluke. Obrazlažući je, on je o tome rekao: „Sve što god nam kopa oči, daćemo od srca narodima, koji s nama žive, a nisu Srbi. I oni imaju pravo na život. I jezik njihov, i škole njihove i nastavu njihovu rado ćemo im ujemčiti, jer to nas ne boli. Rado ćemo im ujemčiti pored ravnopravnosti svaki njihov razvitak čovečanstva. Ako u novoj državi počnemo raditi kao što su oni radili, mi bi doživeli njihovu sudbinu i propali, kako su oni propali.”

Dopuna prve odluke u celini glasi: „Nesrpskim i neslovenskim narodima, koji ostaju u našim granicama, obezbe-

đuje se svako pravo, kojim žele da kao manjina očuvaju i razvijaju svoje narodno biće.

A tako isto zahteva Skupština ova, da se onim Srbima, Bunjevcima i Šokcima, koji i dalje ostaju izvan naših granica i drugim državama, obezbedi pravo zaštite manjine, njihov narodni opstanak i razvitak kao prvo, da se ti Srbi od srpske države mogu slobodno, kulturno i ekonomski potpomagati i uopće se strogo držati uzajamnosti (reciprociteta).

Ovo važi naročito za Srbe u Budimskoj eparhiji i za Bunjevce i Šokce izvan granica naše države, koji će ostati izvan okvira srpske zemlje, i kojima se ima obezbediti potreban deo narodno-crkvenog imetka, odnosno prihoda dosadašnje Karlovačke mitropolije.”

Kad je Skupština usvojila prvu odluku s dopunom, izvestilac Petar Konjović, iz redova demokrata, obrazložio je drugu odluku, koja glasi: „Banat, Bačka i Baranja, u granicama koje povuče Antantina balkanska vojska, proglašuje se danas 12. (25) novembra 1918. na Velikoj narodnoj skupštini na osnovu uzvišenog načela narodnog samoodređivanja otcepljenim, kako u državnopravnom, tako i u političkom i privrednom pogledu od Ugarske. Zbog toga Narodna skupština postavlja Veliki narodni savet kojem je izvršni organ Narodna uprava. Narodni savet čine 50 članova, izabrana iz ove Narodne skupštine. Narodni savet donosi potrebne uredbe i naredbe, postavlja Narodnu upravu i vrši nadzor nad njom.”

Skupština je jednoglasno usvojila istorijsku odluku koju je predložio Konjović. Tom odlukom su proglašeni prekid državnopravnih veza Vojvodine s Ugarskom i njeno priključenje Kraljevini Srbiji, tj. novoj zajedničkoj, jugoslovenskoj državi. Posle zasedanja Skupštine i prve sednice Velikog narodnog

saveta, jednu delegaciju, pod vođstvom Jaše Tomića i Blaška Rajića, primio je u Beogradu, u Vladu Kraljevine Srbije, regent Aleksandar Karađorđević. Ondašnja štampa je zabeležila da su najviši politički i vojni činioци u Beogradu primili odluke Velike narodne skupštine „s punim zadovoljstvom i odobrenjem”. Time su ti akti postali punopravni, ali su konačnu sankciju dobili odlukom Ustavotvorne skupštine Kraljevine Srbija, Hrvata i Slovenaca.

Velika Novosadska narodna skupština i Narodni zbor u Rumi iz 1918. godine, sa svojim zaključcima da se Vojvodina odvoji od Ugarske i ujedini sa Srbijom a potom uđe u sastav nastajuće jugoslovenske države, predstavljaju završni čin dugotrajnog istorijskog procesa, koji se sastojao u neprestanoj borbi za očuvanje srpske nacionalne i verske posebnosti. Tokom čitavog XVIII i XIX stoljeća Srbi su smatrali da svoj opstanak i razvitak u Habzburškoj monarhiji najbolje mogu da obezbede ako steknu posebnu autonomnu teritoriju. U tom nastojanju su utrošili silno vreme i silnu energiju, ali su rezultati izostali jer su se Beč i Budimpešta tome energično suprotstavljali. Srbi, kao i ostale nacionalne manjine u Monarhiji, tzv. narodnosti, posle sklapanja Austrougarske nagodbe iz 1867. godine, bili su pod neprestanim snažnim pritiskom mađarskih vlasti, čiji je cilj bio da od višenacionalne Ugarske stvore jedinstvenu mađarsku državu. Srbi su se svim raspoloživim sredstvima, posebno u okviru svoje, veoma skučene narodno-crkvene autonomije, opirali mađarizaciji, želeći da očuvaju svoju nacionalnu individualnost, versku posebnost i kulturno-prosvetna prava. Mađarske vlasti su zbog toga neprestano sužavale nadležnosti srpske narodno-crkvene autonomije. Za svoja prava Srbi su bili prinuđeni da biju bitku s daleko nad-

moćnijim neprijateljem samo u okviru narodno-crkvene autonomije, jer je ona bila jedina institucionalno organizovana zaštita njihovih posebnih interesa u tuđinskoj, mnogonacionalnoj državi, koja je osmišljeno i brutalno radila na asimilaciji i mađarizaciji narodnosti. Međutim, čak i tako skučena, zbog čega su je Srbi u šali nazivali šugavom, autonomija je smetala i Beču i Budimpešti, pa su je oni 1912. godine i ukinuli.

Vešto osmišljena i nasilno provođena mađarizacija iz godine u godinu i sve više je urađala plodom. Oni koji su je osmislili i provodili bili su zadovoljni rezultatima koje su postizali. Bez narodno-crkvene autonomije, kojom su se, koliko su mogli, štitili od mađarskog nasilja, Srbi su iz dana u dan sve više osećali kako im se ubrzano steže omča oko vrata. Bili su svesni toga da je u uslovima u kojima su živeli bilo samo pitanje dana kada će nestati i utopiti se u „mađarsko more“. Krah Austro-Ugarske monarhije u ratu sa saveznim silama bio je spas za njih. Stoga su svršetak rata i srpsku vojsku dočekali kao oslobođilačku, s oduševljenjem i široka srca. Činom oslobođenja je bio ostvaren njihov vekovni san. Ujedinjenjem s braćom preko Save i Dunava, koje je proklamovano Narodnim

zborom u Rumi 24. novembra i Velikom novosadskom narodnom skupštinom 25. novembra 1918. godine, čitavom svetu su pokazali da su pod vekovnom tuđinskom vlašću očuvali nacionalnu svest i da je duhovno jedinstvo srpskog naroda bilo neraskidivo. Zbog toga datum ujedinjenja Vojvodine sa Srbijom u istoriji našeg naroda ima posebno, veoma značajno mesto. Odluke Novosadske skupštine su donete demokratskim postupkom, po principu samoopredelenja naroda i uz poštovanje načela ravнопravnosti naroda.

Kada se ima u vidu celokupna politika Hrvata prema Srbima, Srbiji i Jugoslaviji od 1918. godine do danas, onda je odluka Skupštine o neposrednom prisajedinjenju Vojvodine Srbiji, iza koje su stajali Jaša Tomić i njegovi radikali, posmatrana iz istorijske perspektive, bila politički dalekovidija od nastojanja demokrata, koji su želeli da to ujedinjenje ostvare preko Zagreba. Hrvati nisu krili, a ni danas ne kriju, da imaju teritorijalne pretenzije prema Vojvodini. Da je prisajedinjenje Vojvodine ostvareno preko Zagreba, bio bi to dobar adut u rukama hrvatske politike, koja je nastojala i još nastoji da se dočepa, ako ne cele, bar nekih delova teritorije Vojvodine.

Rezime

Tokom čitavog XVIII i XIX stoljeća Srbi su smatrali da svoj opstanak i razvitak u Habzburškoj monarhiji najbolje mogu da obezbede ako steknu posebnu autonomnu teritoriju. U tom nastojanju su utrošili silno vreme i silnu energiju, ali su rezultati izostali jer su se Beč i Budimpešta tome energično suprotstavljali. Krah Austro-Ugarske monarhije u ratu sa saveznim silama bio je spas za njih.

Stoga su svršetak rata i srpsku vojsku dočekali kao oslobođilačku, sa oduševljenjem i široka srca. Činom oslobođenja je bio ostvaren njihov vekovni san. Ujedinjenjem s braćom preko Save i Dunava, koje je proklamovano Narodnim zborom u Rumi 24. novembra i Velikom novosadskom narodnom skupštinom 25. novembra 1918. godine, čitavom svetu su pokazali da su pod vekovnom

tudinskom vlašću očuvali nacionalnu svest i da je duhovno jedinstvo srpskog naroda bilo neraskidivo. Zbog toga datum ujedinjenja Vojvodine sa Srbijom u istoriji našeg naroda ima posebno, veo-

ma značajno mesto. Odluke Novosadske skupštine su donete demokratskim postupkom, po principu samoopredeljenja naroda i uz poštovanje načela ravнопravnosti naroda.

Summary

During the whole of 18th and 19th century Serbs thought that they could secure their survival in the Habsburg Monarchy best if they acquired special autonomous territory. In endeavouring to do so they spent a lot of time and a lot of energy but the results were missing, since Vienna and Budapest were fiercely opposed. The crash of the Austro-Hungarian monarchy in the war with allies was a salvation for them. Thus the end of the war and Serbian army were welcomed as liberators, with enthusiasm and whole-heartedly. With the act of liberation their centuries-old dream was accomplished. The unification with their brothers across the Sava and the Danube

rivers, as it was proclaimed by the National Assembly in Ruma on 24, November and by the Great Novi Sad National Assembly on 25 November, 1918 showed to the whole world that they had preserved national awareness throughout centuries-long foreign ruling and that the spiritual unity of Serbian people was unbreakable. For that reason the date of the unification of Vojvodina and Serbia has a very significant, very special place in the history of our people. The decisions of the Novi Sad Assembly were passed by a democratic procedure, according to the principle of self-determination of the people while respecting the principle of the equality of people.

THE UNIFICATION OF VOJVODINA AND SERBIA

Vasilije Đ. Krestić, Academician

Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade

Abstract: After the end of World War I and the dissolution of Austro-Hungary the conditions were met to unify the Serbs of Vojvodina and Serbia. There were doubts in the Serbian people as to how to make this unification happen: whether Vojvodina should unify immediately with Serbia or by the mediation of the National Council in Zagreb. The answer to this question was given by the Great National Assembly held on 25 November in Novi Sad where a decision was passed on the immediate unification with Serbia.

Keywords: The Great National Assembly, Vojvodina, Serbia, the Radical Party, the Democratic Party, Jaša Tomić.

Primljen: 26. 11. 2018.
Prihvaćen: 5. 3. 2019.

UDK: 621.793:669.24

667.612.6

doi:10.5937/nabepo24-19682

HARDNESS AND ASSESSMENT OF ADHESION OF MONOLAYER AND MULTILAYER NICKEL THIN FILMS ELECTROCHEMICALLY DEPOSITED ON SILICON SUBSTRATES WITH AND WITHOUT THE ULTRASONIC AGITATION

Jelena Lamovec

Vesna Jović

*University of Belgrade, Institute for Chemistry, Technology and Metallurgy
The Microelectronic Technologies Department*

Stevo Jaćimovski

Goran Jovanov

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

Vesna Radojević

University of Belgrade, Faculty of Technology and Metallurgy

Jovan Šetračić

University “Union - Nikola Tesla”, Faculty of Sport

Abstract: Composite systems of monolayer and multilayer nickel films electrochemically deposited on single crystal (100)-oriented silicon wafers were fabricated with and without the ultrasonic agitation. The hardness and adhesion behaviour of these composite structures were characterized by Vickers microindentation test. The dependence of composite microhardness and film adhesion on the structure of the film and mixing conditions of electrolyte were analysed. Mathematical models of Chicot-Lesage and Chen-Gao were applied to experimental data in order to obtain the film hardness and adhesion parameter respectively. It is confirmed that the mechanical properties of composite systems of nickel thin films on silicon substrate can be enhanced by formation of multilayer film structure by ultrasound-assisted electrodeposition and by reducing the layer thickness in the multilayer film.

Keywords: composite hardness, film adhesion, ultrasound-assisted electrodeposition, multilayer nickel films

Introduction

Complex structures consisting of thin films on various substrates are important building blocks in fabrication of microelectromechanical (MEMS) devices. Development of reliable techniques for growing of metal monolayer or multilayer thin films is of great attention in the microsystem technologies (Morales, 2006, Datta, Landolt, 2000).

The integrity of microdevices will in many respects depend on mechanical properties such as hardness and adhesion. These mechanical properties depend on the film microstructure and the film-substrate interfacial structure. There are different techniques used to modify the interface structure in order to achieve better adhesion of the film such as introducing a new layer between the substrate and the film or modifying the film into a multilayered structure (Serre et al., 2005, Fritz, Mokwa, Schnakenberg, 2001).

Electrochemical deposition (ED) is a well-known technique, fully compatible with MEMS technologies. This technique gives many possibilities of obtaining and controlling the structure of materials which will directly affect the mechanical properties (Ebrahimi, Bourne, Kelly, Matthews, 1999).

Nickel films with fine-grained microstructure can easily be obtained by electrochemical deposition. Fine-grained films have better mechanical properties such as high yield strength, lower wear ratings, high hardness values and better corrosion resistance in comparison with nickel films of a standard grain size (Ebrahimi et al., 1999, Lamovec, Jovic, Randjelovic, Aleksic, Radojevic, 2008).

Using of ultrasound as a type of agitation together with electrochemical dep-

osition (ED) technique can improve the structural and mechanical properties of the films such as grain size and shape, hardness and adhesion to the substrate, reduces internal stress and improves wear resistance (Walker, Walker, 1973).

One of the possibilities of using the ultrasound together with ED technique is to obtain the multilayer structure of the films, since it allows the change of the chosen film sub-layer structure (Niu, Wei, Yang, Hu, Yu, 2012, Yu et al., 2013).

A thin film on a substrate can be considered as a composite system whose mechanical properties depend on particular material properties of the film and of the substrate and also on composite system parameters such as adhesion, controlled residual stress, etc. Indentation hardness testing is a reliable method for evaluation of composite and film mechanical properties.

The response of the system to the indentation is so-called "composite hardness". As the thickness of the film is very small in comparison with the thickness of the substrate, the influence of the substrate must be included during the film hardness determination.

The measured composite hardness value is influenced by a number of factors such as film or film layer thickness, load or indentation depth, film and substrate hardness and their hardness ratio. Microhardness measurements are listed as a significant tool for assessing film adhesion on the substrates (Cammara-ta, 1994, Kaneko, Mizuta, Nishijima, Hashimoto, 2005, Magagnin, Maboudi-an, Carraro, 2003).

1. Composite hardness and adhesion models

There is a large number of mathematical models developed for the purpose of calculating the absolute hardness of the film from the experimental measurements of composite hardness. They operate on a number of different principles and according to previous research of various types of composite systems, a selection of mathematical models for the systems being analysed was made (Chicot, Lesage, 1995, Lesage, Pertuz, Puchi-Cabrera, Chicot, 2006).

The composite hardness model of Chicot-Lesage (C-L) was found to be appropriate for experimental data analysis and film hardness calculation. This model is based on the analogy between the variation of the Young modulus of the reinforced composites in function of the volume fraction of particles and the variation of the composite hardness between the hardness of the substrate and hardness of the film (Chicot, Lesage, 1995).

$$H_C = (1-f) / \left(1/H_S + f \cdot \left(\frac{1}{H_F} - \frac{1}{H_S} \right) \right) + f \cdot (H_S + f \cdot (H_F - H_S)) \quad (3)$$

where H_S is hardness of the substrate and H_F is hardness of the film. Hardness

The basic problem in determining the hardness is that it is load dependent. Meyer's law is an empirical relation between change of the applied load P and indentation diagonal, d . The relation between the measured diagonal and the applied load that is used in the C-L model and Meyer's relation is similar in appearance:

$$P = a^* \cdot d^n \quad (1)$$

The hardness number has the variable part which is represented by the factor n^* . By introducing the expression given by the Eq. (2), the equation for the composite hardness (H_C) can be derived as Eq. (3):

$$f \left(\frac{t}{d} \right) = \left(\frac{t}{d} \right)^m = f \quad \text{where } m = \frac{1}{n^*} \quad (2)$$

of the film (H_F) can be obtained as the positive root of the next equation:

$$\begin{aligned} A \cdot H_F^2 + B \cdot H_F + C &= 0, \quad \text{with} \\ A &= f^2 \cdot (f-1) \\ B &= (-2 \cdot f^3 + 2 \cdot f^2 - 1) \cdot H_S + (1-f) \cdot H_C \\ C &= f \cdot H_C \cdot H_S + f^2 \cdot (f-1) \cdot H_S^2 \end{aligned} \quad (4)$$

The value of composite Meyer's index (m) is calculated by a linear regression performed on all of the experimental data obtained for a particular film-

substrate composite system and deduced from the relation:

$$\ln d = m \cdot \ln P + b \quad (5)$$

For each specific value of the composite Meyer's index m , the hardness of the film was calculated.

Evaluation of the adhesion properties of Ni thin films electrodeposited on Si (100) substrates was performed using the Chen-Gao model (Chen, Gao, 2000). This model introduces new expression named a function of indentation depth weight factor, which de-

scribes the contribution of local hardness to composite hardness.

The relationship between the composite hardness H_C of the film-substrate system and the function of indentation depth weight factor expressed through the critical reduced depth b , is given by the Eq. (6):

$$H_C = H_S + \left[\frac{(m+1) \cdot t}{m \cdot b \cdot D} \right] \cdot (H_F - H_S) \quad (6)$$

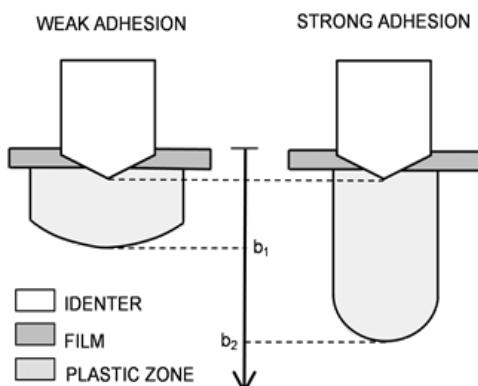

Fig. 1. Schematic representation of deformation associated with indentation in a coated substrate for a weak adhesion (left) and a strong adhesion (right)

The appropriate value for the power index m is found to be 1.8 for the system of ED Ni films on Si(100) substrate (Chen et al., 2000). The film thickness is given with t and D is indentation depth. It was found that a large value of the critical reduced depth b (ratio between the radius of the plastic zone beneath the indentation and the indentation depth) corresponds to good adhesion while low values indicate poor adhesion of the films as shown in Fig. 1.

By replacing the Vickers indent diagonal d with $d = 7 \cdot D$, and introducing the relation $\Delta H = H_S - H_C$, Eq. (6) may be reorganized as:

$$\Delta H = \left[\frac{7 \cdot (m+1) \cdot (H_S - H_C)}{m \cdot b} \right] \cdot (t / d) \quad (7)$$

The critical reduced depth b can be calculated by using the Eq. (7) together with experimental values of H_C , H_F , t and d .

2. Experimental procedure

2.1. Preparation of the Si substrates

The substrates for the electrodeposition of Ni thin films were rectangular pieces of 4" (100)-oriented Si wafers. The plating

base for the Si wafers were sputtered layers of 10 nm Cr as the adhesion layer and 100 nm Au as the nucleation layer (Fig. 2).

2.2. Ni film electrodeposition procedure

Electrochemical deposition (ED) of Ni was performed under the dc-galvanostatic regime with the current density value maintained at 50 mA/cm^2 , with and without the assistance of agitation in ultrasonic bath (40 kHz). Nickel films were electrodeposited from laboratory-made sulphamate electrolyte consisting of 300 g/l $\text{Ni}(\text{NH}_2\text{SO}_3)_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$, 30 g/l $\text{NiCl}_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, 30 g/l H_3BO_3 and 1 g/l saccharine.

The rates of the deposition with and without the presence of ultrasound were determined for the selected time interval (30 minutes), deposition area of 2 cm^2 and current density value of $50 \text{ mA}/$

cm^2 , by measuring the sample mass before and after the deposition and with the calculation of the average film thickness value. Deposition time was then determined for the projected thickness of the film of $10 \mu\text{m}$. For comparison of properties of mono and multilayer films, monolayer thin films of Ni were electrodeposited first, with and without ultrasonic agitation. The multilayer Ni films were then obtained by alternate electrodeposition of ordinary (O-Ni) and ultrasonic-assisted nickel layers (U-Ni) for different deposition times for one layer (1 min and 30 s).

2.3. Observation of the multilayer film structure

Examination of the multilayer film structure was performed by optical microscopy. Cross-section of the multilayer O-Ni/U-Ni film with thickness of $25 \mu\text{m}$ was prepared by cutting the sample vertically to the deposit surface and sealing with *polymethyl methacrylate*

(PMMA) in the polishing mould. After mechanical polishing, the sample was etched in acidic solution HNO_3 (conc.): CH_3COOH (glac.) = 1:1 for 20 s, followed by etching in HCl (conc.) for 1.5 hour (Rawdon, Lorentz, 1921).

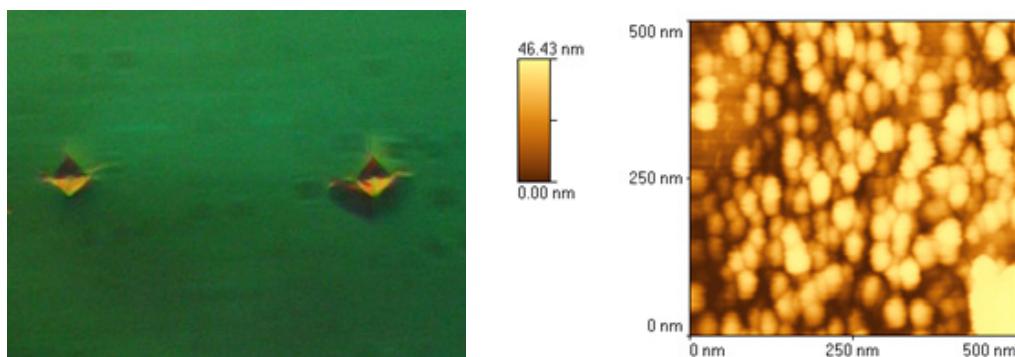

Fig. 2. Optical image of indents on the Si(100) substrate and AFM topography image of the plating base (Cr/Au) on Si(100) substrate

3. Microindentation test

The hardness of electrodeposited monolayer and multilayer Ni films on

Si(100) substrate was characterized using the Vickers microindenter "Leitz,

Kleinharteprufer DURIMET I" with loads ranging from 0.049 N up to 1.96 N at room conditions. For each load, three best indentations were selected and their

diagonals measured, from which the average composite hardness could be calculated (Lamovec et al., 2008).

4. Results and discussion

In order to see more clearly the differences in the microstructure of Ni films obtained by electrodeposition with and without the ultrasonic agitation by the optical microscopy, films with a layer thickness of 5 microns were deposited.

The multilayered structure of the Ni film is verified and clearly visible and shown in Fig. 3. The bright layers on the optical image represent the nickel layers deposited under ultrasonic agitation of electrolyte (U-Ni) and the dark ones are the ordinary deposited nickel layers (O-Ni).

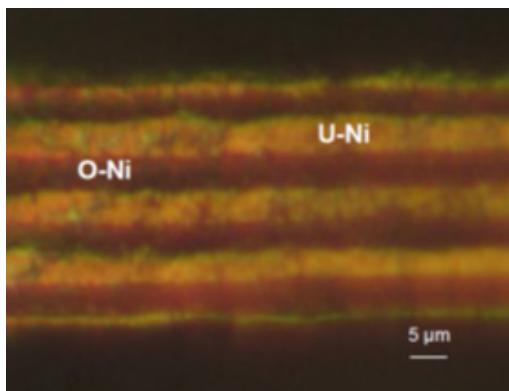

Fig. 3. Optical image of cross-section of multilayer U-Ni / O-Ni film

According to the literature, it is considered that the grains of the U-Ni layer grow preferentially in the manner parallel to the substrate surface unlike the

O-Ni layer with columnar grains growth vertical to the substrate surface (Yu et al., 2013, Lamovec et al., 2018).

5. Composite and film hardness

Microhardness testing was performed first on uncoated substrate of single-crystal Si in order to calculate the substrate absolute hardness H_s . The value of load-independent microhardness for the Si substrate was calculated according to the Proportional Specimen Resistance (PSR) model of Li and Bradt

as $H_s = 6.49 \text{ GPa}$ (Li, Bradt, 1993, Lamovec et al., 2008).

For the analysis and comparison of composite hardness, four samples were prepared. Two monolayer Ni films electrodeposited with and without the ultrasonic agitation were prepared first. The other two systems are multilayer composite systems with alternately electro-

deposited O-Ni/U-Ni films with different layer thickness of 1 μm and 500 nm.

For monolayer Ni films electrodeposited with and without ultrasonic ag-

itation, the average values of measured diagonals and composite hardness, together with their standard deviations, are given for different loads (Table 1).

Table 1. The average values of measured diagonals, composite hardness and standard deviations for monolayer Ni films electrodeposited with and without ultrasonic agitation

Sample	load (N)	dsr (μm)	stdev(μm)	Hc (GPa)	stdev(GPa)
O-Ni	0.049	6.01	0.22	2.51	0.18
U-Ni		5.80	0.10	2.71	0.09
O-Ni	0.098	7.46	0.16	3.27	0.14
U-Ni		7.23	0.11	3.50	0.11
O-Ni	0.245	10.66	0.11	4.00	0.09
U-Ni		10.36	0.23	4.20	0.19
O-Ni	0.392	13.65	0.15	3.90	0.08
U-Ni		13.04	0.23	4.28	0.15
O-Ni	0.490	14.64	0.22	4.24	0.12
U-Ni		14.49	0.19	4.32	0.11
O-Ni	0.882	20.20	0.10	4.00	0.04
U-Ni		21.20	0.20	4.09	0.08
O-Ni	1.961	29.66	0.39	4.13	0.11
U-Ni		29.19	1.39	4.27	0.40

Change of the composite system hardness (H_c) with relative indentation depth (h/t , indentation depth through film thickness) is given in Fig. 4. All of

the ED Ni films are with total thickness of 10 μm and they were all electrodeposited with 50 mA/cm² current density.

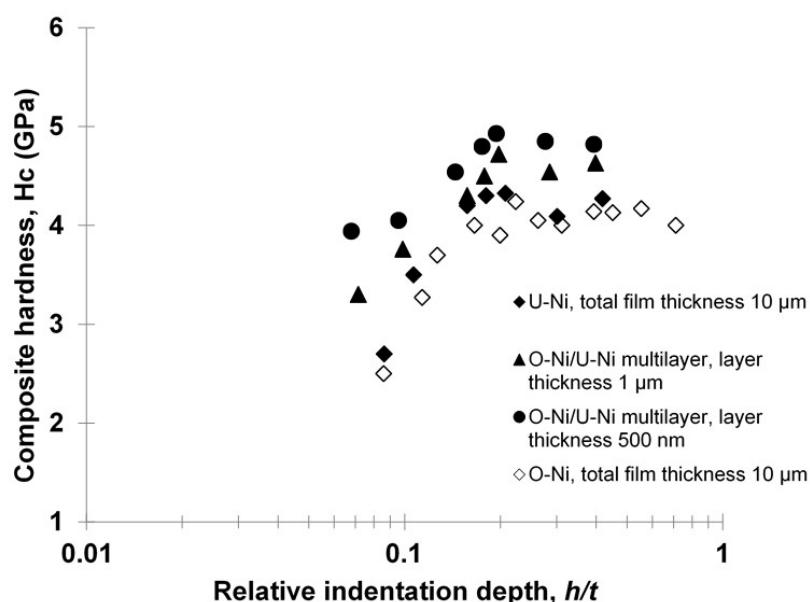

Fig. 4. Variation in the composite hardness (H_c) with relative indentation depth (h/t) for 10- μm thick films on Si(100) substrates

For shallow indentation depths (up to 10% of the film thickness, $0.01 \leq h/t \leq 0.1$), only the film is subject to deformation. With increasing of the relative indentation depths increase ($h/t > 0.1$), the composite hardness changes in terms of approaching the hardness of the substrate (H_s).

It is confirmed that electrodeposition supported by ultrasonic agitation leads to significant change in the microstructure (Fig. 3). Although the mean values of the measured diagonals and the calculated composite hardness for the monolayer films O-Ni and U-Ni do not differ much (Table 1 and Fig. 4), it can be said that electrodeposition in the presence of ultrasound can affect the mechanical properties in terms of their improvement.

In comparison with monolayer Ni films electrodeposited under ordinary

conditions (O-Ni) and ultrasonic-assisted (U-Ni) films, higher values of the composite hardness are obtained for the multilayer ED films (especially for $0.1 \leq h/t \leq 0.2$, when the hardness of the film in the hardness of the composite has a higher share). By reducing the thickness of the layer within the film and increasing the number of interfaces, it is possible to increase the composite hardness of the multilayer film – substrate composite system.

According to the model of Chicot-Lesage (C-L model), (Chicot, Lesage, 1995, Lesage et al., 2006), from measured indentation diagonal and calculated composite hardness, film hardness was calculated. The dependence of the film hardness (H_F) on the relative indentation depth (h/t) for all composite systems is shown in Fig. 5.

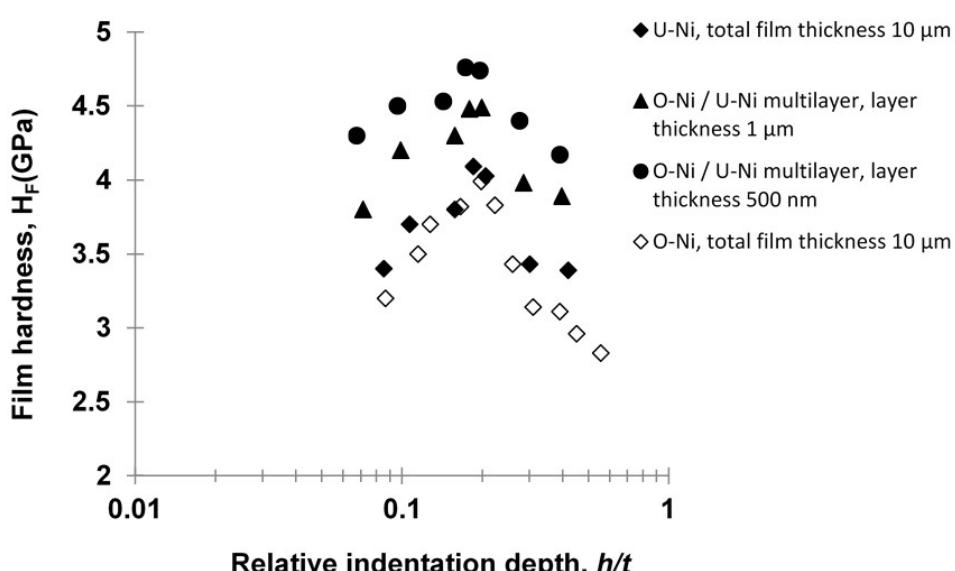

Fig. 5. Variation in the film hardness (H_F) with relative indentation depth (h/t) for different ED Ni films with thickness of 10-μm deposited with current density value of 50 mA/cm²

As shown in Fig. 5, the ultrasonic agitation affects the mechanical properties of monolayer and multilayer ED Ni films in terms of their slight improvement. This

can be noticed by comparing the calculated values of the film hardness at low loads (for the relative indentation depth $0.1 \leq h/t \leq 0.2$), when the influence of the

film hardness in the measured composite hardness is more dominant.

The formation of the multilayer structure of the films achieved by alternate electrodeposition of O-Ni and U-Ni layers indicates possible further improvement of the mechanical properties compared to the monolayer films, in terms of increasing hardness compared to monolayer films.

By changing the thickness of the layer in the film, it is possible to change the structure and mechanical properties of the composite systems. With decreasing the layer thickness within the film, it is possible to achieve higher values of the film hardness. A large number of the interfaces in multilayer film structure are considered to serve as a barrier to dislocations, obstructing dislocation movement between the layers.

The model of Chicot-Lesage (C-L model) gives the possibility of calculating the composite Meyer's index m that depends on the composite structure (especially of the substrate type). In Fig. 6 the composite Meyer's parameter $(t/d)^m$ is shown as the function of relative indentation depth (h/t) . It is the parameter that can express the difference in tendency of the composite hardness with the indentation load (Lamovec et al. 2008).

For the low loads ($h/t \leq 0.1$), the response is of the film only and the highest value of the parameter was obtained for the system of multilayer Ni film with the layer thickness of 500 nm. With increasing load, the parameter $(t/d)^m$ depends mostly on the substrate type. The behaviour of the parameter confirms that it is a substrate of the same type.

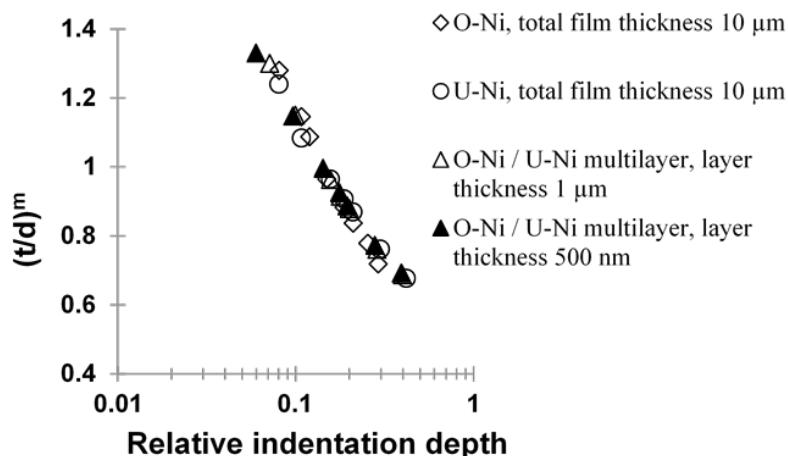

Fig. 6. Comparison of the parameter $(t/d)^m$ with relative indentation depth (h/t) , for ED Ni films on Si(100) substrates. Electrodeposited Ni films are grown with the 50 mA/cm^2 current density and have the thickness of $10 \mu\text{m}$.

6. Evaluation of film adhesion

A composite hardness model of Chen-Gao (Chen, Gao, 2000) was used to evaluate the adhesion of ED Ni films on Si(100) substrates. The composite hardness of the

film-substrate systems given in the form of Eq. (3) was used to calculate the critical reduced depth b . The film hardness results of applied C-L model were used.

The values of critical reduced depth were calculated for every indent diagonal and then the average value was found. In Ta-

ble 2 the results of the critical reduced depth (*b*) calculation are given.

Table 2. Critical reduced depth values (*b*) for the systems of ED Ni films on Si(100) substrates.

Sample	Critical reduced depth (<i>b</i>)
O-Ni monolayer film	8.95
U-Ni monolayer film	9.03
O-Ni/U-Ni multilayer film, layer thickness 1 μm	9.44
O-Ni/U-Ni multilayer film, layer thickness 500 nm	9.73

Increasing values of the critical reduced depth correspond to increasing adhesion. The microhardness difference decreases faster for a weaker adhesion when increasing the indentation load. It can be seen that using the ultrasound

together with electrodeposition for obtaining the multilayer structure and also decreasing the layer thickness in the multilayer film lead to higher values of the film hardness and better adhesion properties.

Conclusion

Composite systems of electrochemically deposited (ED) Ni films on Si(100) substrates with and without the presence of ultrasound were prepared and analysed. It has been tried to obtain multilayer Ni films by alternating electrodeposition of ordinary and ultrasonic-assisted Ni layers. The current density value was maintained at 50 mA/cm², total thickness of the films was 10 μm and thicknesses of the layers within the multilayer films were set as 1 μm and 500 nm.

The ultrasonic-assisted electrodeposition leads to changes in the microstructure of the Ni films. The ability to form a multilayer Ni films with the assistance of ultrasound was confirmed.

Due to the higher hardness of the Si substrate (6.49 GPa) compared to Ni films, Ni films on Si (100) substrate can be thought of as “soft film on hard substrate” composite system type. The model of Chicot-Lesage (C-L model) was chosen for the analysis of experimental results of indentation and the film hardness was calculated for each indentation diagonal.

According to the results of composite hardness and film hardness measurements for electrodeposited monolayer Ni films, it can be concluded that the presence of ultrasound during the electrodeposition affects the mechanical properties in terms of their slight improvement.

The higher composite hardness and film hardness values are obtained for the multilayer ED Ni films (significant for values of relative indentation depth in the range of $0.1 \leq h/t \leq 0.2$, when the hardness of the film is more dominant in composite hardness value). Reducing the film thickness (from 1 μm to 500 nm) led to an increase in the composite hardness and the hardness of the multilayer film.

The parameter $(t/d)^m$ can express the difference in tendency of the composite hardness with indentation load. When the composite hardness tends to that of the film ($h/t \leq 0.1$), the parameter $(t/d)^m$ is almost independent of the substrate type. Based on the behaviour of this parameter (the highest value of the parameter and the lowest value of the relative indentation depth), it can be concluded

that the system with multilayer Ni film and the layer thickness of 500 nm has the best mechanical properties of all analysed systems. With increasing load, the influence of the substrate becomes the most important, and the parameter depends mostly on the substrate type.

Using of multilayer films is an effective way to release the stress across the interface of Ni films and the substrate. The distribution of stress at the interface is an important factor governing the adhesion of the film on the substrate. The adhesion assessment parameter based on the measured microhardness, named critical reduced depth, was used to evaluate the film adhesion. The multilayered Ni film with a 500 nm layer thickness has the highest value of this parameter, which points to better adhesion properties of this film compared to the others.

Acknowledgements

This work was funded by Republic of Serbia – Ministry of Education, Science and Technological Development

through the projects TR 32008, TR 34011 and TR 34019.

References

1. Cammarata, R.C. (1994). Mechanical properties of nanocomposite thin films, *Thin Solid Films*, 240: 82-87. [https://doi.org/10.1016/0040-6090\(94\)90699-8](https://doi.org/10.1016/0040-6090(94)90699-8)
2. Chen, M., Gao, J. (2000). The adhesion of copper films coated on silicon and glass substrates, *Modern Physics Letters B*, 14(3): 103-108. <https://doi.org/10.1142/S0217984900000161>
3. Chicot, D., Lesage, J. (1995). Absolute hardness of films and coating, *Thin Solid Films* 254: 123-130. [https://doi.org/10.1016/0040-6090\(94\)06239-H](https://doi.org/10.1016/0040-6090(94)06239-H)
4. Datta, M., Landolt, D. (2000). Fundamental aspects and applications of electrochemical microfabrication, *Electrochimica Acta*, 45: 2535-2558. [https://doi.org/10.1016/S0013-4686\(00\)00350-9](https://doi.org/10.1016/S0013-4686(00)00350-9)

5. Ebrahimi, F., Bourne, G.R., Kelly, M.S., Matthews, T.E. (1999). Mechanical properties of nanocrystalline nickel produced by electrodeposition, *Nanostructured materials*, 11(3): 343-350. [https://doi.org/10.1016/S0965-9773\(99\)00050-1](https://doi.org/10.1016/S0965-9773(99)00050-1)
6. Fritz, T., Mokwa, W., Schnakenberg, U. (2001). Material characterisation of electroplated nickel structures for microsystem technology, *Electrochimica Acta* 47: 55-60. [https://doi.org/10.1016/S0013-4686\(01\)00576-X](https://doi.org/10.1016/S0013-4686(01)00576-X)
7. Kaneko, Y., Mizuta, Y., Nishijima, Y., Hashimoto, S. (2005). Vickers hardness and deformation of Ni/Cu nano-multilayers electrodeposited on copper substrates, *Journal of Material Science*, 40: 3231-3236. <https://doi.org/10.1007/s10853-005-2690-4>
8. Lamovec, J., Jović, V., Randjelovic, D., Aleksic, R., Radojevic, V. (2008). Analysis of the composite and film hardness of electrodeposited nickel coatings on different substrates, *Thin Solid Films*, 516: 8646-8654. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tsf.2008.06.035>
9. Lamovec, J., Mladenović, I., Jović, V., Radojević, V., Jaćimovski, S., Jovanov, G. (2018). Obtaining and characterization of multilayer nickel thin films electrodeposited with the assistance of ultrasonic agitation, *Zastita materijala* 59(3): 394-400. <http://idk.org.rs/wp-content/uploads/2018/09/6JLAMOVEC.pdf>
10. Lesage, J., Pertuz, A., Puchi-Cabrera, E.S., Chicot, D. (2006). A model to determine the surface hardness of thin films from standard micro-indentation tests, *Thin Solid Films* 497: 232-238. <https://doi.org/10.1016/j.tsf.2005.09.194>
11. Li, H., Bradt, R.C. (1993). The microhardness indentation load/size effect in rutile and cassiterite single crystals, *J. Mater. Sci.*, 28: 917- 926. <https://doi.org/10.1007/BF00400874>
12. Magagnin, L., Maboudian, R., Carraro, C. (2003). Adhesion evaluation of immersion plating copper films on silicon by microindentation measurements, *Thin Solid Films*, 434: 100-105. [https://doi.org/10.1016/S0040-6090\(03\)00469-3](https://doi.org/10.1016/S0040-6090(03)00469-3)
13. Morales, L. A. (2006). *Electrodeposited metal matrix nanocomposites as thin films and high aspect ratio microstructures for MEMS* , SU Doctoral Dissertations. 1399. https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_dissertations/1399
14. Niu, Y., Wei, J., Yang, Y., Hu, J., Yu, Z. (2012). Influence of microstructure on the wear mechanism of multilayered Ni coating deposited by ultrasound-assisted electrodeposition, *Surface & Coatings Technology*, 210: 21-27. <https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2012.08.015>
15. Rawdon, H.S., Lorentz, M.G. (1921). Metallographic Etching Reagents: II. For copper alloys, nickel and the alpha alloys of nickel, *Scientific papers of the bureau of standards*, 17:666-658. https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/ScientificPapers/nbsscientificpaper435vol17p635_A2b.pdf
16. Serre, C., Yaakoubi, N., Perez-Rodriguez, A., J. R. Morante, J.R., Esteve, J., Montserrat, J. (2005). Electrochemical deposition of Cu and Ni/Cu multilayers in Si Microsystem Technologies , *Sensors and Actuators A*, vol. 123-124: 633-639. <https://doi.org/10.1016/j.sna.2005.04.022>

17. Walker, C.T., Walker, R. (1973). Effect of ultrasonic agitation on some properties of electrodeposits, *Electrodeposition and Surface treatment*, 1: 457-469. [https://doi.org/10.1016/0300-9416\(73\)90029-1](https://doi.org/10.1016/0300-9416(73)90029-1)
18. Yu, Z., Zhu, Y., Niu, Y., Yang, Y., Wei, J., Ding, W. (2013). Preparation and adhesion performance of multilayered Ni coatings deposited by ultrasonic-assisted electroplating, *Journal of adhesion science and technology*, 27(2): 136-142. <https://doi.org/10.1080/01694243.2012.701512>

TVRDOĆA I PROCENA ADHEZIJE JEDNOSLOJNIH I VIŠESLOJNIH TANKIH FILMOVA NIKLA ELEKTROHEMIJSKI DEPONOVANIH NA SILICIJUMSKIM PODLOGAMA SA I BEZ ULTRAZVUČNOG MEŠANJA

Jelena Lamovec

Vesna Jović

Centar za mikroelektronske tehnologije

Institut za hemiju, tehnologiju i metalurgiju

Univerzitet u Beogradu

Stevo Jaćimovski

Goran Jovanov

Kriminalističko-polički univerzitet, Beograd

Vesna Radojević

Tehnološko-metalurški fakultet Univerziteta u Beogradu

Jovan Šetrajičić

Fakultet za sport Univerziteta „Union – Nikola Tesla”, Beograd

Sažetak: Formirani su kompozitni sistemi od jednoslojnih i višeslojnih filmova nikla elektrohemski deponovanih sa i bez ultrazvučnog mešanja na pločicama od monokristalnog silicijuma orijentacije (100). Tvrdoća i adhezija tih kompozitnih struktura su okarakterisane testom mikrotvrdoće po Vikersu. Analizirana je zavisnost mikrotvrdoće kompozita i adhezije filma od strukture filma i uslova mešanja elektrolita. Matematički modeli Šiko-Lezaža i Čen-Gaoa su primjenjeni na eksperimentalne podatke kako bi se dobole vrednosti tvrdoće filma i parametra adhezije. Potvrđeno je da se mehanička svojstva kompozitnih sistema sastavljenih od tankih filmova nikla na silicijumskoj podlozi mogu poboljšati formiranjem višeslojne strukture filmova, primenom ultrazvučnog mešanja pri elektrodepoziciji i smanjenjem debljine sloja u višeslojnem filmu.

Ključne reči: kompozitna tvrdoća, adhezija filma, ultrazvučno potpomognuta elektrodepozicija, višeslojni film nikla.

Primljen: 29. 1. 2019.
Prihvaćen: 19. 2. 2019.

UDK: 343.852:343.54/.55(497.11)
doi:10.5937/nabepo24-20343

ANALIZA PRAKTIČNE PRIMENE ZAKONA O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI, S POSEBNIM OSVRTOM NA PRIMENU HITNIH MERA¹

Aleksandar M. Bošković²

Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd

Jasmina Puhača

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

Sažetak: Donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici Srbija se opredelila za odlučniju i intenzivniju borbu protiv nasilja u porodici. Na taj način je još više naglašen značaj preventivnog delovanja nadležnih državnih organa, a samim tim je uvedena i nulta tolerancija prema učiniocima i mogućim učiniocima nasilja u porodici. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici je počeo da se primenjuje od 1. juna 2017. godine i imajući u vidu prethodni period primene, mogu se izvući određeni zaključci o efikasnosti njegove primene. U tom smislu, predmet ovog rada je prvenstveno analiza praktične primene hitnih mera – mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi, od strane policije, javnog tužilaštva i suda. Istraživanjem je obuhvaćen period od godinu dana primene Zakona – od 1. juna 2017. godine do 31. maja 2018. godine, a korišćeni su statistički metod, kao i metodi analize, dedukcije, komparacije i deskripcije. U radu se analizira kako ukupan tako i pojedinačan broj izrečenih hitnih mera od strane policije, dok je jedan deo istraživanja posvećen i analizi teritorijalne distribucije izrečenih hitnih mera na teritoriji Republike Srbije. Posebna pažnja je posvećena pitanju produženja hitnih mera od strane suda, dok značajan aspekt istraživanja obuhvata i razmatranje kršenja izrečenih hitnih mera.

Ključne reči: Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, policija, hitne mere, mera privremenog udaljenja učinioca iz stana, mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi.

¹ Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta „Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije”, koji finansira i realizuje Kriminalističko-policijski univerzitet u Beogradu (ciklus naučnih istraživanja 2015–2019. godine).

² aleksandar.boskovic@kpu.edu.rs

Uvodna razmatranja

Oduvek su različiti oblici nasilja privlačili veliku pažnju ne samo naučne i stručne već i opšte javnosti, s obzirom na to da velika većina ljudi osuđuje ove delikte. Jedna od karakteristika delikata nasilja je da ne postoji dominantan motiv nasilnika već to može biti materijalna korist, osveta, nacionalna ili verska mržnja, netrpeljivost između navijačkih grupa ili pristalica političkih partija, a nije nemoguće zamisliti ni situaciju kada je nasilje samo sebi cilj (Risimović, 2008: 235). S obzirom na naslovljenu temu, primarni fokus rada biće na nasilju u porodici.

Nasilje u porodici predstavlja fenomen koji iz dana u dan pobuđuje sve veću pažnju javnosti i koji se, kao takav, mora zasebno analizirati i posmatrati iz aspekta više različitih naučnih disciplina. Ogroman je značaj očuvanja porodice kao zdrave i stabilne jedinke, zbog čega je nasilje u porodici sociološki, psihološki, pravni, a generalno i sveobuhvatni društveni problem. Problemu nasilja u porodici se pristupalo različito u zavisnosti od stepena razvoja društva i aktivnosti države, s tim što se porodično nasilje dugo nije smatralo problemom i što mnogi čak nisu ni znali da postoje. Naime, dominiralo je mišljenje da su sva dešavanja unutar porodice privatna stvar i da, kao takvo, nasilje u porodici ne predstavlja delo opasno za društvo. U tom smislu, često se konstatuje da nasilje u porodici prati veoma visoka tamna brojka, zbog čega država preuzima odgovarajuće mere kako bi se ta tamna brojka smanjila a efikasnost otkrivanja i sprečavanja nasilja u porodici podigla na viši nivo. U okviru mnogih drugih, donošenje Zakona o sprečavanju nasilja u

porodici³ predstavlja jednu od značajnijih mera države u poslednje vreme.

Kada je u pitanju pravna zaštita od nasilja u porodici, od značaja su krivičnopravna, prekršajnopravna (Zakon o javnom redu i miru) i porodičnopravna zaštita (Kolarić, Marković, 2016: 5). Kada je reč o krivičnopravnoj zaštiti, treba nagnati da je krivično delo nasilja u porodici prvi put izdvojeno kao samostalno krivično delo tek početkom XXI veka i to 2002. godine, odgovarajućim izmenama i dopunama tadašnjeg krivičnog zakonodavstva,⁴ kada je dodat član 118a – Nasilje u porodici. Do tada, od nasilja u porodici se moglo zaštитiti nekom od postojećih inkriminacija s elementom nasilja, koje su bile „opštег karaktera i koje ni u jednom obliku kao obeležje dela ne poznaju lični odnos učinioca, odnosno pasivnog subjekta, relevantnog za nasilje u porodici“ (Jovanović, 2006: 82). Zakonodavac je propisivanjem ovog krivičnog dela želeo da „istakne njegov značaj i unekoliko izmeni kaznenu politiku u odnosu na ova krivična dela i tako pruži pojačanu krivičnopravnu zaštitu u ovoj oblasti“ (Đordjević, 2007: 56). Doношењем Krivičnog zakonika⁵ iz 2005. godine, krivično delo nasilja u porodici je predviđeno članom 194 u Glavi XIX, u grupi krivičnih dela protiv braka i porodice, kao što je bilo i do tada. Ipak, iako je „ovakva sistematika na prvi pogled logična, kada se malo pažljivije analiziraju elementi konkretnog krivičnog dela, može se uočiti da njegov objekt

3 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 94/2016.

4 Reč je o Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, broj 10/02.

5 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

zaštite nije porodica kao takva već član porodice" (Škulić, 2016: 83). Imajući sve rečeno u vidu, opravdano je postojanje nasilja u porodici kao inkriminacije u krivičnom zakonodavstvu, iako pojedine države nemaju propisano ovo krivično delo. Međutim, reč je o državama koje se vođenjem postupaka protiv učinilaca za klasična krivična dela uspešno bore protiv nasilja u porodici. U Srbiji već decenijama unazad problem nasilja u porodici nije rešen adekvatnim odgovorom države, što opravdava propisivanje posebnog krivičnog dela (Bošković, Risimović, 2018: 391–392).

Pored krivičnopravne zaštite, veoma je značajna i prekršajnopravna zaštita od nasilja u porodici, u okviru koje posebno mesto zauzima Zakon o javnom redu i miru.⁶ Imajući u vidu ograničenu prirodu ovog rada i jasno definisan predmet istraživanja, treba samo pomenuti da su donošenjem novog Zakona o javnom redu i miru precizno definisani pojam prekršaja protiv javnog reda i mira i javno mesto, kao i to da se prekršaji iz tog zakona mogu učiniti samo na javnom mestu. Na taj način, u velikom broju događaja nasilja u porodici koji nisu učinjeni na javnom mestu, oštećeni (koji su u ranijem periodu, kako praksa pokazuje, sankcionisani kroz prekršajni postupak) mogu biti upućeni na privatne tužbe u krivičnom postupku (uvreda, uništenje i oštećenje tuđe stvari i sl.), tj.,

⁶ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 6/2016 i 24/2018.

ukoliko se utvrdi da postoje svi elementi zakonskog opisa bića krivičnog dela iz člana 194 KZ, javni tužilac će preuzeti krivično gonjenje. Postavlja se pitanje da li je u skladu s potrebotom očuvanja stabilnosti javnog reda i mira nužno uslovit primenu Zakona mestom izvršenja prekršaja (Kolarić, Marković, 2016: 10).

Najzad, od velikog značaja je i porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici. Naime, u Srbiji je 2005. godine donet Porodični zakon,⁷ koji je prvi put regulisao i nasilje u porodici. Pružanje zaštite od nasilja u porodici i odredbama porodičnog zakonodavstva naročito je važno zbog toga što se na taj način omogućava efikasna i brža zaštita žrtve – postupak je kraći, a mere su takve da su usmerene ka sprečavanju i onemogućavanju daljeg vršenja nasilja (Kovaček-Stanić, 2011: 44). Porodični zakon u svojim odredbama načelno propisuje zabranu nasilja u porodici, kao i da svako, u skladu sa Zakonom, ima pravo na zaštitu od nasilja u porodici, s tim da su posebno važne odredbe kojima se uređuju mere porodičnopravne zaštite i uslovi pod kojima se one određuju.⁸

⁷ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015.

⁸ Članom 198 PZ regulisane su sledeće mere zaštite od nasilja u porodici: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili rada člana porodice; zabrana daljeg uzinemiravanja člana porodice.

1. Osvrt na najznačajnije odredbe Zakona o sprečavanju nasilja u porodici

Donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici poboljšana je pravna

zaštita od nasilja u porodici u Republici Srbiji, na koji način se jasno iskazala od-

lučna namera države da se efikasno suprotstavi tom, široko zastupljenom društvenom problemu. Naime, pored već postojeće krivičnopravne, prekršajnopravne i porodičnopravne zaštite, donošenjem ovog zakona je utvrđena i preventivna zaštita od nasilja u porodici, tj. njime su uređeni sprečavanje nasilja u porodici i postupanje državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici i pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici. Dakle, jasno je stavljen akcenat na preventivno postupanje nadležnih državnih organa i ustanova, odnosno njihova delatnost je usmerena ka sprečavanju eventualnog nasilja u porodici u budućnosti. U tom smislu, zanimljivo je ukazati na mišljenje prema kojem je, „gledano iz aspekta člana porodice – ,moguće žrtve, ZSNP naglašeno preventivan, a iz aspekta člana porodice – ,mogućeg učinioца насиља, naglašeno represivan” (Kolarić, Marković, 2018: 50).

Imajući u vidu definisani predmet istraživanja, ovde treba ukazati samo na najznačajnije odredbe ovog zakona. Najpre, cilj ovog zakona (član 2) određen je trojako: prvo – da omogući delotvorno sprečavanje nasilja u porodici; drugo – da omogući hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu žrtvama nasilja u porodici; treće – da omogući hitnu, blagovremenu i delotvornu podršku žrtvama nasilja u porodici. Kao što se može primetiti, u središtu ovog zakona je (potencijalna) žrtva odnosno lice koje je pretrpelo nasilje u porodici ili koje će možda pretrpeti nasilje u porodici u vremenu koje neposredno predstoji.

Dalje, Zakonom je propisano šta se smatra sprečavanjem nasilja u porodici, pa je tako određeno da se sprečavanje nasilja u porodici sastoji od skupa mera kojima se otkriva da li preti neposredna opasnost od nasilja u porodici i skupa

mera koje se primenjuju kada je neposredna opasnost otkrivena (član 3, stav 1). Ovakvom zakonskom odredbom je definisana „očigledna *pre-crime* konцепција Zakona” (Nenadić, 2017: 160). U tom smislu je definisana i *neposredna opasnost od nasilja u porodici*, a koja postoji kada iz ponašanja mogućeg učinioca i drugih okolnosti proizlazi da je on spremjan da u vremenu koje neposredno predstoji po prvi put učini ili ponovi nasilje u porodici (član 3, stav 2). Ovakvo zakonsko rešenje nije dovoljno precizno i može stvoriti mnogobrojne nedoumice u praktičnoj primeni, jer se odredbe o postojanju neposredne opasnosti od nasilja u porodici „zasnivaju na nameri da učinilac izvrši nasilje, a opšte je poznato da se namera u pravu najteže dokazuje” (Jugović, 2017: 421). Ovo pitanje svakako zahteva posebnu analizu. Ovde, međutim, samo još treba spomenuti da Zakon ne daje definiciju mogućeg učinioca, a to je jedan od glavnih subjekata na koje se primenjuje ovaj zakon. Takođe se postavljaju i sledeće logična pitanja: Kakvo je to ponašanje mogućeg učinioca (dakle, ne učinioca) i koje bi to bile okolnosti koje bi ukazivale na spremnost mogućeg učinioca da u vremenu koje neposredno predstoji po prvi put učini nasilje u porodici? U stvari, u pitanju bi bilo lice koje nikada ranije nije učinilo nasilje u porodici, dok bi na osnovu nekih okolnosti trebalo: 1) utvrditi spremnost tog lica da po prvi put učini nasilje u porodici i 2) na osnovu te procene izreći neku od hitnih mera, kao što je privremeno udaljenje iz stana. Svakako se onda može postaviti i pitanje opravdanosti takvog postupanja, imajući u vidu da ovakve zakonske odredbe povećavaju mogućnost zloupotreba i lažnog prijavljivanja. Još jednom treba naglasiti da je ovaj problem izražen samo kada je reč o mogućem učiniocu, odnosno o licu koje

nije učinilo ni krivično delo ni prekršaj, a kome će posebna pažnja biti posvećena u narednom izlaganju.

U prilog prethodno navedenom se ističe da „iz pojma mogućeg učinioca logično sledi da njegov učinilac može da učini nasilje u porodici, a i ne mora. Kako je moguće da neko bude žrtva iako se delo koje ga viktimizuje nije još ni desilo? Ovu zagonetku zakonodavac ne objašnjava niti nudi objašnjenje za nju. Svakako bi onda bilo logično i za žrtvu koristiti izraz *moguća žrtva nasilja u porodici*. U suprotnom se dolazi do absurdnog zaključka da će učinilac možda učiniti delo, a možda i neće, ali je žrtva u oba slučaja viktimizovana” (Ristivojević, 2017: 10).

Imajući u vidu prethodno rečeno, treba jasno razlikovati učinioca od mogućeg učinioca jer se u interpretaciji pojedinih zakonskih odredaba često izvode pogrešni zaključci. Naime, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici govorи о mogućem učiniocu u kontekstu kako je to već prethodno izneto. Međutim, ukoliko neko lice, na primer, preti svom supružniku upotrebotom oružja, ono više nije mogući učinilac jer tom radnjom čini krivično delo nasilja u porodici. U kontekstu prethodnih razmatranja, akcenat je na prepoznavanju situacije i proceni rizika od nasilja u porodici ukoliko je reč o licu koje nije učinilo ni krivično delo ni prekršaj. Za nadležne policijske službenike procena rizika biće lakša u slučajevima kada se lice javlja kao učinilac krivičnog dela nasilja u porodici ili nekog određenog prekršaja (na primer, vredanje, vršenje nasilja, pretinja ili tuča iz člana 9 Zakona o javnom redu i miru), jer će u takvim situacijama gotovo izvesno postojati neposredna opasnost od nasilja u porodici. Problem procene rizika ostaje u slučajevima kada je u pitanju kategorija mogućih učinilaca, tj.

kada lice nije preduzelo nijednu radnju kojom čini krivično delo ili prekršaj, a nadležni policijski službenik odlučuje o izricanju neke od hitnih mera koje mu stoje na raspolaganju u skladu sa Zakonom. Problem postaje još izraženiji s obzirom na zakonsko ovlašćenje nadležnog policijskog službenika da dovede mogućeg učinioca u nadležnu organizacionu jedinicu i da ga zadrži osam sati radi vođenja postupka, jer se tada „postavlja pitanje kako ograničiti slobodu kretanja lica za koje ne postoji sumnja da je učinilo kazneno delo već se zadržava iz preventivnih razloga za vreme procene rizika od nasilja u porodici” (Kolarić, Marković, 2018: 55).

Zanimljive su i odredbe člana 4 Zakona, kojima je određena grupa od 16 krivičnih dela, uključujući i krivično delo nasilja u porodici, na koja se Zakon primenjuje i kada je u pitanju saradnja u sprečavanju nasilja u porodici. Takođe, time nije okončan krug krivičnih dela na koja se primenjuje ovaj zakon jer odredba člana 4, stava 1, tačke 18 upućuje i na druga krivična dela ukoliko su ona posledica nasilja u porodici, odnosno može se primenjivati na bilo koje krivično delo iz KZ ukoliko je ono posledica nasilja u porodici.⁹ Ipak, treba još jednom naglasiti da se odredbe Zakona primenjuju na navedena krivična dela isključivo kada je u pitanju saradnja u sprečavanju nasilja u porodici, pri čemu se tu, pre svega, misli na rad grupa za koordinaciju i saradnju u skladu s odredbama ovog zakona.

Odredba koja upućuje na specifičnu prirodu ovog zakona (*lex specialis*) jeste odredba člana 5 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, kojom se izričito predviđa da „ako ovim zakonom nije drugačije određeno, na sprečavanje nasilja u porodici u postupcima protiv

⁹ Detaljnju analizu ovog pitanja videti u radu Kolarićeve i Markovića (2016: 26–28).

učinilaca krivičnih dela određenih ovim zakonom i na pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela određenih ovim zakonom primenjuju se Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o parničnom postupku, Porodični zakon i Zakon o policiji". Ovo je ključna odredba koja reguliše primarnu primenu ovog zakona, pošto primena drugih zakona dolazi u obzir samo ako Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici nije drugačije određeno, i odnosi se na sve slučajeve sprečavanja nasilja u porodici (nema nikakvog zakonskog ograničenja) u postupcima protiv učinilaca krivičnih dela. U tom smislu, na svaki slučaj sprečavanja nasilja u porodici koje će se možda desiti u budućnosti i za sva navedena dela primenjuje se ovaj zakon.

Posebno su značajne odredbe Zakona kojima se uređuje postupak sprečavanja nasilja u porodici (čl. 12–23), a koje se odnose na: prijavu i prepoznavanje nasilja u porodici; postupanje nadležnih policijskih službenika, imajući prevaruhodno u vidu ovlašćenja koja se odnose na zadržavanje mogućeg učiniloca u nadležnoj organizacionoj jedinici policije, procenu rizika i izricanje hitnih mera mogućem učiniocu (mere privremenog udaljenja učiniloca iz stana i privremena

zabrana učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi); postupanje nadležnog javnog tužioca i postupanje suda. Znatan deo Zakona je posvećen i saradnji nadležnih državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici, kao i u zaštiti i podršci žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela predviđenih ovim zakonom.

Donošenjem ovog zakona policija je dobila značajna ovlašćenja, a pre svega ovlašćenje da donosi naređenje o izricanju dve hitne mere: privremeno udaljenje učiniloca iz stana i privremena zabrana učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi. U vezi s navedenim ovlašćenjem, policija ima samostalnu nadležnost, tj. postupa po službenoj dužnosti, i za izricanje hitnih mera nije joj potrebna saglasnost ili odobrenje javnog tužioca ili suda. Štaviše, ukoliko nadležni policijski službenik ne izrekne hitnu meru, javni tužilac je ne može samostalno izreći ni umesto nadležnog policijskog službenika ni naknadno. Imajući sve to u vidu, predmet ovog istraživanja je usmeren ka analizi praktične primene hitnih mera od strane policije tokom prve godine njegove primene, a tom prilikom će se koristiti statistički metod, kao i metodi analize, dedukcije, komparacije i deskripcije.

2. Analiza ukupnog i pojedinačnog broja izrečenih hitnih mera

Jedna od najznačajnijih novina koje je doneo Zakon o sprečavanju nasilja u porodici jeste ovlašćenje nadležnog policijskog službenika da izrekne hitne mere privremenog udaljenja učiniloca iz stana i privremene zabrane učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi. Navedeno policijsko ovlašće-

nje treba da poveća efikasnost zaštite od nasilja u porodici jer omogućava da se na nasilje u porodici reaguje odmah i bez odlaganja, odnosno čim se utvrde okolnosti koje ukazuju na neposrednu opasnost od nasilja u porodici. Na taj način se primarno štiti žrtva, za razliku od dugogodišnje prakse da se žrtva,

kako bi se izbeglo dalje nasilje, sklanjala iz zajedničkog stana i da joj se tražilo utočište (na primer, privremeni smeštaj u sigurnoj kući). Postupanje u skladu sa ovim odredbama Zakona omogućava da se izricanjem hitne mere nasilnik udalji iz stana a žrtva na taj način zaštititi, bez obzira na to da li će ona u narednom, kratkom periodu promeniti svoj stav u učiniocu (mogućem učiniocu).

Kao što je već rečeno, izricanje hitnih mera nije obavezno vezano za učinjeno krivično delo, već se hitna mera može izreći i mogućem učiniocu. Naime, hitna mera se može izreći i licu koje je već učinilo krivično delo nasilja u porodici, ali zbog postojanja opasnosti da će nasilje ponoviti u vremenu koje neposredno predstoji, nadležni policijski službenik

izriče mu hitnu meru, što je čest slučaj. Međutim, ovo pitanje je mnogo osetljivije u slučajevima kada nije učinjeno krivično delo već prekršaj, ili kada možda nije učinjen nijedan kazneni delikt, ali se na osnovu određenih okolnosti mora proceniti rizik i možda izreći hitna mera licu od kojeg preti opasnost da će u vremenu koje neposredno predstoji po prvi put učiniti nasilje u porodici.

U skladu sa zakonskim odredbama, učiniocu dovedenom u nadležnu organizacionu jedinicu policije mogu se istovremeno izreći obe hitne mere.

Prvi deo istraživanja je posvećen razmatranju obima u kojem su se hitne mere izricale u Republici Srbiji tokom jednogodišnje primene Zakona.

Tabela 1: Izrečene hitne mere od strane policije¹⁰

Hitna mera/Period	Od 1. juna do 31. decembra 2017.	Od 1. januara do 31. maja 2018.	Ukupno
Privremeno udaljenja učinioca iz stana	4.469	3.408	7.877
Privremena zabrana učiniku da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi	9.339	7.780	17.119
Ukupno	13.808	11.188	24.996

Iz tabele 1 se mogu izvući određeni zaključci o dosadašnjoj primeni hitnih mera od strane nadležnih policijskih službenika. Tokom jednogodišnje primene Zakona na teritoriji Republike Srbije izrečeno je ukupno 24.996 hitnih mera. Imajući u vidu navedeni broj i činjenicu da je u pitanju samo godina dana primene Zakona, nameće se zaključak da je policija u proseku izricala nešto više od 68 hitnih mera DNEVNO! Na osnovu prikazanih podataka ne može se utvrditi tačan broj lica kojima su izrečene hitne mere, jer su jednom licu istovremeno mogле biti izrečene obe hitne mere. Čak i ako se prepostavi da su u svim slučajevima izricane obe hit-

ne mere istovremeno, zaključuje se da su hitne mere u proseku izricane prema najmanje 34 lica DNEVNO! Drugim rečima, u proseku, svaka 42 minuta nekom licu u Republici Srbiji izricana je hitna mera u prvoj godini primene Zakona.

Ovi podaci svakako zabilježavaju i mogu ukazivati na više problema. Najpre, ovoliki broj izrečenih hitnih mera može ukazivati na povećan broj slučajeva nasilja u porodici u Republici Srbiji u odnosu na raniji period. Ipak, treba biti oprezan jer navedeni podaci ne upućuju nužno na takav zaključak. Naime, može

10 Podaci su dobijeni od Sektora za analitiku, telemunikacione i informacione tehnologije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije.

se prepostaviti i da broj slučajeva nasilja u porodici nije ništa veći nego što je bio pre početka primene Zakona, odnosno da je ovaj zakon ohrabrio pojedince da prijavljuju slučajeve nasilja u porodici, tako da je, samim tim, tamna brojka manja a procenat otkrivenih slučajeva nasilja u porodici znatno veći. Dalje, postoji i prepostavka da nadležni policijski službenici, koristeći svoje zakonsko ovlašćenje, izriču hitne mere u više slučajeva nego što je to realno opravdano, nastojeći da na taj način zaštite potencijalnu žrtvu, s jedne strane, ali i sebe, s druge strane. Ova prepostavka se temelji na činjenici da se u praksi nekoliko puta dogodilo da nadležni policijski službenik u konkretnoj situaciji nije izrekao hitnu meru, a da je neposredno nakon takve njegove procene došlo do nasilja u porodici, pa čak i do smrtnog ishoda. Položaj nadležnog policijskog službenika u postupku preispitivanja zakonitosti njegovog postupanja u tim slučajevima nije bio nimalo povoljan, tako da je broj izrečenih hitnih mera možda povećan da bi se zaštitili položaj i integritet nadležnih policijskih službenika. Najzad, moguće je da postoji i određeni broj slučajeva lažnog prijavljivanja, imajući u vidu prethodno navedene zakonske odredbe koje tu mogućnost pružaju.

Ipak, samo na osnovu prezentovanih podataka ne može se sa sigurnošću potvrditi nijedna od navedenih hipoteza. Svakako bi trebalo sprovesti dodatno istraživanje na mikro nivou, u kojem bi se koristila anketa kao tehnika ispitivanja nadležnih policijskih službenika za potvrđivanje ili demantovanje postavljenih hipoteza. Broj od 68 izrečenih hitnih mera dnevno u Republici Srbiji jasno ukazuje na to da je nasilje u porodici ozbiljan društveni problem, čiji intenzitet ne jenjava i koje se, za sada, ne smanjuje

je bez obzira na preduzete preventivne i represivne mere države.

Daljom analizom prezentovanih podataka mogu se izvući i određeni zaključci o tendenciji izricanja pojedinih hitnih mera. Kao što je već rečeno, tokom jednogodišnje primene Zakona izrečeno je ukupno 24.996 hitnih mera, od čega 17.119 privremenih zabrana učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi ili 68,5%, dok je privremeno udaljenje učinioca iz stana izrečeno u 7.877 slučajeva ili 31,5% od ukupnog broja. Ista tendencija se može uočiti i posmatrano po godinama. Naime, tokom sedam meseci primene Zakona u 2017. godini ukupno je izrečeno 13.808 hitnih mera, od čega 9.339 privremenih zabrana učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi ili 67,6%, a privremeno udaljenje učinioca iz stana u 4.469 slučajeva ili 32,4% od ukupnog broja. Za pet meseci primene u 2018. godini ukupno je izrečeno 11.188 hitnih mera, od čega 7.780 privremenih zabrana učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi ili 69,5%, a privremeno udaljenje učinioca iz stana u 3.408 slučajeva ili 30,5% od ukupnog broja. Imajući u vidu da se obe hitne mere mogu zajedno izreći, vrlo je verovatno da nadležni policijski službenik prilikom izricanja hitne mere privremenog udaljenja učinioca iz stana u najvećem broju slučajeva istovremeno izriče i privremenu zabranu učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi, što je sasvim logično imajući u vidu njenu prirodu. S druge strane, izricanje hitne mere privremene zabrane učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi ne mora nužno da povlači i izricanje druge, strožije mere privremenog udaljenja iz stana. Na osnovu prezentovanih podataka proizilazi zaključak da se u oko 2/3 svih slučajeva postojanja neposredne opasnosti od nasilja u porodi-

ci izriče hitna mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi, a u 1/3 slučajeva hitna mera privremenog udaljenja učinioca iz stana.

Takođe, pojedinačno posmatrano, mogu se uočiti određene tendencije u pogledu izricanja hitnih mera. Kada je u pitanju hitna mera privremenog udaljenja učinioca iz stana statistički podaci pokazuju da je za sedam meseci primene u 2017. godini izrečena 4.469 puta, a za pet meseci u 2018. godini 3.408 puta. S obzirom na to da u periodu obuhvaćenom istraživanjem nedostaju dva meseca primene Zakona da bi se moglo govoriti o identičnom vremenu primene u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu, može se primetiti da broj od 3.408 izrečenih hitnih mera čini 76,3% u odnosu na ukupan broj iz 2017. godine. S obzirom na navedene podatke, čini se da će broj izrečenih hitnih mera privremenog

udaljenja učinioca iz stana u 2018. godini biti približno isti ili, eventualno, za nijansu veći nego u 2017. godini. Slična tendencija postoji i kada je u pitanju izricanje hitne mere privremene zabrane učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi, koja je u petomesecnom periodu primene Zakona u 2018. godini izrečena 7.780 puta, što predstavlja 83% od ukupnog broja tokom sedmomesečne primene Zakona u 2017. godini. Najzad, ukupno posmatrano, tokom petomesecnog perioda primene Zakona u 2018. godini izrečeno je 11.188 hitnih mera ili 81% u odnosu na ukupan broj mera izrečenih tokom sedmomesečne primene Zakona u 2017. godini. Ipak, treba imati u vidu da su ovo samo tendencije na koje ukazuju prikazani statistički podaci i da, imajući u vidu da se potpuno tačna projekcija nikada ne može načiniti, treba biti oprezan prilikom donošenje definativnih zaključaka.

3. Teritorijalna distribucija izrečenih hitnih mera od strane policije

Pored prethodne analize praktične primene hitnih mera od strane nadležnih policijskih službenika na celokupnoj teritoriji Republike Srbije, ovo istraživanje delimično razmatra i teritorijalnu distribuciju, odnosno broj izrečenih hitnih mera po pojedinim policijskim upravama, kako bi se eventualno izvukli određeni zaključci o područjima u Srbiji gde se najviše izriču hitne mere i gde je opasnost od nasilja u porodici najviše zastupljena. Najpre treba sagledati procenat izrečenih hitnih mera u četiri najveće policijske uprave u Srbiji (Beograd, Niš, Novi Sad i Kragujevac).

Iz analize podataka prikazanih u tabeli 2 nameće se nekoliko zaključaka. Gene-

ralno, u navedene četiri policijske uprave tokom posmatranih perioda izrečeno je ukupno 7.591 hitna mera ili 30,4% u odnosu na ukupno 24.996 izrečenih hitnih mera u Republici Srbiji. Dakle, nešto manje od trećine ukupnog broja svih izrečenih hitnih mera u Republici Srbiji evidentirano je u četiri navedene policijske uprave. Imajući u vidu da broj stanovnika u te četiri policijske uprave čini više od trećine ukupnog stanovništva u Republici Srbiji (oko 2,5 miliona) (*Opštine i regioni*, 2016: 17–22), ovakva teritorijalna raspoređenost izrečenih hitnih mera sasvim je logična. Posmatrajući i pojedinačno, raspoređenost izrečenih hitnih mera je direktno proporcionalna broju stanovnika.

Tabela 2: Izrečene hitne mere po pojedinim policijskim upravama¹¹

Policijска uprava	Izrečene hitne mere u periodu od 1. juna do 31. decembra 2017. godine			Izrečene hitne mere u periodu od 1. januara do 31. maja 2018. godine		
	Privremeno udaljenje učinioca iz stana	Privremena za- brana učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi	Ukupno	Privremeno udaljenje učinioca iz stana	Privremena za- brana učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi	Ukupno
PU za Grad Beograd	493	902	1.395	373	920	1.293
PU Niš	297	642	939	261	509	770
PU Novi Sad	466	745	1.211	336	654	990
PU Kraguje- vac	174	444	618	77	298	375
Ukupno	1.430	2.733	4.163	1.047	2.381	3.428

Ipak, može se uočiti da je broj izrečenih hitnih mera u PU Novi Sad, u odnosu na druge policijske uprave, prilično visok. Naime, u 2017. godini izrečeno je 1.211 hitnih mera, a tokom pet meseci primene Zakona u 2018. godini izrečeno je 990 hitnih mera, što znači da je ukupno izrečeno 2.201 hitna mera. Ako se podaci uporede s Beogradom, koji ima 4–5 puta više stanovnika od Novog Sada, takva razlika nije uočena kada su u pitanju izrečene hitne mere. U Beogradu je tokom jednogodišnje primene Zakona izrečeno ukupno 2.688 hitnih mera, što je za samo 487 hitnih mera više u odnosu na Novi Sad. Procentualno, u Beogradu je za 22% izrečeno više hitnih mera nego u Novom Sadu, iako je Beograd 4–5 puta veći po broju stanovnika. Ako se posmatra odvojeno po godinama, u Beogradu su u 2017. godini, u odnosu na Novi Sad, izrečene samo 184 hitne mere više, odnosno procentualno je izrečeno 15% više hitnih mera. U 2018. godini, ukupno gledano, ta razlika je veća (1.293 u odnosu na 990) i procentualno iznosi 30,6%. Ukoliko se analiziraju samo hitne mere privremenog udaljenja učinioca iz

¹¹ Podaci su dobijeni od Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije.

stana, može se primetiti da je ta razlika neznatna i još manja u odnosu na ukupan broj: u 2017. godini, u Beogradu je izrečena u 493 slučaja a u Novom Sadu u 466 slučajeva. U 2018. godini je zabeležena ista tendencija, tj. mala je razlika u izrečenoj hitnoj meri privremenog udaljenja učinioca iz stana: u Beogradu je izrečena u 373 slučaja a u Novom Sadu u 336 slučajeva. Ukupno gledano za godinu dana primene Zakona, u Beogradu je hitna mera privremenog udaljenja učinioca iz stana izrečena u 866 slučajeva a u Novom Sadu u 802 slučaja, što predstavlja razliku od 64 slučaja ili samo 8%! Iz prikazanih podataka se nameće zaključak da nadležni policijski službenici u Novom Sadu često izriču hitnu meru privremenog udaljenja učinioca iz stana, ali bi konkretne razloge te pojave trebalo potražiti u jednom mikro istraživanju, koje bi obuhvatilo i adekvatan intervju s nadležnim policijskim službenicima. U svakom slučaju, biće zanimljivo videti podatke o izrečenim hitnim merama na kraju 2018. godine i tada definitivno dobiti određene zaključke.

S druge strane, na području PU Niš, koja ima oko 30% manje stanovnika u

odnosu na PU Novi Sad, u 2017. godini izrečeno je 939 a u 2018. godini 770 hitnih mera, što znači da je ukupno izrečeno 1.709 hitnih mera. U poređenju s Novim Sadom, može se zaključiti da su u Novom Sadu izrečene 492 hitne mere više ili, procentualno, izrečeno je 28,8% više hitnih mera, što je direktno proporcionalno broju stanovnika ta dva grada.

Ovde još samo treba ukazati na podatke po policijskim upravama, u smislu gde je izrečeno najviše a gde najmanje hitnih mera tokom jednogodišnje prime ne Zakona. Kao što je i očekivano, najviše hitnih mera je izrečeno na području PU za Grad Beograd – 2.688, zatim na područje PU Novi Sad – 2.201, a onda na području PU Niš – 1.709. Zanimljivo je da se na četvrtom mestu po broju izrečenih hitnih mera nalazi PU Leskovac

– 1.335, a na petom mestu PU Jagodina – 1.293. Navedeni podatak je specifičan u sledećem: naime, PU Leskovac je približno iste veličine po broju stanovnika kao PU Subotica, a na području PU Subotica je izrečeno samo 356 hitnih mera u posmatranom periodu, što znači da je na području PU Leskovac izrečeno čak četiri puta više hitnih mera nego na PU Subotica. Kada se tome doda i podatak da je na području PU Jagodina, koja je po broju stanovnika skoro dvostruko manja od PU Subotica, izrečeno skoro četiri puta više hitnih mera nego na području PU Subotica, jasno je da ovi podaci zahtevaju detaljniju analizu prilika na područjima pojedinih policijskih uprava. Inače, najmanje hitnih mera je izrečeno na području PU Prijepolje – 333, zatim PU Pirot – 351 i PU Subotica – 356.

4. Analiza broja produženih hitnih mera

U skladu s odredbama Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, nadležni policijski službenik je obavezan da osnovnom javnom tužiocu, na čijem se području nalazi prebivalište odnosno boravište žrtve, odmah dostavi sva dostupna obaveštenja o nasilju u porodici ili o neposrednoj opasnosti od njega, kao i procenu rizika i naređenje o izricanju hitne mera odmah nakon njegovog uručenja. Posle prijema obaveštenja, procene rizika i naređenja, osnovni javni tužilac proučava obaveštenja i vrednuje procenu rizika nadležnog policijskog službenika i, ako posle toga ustanovi neposrednu opasnost od nasilja u porodici, dužan je da sudu podnese predlog da se hitna mera produži u roku od 24 časa od časa uručenja naređenja licu kome je izrečena hitna mera. O predlogu da se hitna mera produži odlučuje sudija pojedi-

nac, bez održavanja ročišta, u roku od 24 časa od prijema predloga javnog tužioca.

Imajući u vidu prethodno rečeno, sledeći segment istraživanja je posvećen pitanju produženja izrečenih hitnih mera, tj. obimu u kojem nadležni sud donosi rešenje o produženju hitne mera na osnovu predloga javnog tužioca. Ovaj deo istraživanja je posebno zanimljiv zbog toga što se u jednom delu javnosti (uglavnom je reč o nadležnim policijskim službenicima, ali i o pojedinim javnim tužiocima) uvrežilo mišljenje da je postupanje javnog tužioca, a zatim i suda, u vezi s produženjem hitnih mera gotovo automatsko, tj. da skoro u svakom slučaju javni tužilac podnosi sudu predlog za produženje hitne mera a sud donosi rešenje, kojim se izrečena hitna mera produžava za još 30 dana.

Tabela 3: Broj produženih hitnih mera

	U periodu od 1. juna do 31. decembra 2017. godine	U periodu od 1. januara do 31. maja 2018. godine	Ukupno
Broj produženih hitnih mera	7.762	6.364	14.126
PU za Grad Beograd	720	586	1.306
PU Novi Sad	376	488	864
PU Niš	538	390	928
PU Kragujevac	346	279	625

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli 3 sasvim je očigledno da se hitne mere izrečene od strane nadležnog policijskog službenika ipak ne produžavaju u nekom velikom obimu, a svakako ne po automatizmu. Prezentovani podaci biće analizirani iz nekoliko aspekata.

Najpre, posmatrano ukupno na teritoriji Republike Srbije za prethodni, jednogodišnji period primene Zakona, izrečene hitne mere su produžene u 14.126 slučajeva, što u odnosu na 24.996 izrečenih hitnih mera predstavlja 56,5%, ili nešto više od polovine, tj. izrečena hitna mera se produžavala, u proseku, u svakom drugom slučaju. Ipak, značajno je sagledati i odnos produženih i izrečenih hitnih mera u 2017. i 2018. godini pojedinačno, kako bi se, eventualno, utvrstile određene tendencije, odnosno da li je produženje izrečenih hitnih mera u opadanju ili u porastu kako primena Zakona odmiče. Analizirajući podatke za 2017. godinu, može se uočiti da su hitne mere produžene u 7.762 slučaja, što u odnosu na 13.808 ukupno izrečenih hitnih mera čini 56,2%. S druge strane, za pet meseci primene Zakona u 2018. godini produžene su 6.364 hitne mere, što u odnosu na 11.188 ukupno izrečenih hitnih mera predstavlja 56,9%. Imajući u vidu prethodno rečeno, čini se da je tendencija produženja izrečenih hitnih mera od strane suda na istom

nivou i da procentualno iznosi oko 56%, posmatrano ukupno i pojedinačno po godinama.

Pored ove analize na nivou Republike Srbije, svakako je značajno sagledati odnos produženih i izrečenih hitnih mera u četiri najveće policijske uprave u Srbiji. Kada je u pitanju PU za Grad Beograd, hitna mera je produžena u 1.306 slučajeva, što u odnosu na 2.688 ukupno izrečenih hitnih mera predstavlja 48,6%. Dakle, na području PU za Grad Beograd procenat produženih hitnih mera je nešto niži nego na republičkom nivou. Na području PU Novi Sad produžene su 864 hitne mere ili samo 39,2% u odnosu na 2.201 ukupno izrečenu hitnu meru, što je znatno manji procenat produženja u odnosu na republički nivo. Kada se svemu tome doda već konstatovano – da je broj izrečenih hitnih mera od strane nadležnih policijskih službenika u PU Novi Sad prilično veliki u odnosu na druge policijske uprave, dok je procenat produženja hitnih mera od strane suda prilično nizak, svakako bi bilo veoma zanimljivo posebnim istraživanjem na mikro nivou utvrditi razloge takvog postupanja kako policije tako i nadležnog javnog tužioca i suda. Jedna od mogućih pretpostavki je i da se nadležni policijski službenici iz PU Novi Sad češće odlučuju na izricanje hitnih mera nego službenici ostalih policijskih uprava u Srbiji.

Pored toga, može se postaviti i pitanje eventualne nedovoljne ažurnosti po-

¹² Podaci su dobijeni od Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije.

dataka, posebno onih za 2017. godinu kada su se svi podaci o izrečenim hitnim merama vodili ručno. Od 1. januara 2018. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova je uvelo novu aplikaciju pod nazivom *Sprečavanje nasilja u porodici*, u kojoj se evidentiraju postupanja nadležnih policijskih službenika u skladu s odredbama Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Aplikacija pruža mogućnost i ujedno obavezuje nadležne policijske službenike da evidentiraju sve događaje po kojima je postupano u skladu s odredbama Zakona. Takođe, pored unosa i evidentiranja događaja i različitih pretraga prema zadatim parametrima, aplikacija omogućava statističku i analitičku obradu podataka na osnovu kojih se mogu analizirati stanje u oblasti porodičnog i partnerskog nasilja, planirati programi prevencije i informisati javnost o pojavnim oblicima nasilja u

porodici. Uz pomoć navedene aplikacije, podaci iz svih policijskih uprava u Srbiji se ažuriraju na dnevnom nivou, što treba da omogući lakše vođenje evidencija o izrečenim hitnim merama, s jedne strane, ali i da spreči eventualne greške prilikom evidentiranja, s druge strane.

Na kraju, na području PU Niš produženo je 928 hitnih mera, što u odnosu na 1.709 ukupno izrečenih hitnih mera čini 54,3% i odgovara proseku na republičkom nivou, dok je na području PU Kragujevac produženo 625 hitnih mera, što u odnosu na 993 ukupno izrečene hitne mere čini 62,9% ili za nijansu više nego na republičkom nivou. Zanimljiv je još jedan pokazatelj: na području PU Kruševac produžene su 642 hitne mere, što u odnosu na 862 ukupno izrečene hitne mere predstavlja čak 74,5% ili znatno više od republičkog proseka.

5. Analiza broja prekršenih hitnih mera

Odredbama Zakona o sprečavanju nasilja u porodici predviđene su i odgovarajuće kaznene odredbe odnosno prekršaji. U tom smislu, kaznom zatvora do 60 dana kazniće se za prekršaj lice koje prekrši hitnu meru koja mu je izrečena ili produžena, s tim da se osuđujuće presuda za ovaj prekršaj može izvršiti i prenjene pravosnažnosti u skladu sa Zakonom o prekršajima (član 36 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici).

Analizirajući ovu zakonsku odredbu, može se izvući nekoliko zaključaka. Najpre, prekršaj čini lice koje prekrši hitnu meru koja mu je izrečena ili produžena, što znači da mogućnost vršenja prekršaja postoji već od trenutka izricanja hitne mere od strane nadležnog policijskog službenika, a naravno da takva moguć-

nost postoji i nakon produženja hitne mere od strane suda. Dalje, predviđena kazna zatvora za ovaj prekršaj je do 60 dana, što znači da se licu koje prekrši izrečenu hitnu meru može izreći kazna zatvora u trajanju od jednog do 60 dana, što je potpuno u skladu s članom 37 Zakona o prekršajima, kojim je propisano da se kazna zatvora ne može propisati u trajanju kraćem od jednog ni dužem od 60 dana. Najzad, propisana je mogućnost izvršenja osuđujuće presude za ovaj prekršaj pre njene pravosnažnosti u skladu s članom 308 Zakona o prekršajima.

Imajući u vidu ograničenu prirodu ovog rada i definisani predmet istraživanja, sledi kratak osvrt na pojedine probleme koji se javljaju u praktičnom postupanju prilikom primene navedene

zakonske odredbe. Najpre, zanimljivo je da u pojedinim slučajevima „prekršajni sudovi pribegavaju izricanju i novčanih kazni (oko 5% osuđujućih presuda), kojom prilikom se primenjuje član 43, stav 1, tačka 2 Zakona o prekršajima” (Kolarić, Marković, 2018: 64).¹³ Nije sporno da je ovakvo postupanje prekršajnih sudova u skladu sa Zakonom o prekršajima, ali se postavlja sledeće pitanje: Da li se na taj način, kada se propisana kazna zatvora ublažava i tom prilikom izriče novčana kazna, doprinosi ostvarenju cilja proklamovanog Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, odnosno da li se doprinosi sprečavanju nasilja u porodici i da li se obezbeđuje hitna, blagovremena i delotvorna zaštita i podrška žrtvama nasilja u porodici?

Generalno, u najvećem broju slučajeva kada se izrečena hitna mera prekrši, primenjuje se član 190 Zakona o prekršajima, kojim je predviđeno privođenje osumnjičenog za izvršenje prekršaja pre pokretanja postupka. Naime, ovlašćeni policijski službenici mogu i bez naredbe suda privesti lice zatečeno u vršenju prekršaja ako se dovođenjem sprečava u nastavljanju izvršenja prekršaja, odnosno ako postoji opasnost da će neposredno nastaviti s činjenjem prekršaja, ponoviti prekršaj ili da će izbeći prekršajni postupak (član 190, stav 1, tačka 4). U tim slučajevima, osumnjičeni se privodi bez odlaganja i „sudija najčešće odluku donosi u tzv. hitnom postupku, čije su karakteristike izvršenje pre

pravosnažnosti i kratki rokovi za žalbu i odluku drugostepenog suda po žalbi” (Jeličić, 2018: 55). Kršenjem izrečene hitne mere lice čini prekršaj i, samim tim, potpuno je opravданo postupanje ovlašćenih policijskih službenika i sudija prekršajnih sudova u skladu s prethodno navedenom zakonskom odredbom, kojom prilikom se lice koje je prekršilo hitnu meru odmah osuđuje na kaznu zatvora i upućuje na njeno izdržavanje pre pravosnažnosti presude, što je takođe u skladu s proklamovanim ciljem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.

Ipak, u praksi je bilo slučajeva kada sudije prekršajnih sudova nisu postupale na ovaj način. Tako, na primer, dešavalo se da izrečena hitna mera bude prekršena, da lice koje je prekršilo hitnu meru bude dovedeno u policijsku stanicu, ali da sudija prekršajnog suda ne pristane na rad po hitnom postupku već da postupanje odloži za drugi dan. U takvim situacijama je potpuno opravданo primeniti odredbe člana 190, stava 3 Zakona o prekršajima, u skladu s kojim ovlašćeni policijski službenik, ako je osumnjičeni zatečen u vršenju prekršaja i ako ne može da se odmah privede u sud, a postoje osnovi sumnje da će pobeci ili opasnost da će neposredno nastaviti da vrši prekršaje, može osumnjičenog zadržati najduže 24 sata, kada se o privođenju osumnjičenog donosi rešenje o zadržavanju. Najzad, bilo je i situacija kada je sudija prekršajnog suda postupao hitno, kaznio lice koje je prekršilo hitnu meru kaznom zatvora, ali su se za izvršenje kazne zatvora primenile odredbe koje važe za redovni postupak, tj. izvršenje kazne zatvora se odložilo do pravosnažnosti presude. Iako prethodno navedene odredbe Zakona o sprečavanju nasilja u porodici o izvršenju presude pre njene pravosnažnosti nisu obavezujuće već samo pružaju mogućnost sudijama

13 Odredbama ovog člana Zakona o prekršajima predviđeno je da se propisana kazna, ako se prilikom njenog odmeravanja utvrdi da prekršajem nisu prouzrokovane teže posledice a postoje olakšavajuće okolnosti koje ukazuju na to da se i blažom kaznom može postići svrha kažnjavanja, može ublažiti, tako da se primenom tih zakonskih odredaba umesto kazne zatvora, kao jedine predviđene za prekršaj, mogu izreći novčana kazna ili rad u javnom interesu, ali ne ispod najmanje zakonske mere za tu vrstu kazne.

prekršajnih sudova da tako postupe, a imajući u vidu proglašeni cilj Zakona o sprečavanju nasilja u porodici i zaštitu žrtve, u svakom slučaju nasilja u porodici trebalo bi postupati u skladu s odredbama člana 36, stava 3 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.

S obzirom na prethodno rečeno, sledeći deo istraživanja je posvećen analizi obima kršenja izrečenih hitnih mera, tj. odnosa između ukupnog broja izrečenih i broja prekršenih hitnih mera.

Tabela 4: Broj prekršenih hitnih mera¹⁴

	U periodu od 1. juna od 31. decembra 2017. godine	U periodu od 1. januara do 31. maja 2018. godine	Ukupno
Broj prekršenih hitnih mera	889	705	1.594
PU za Grad Beograd	86	56	142
PU Novi Sad	86	64	150
PU Niš	69	49	118
PU Kragujevac	23	29	52

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli 4 sasvim je očigledno da se izrečene hitne mere ne krše u velikom obimu. Prezentovani podaci biće analizirani iz nekoliko aspekata.

Najpre, posmatrano ukupno na teritoriji Republike Srbije za prethodni jednogodišnji period primene Zakona, izrečene hitne mere su prekršene u 1.594 slučaja, što u odnosu na 24.996 ukupno izrečenih hitnih mera predstavlja samo 6,4%. Dakle, izrečene hitne mere u proseku se krše u svakom petnaestom slučaju. Ipak, značajno je sagledati i podatke koji govore o odnosu prekršenih i izrečenih hitnih mera u 2017. i 2018. godini pojedinačno, kako bi se eventualno utvrdile određene tendencije, tj. da li je kršenje izrečenih hitnih mera u padu ili u porastu kako primena Zakona odmiče. Analizirajući podatke za 2017. godinu, može se primetiti da su izrečene hitne mere prekršene u 889 slučajeva, što u odnosu na 13.808 ukupno izrečenih hitnih mera čini 6,4%. S druge strane,

za pet meseci primene Zakona u 2018. godini prekršeno je 705 hitnih mera, što u odnosu na 11.188 ukupno izrečenih hitnih mera predstavlja 6,3%. Imajući u vidu prethodno rečeno, jasno je da je tendencija kršenja izrečenih hitnih mera na istom nivou i da procentualno iznosi oko 6,4% kako ukupno tako i pojedinačno po godinama.

Pored analize na nivou Republike Srbije, svakako je značajno sagledati i odnos prekršenih i izrečenih hitnih mera u četiri najveće policijske uprave u Srbiji. Kada je u pitanju PU za Grad Beograd, izrečena hitna mera je prekršena u 142 slučaja, što u odnosu na 2.688 ukupno izrečenih hitnih mera predstavlja 5,3%. Dakle, može se zaključiti da je na području PU za Grad Beograd procenat prekršenih hitnih mera znatno manji nego na republičkom nivou. Na području PU Novi Sad prekršeno je 150 izrečenih hitnih mera, što u odnosu na 2.201 ukupno izrečenu hitnu meru čini 6,8% ili za nijansu veći procenat nego na republičkom nivou. Dalje, na području PU Niš prekršeno je 118 izrečenih hit-

¹⁴ Podaci su dobiveni od Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije.

nih mera, što u odnosu na 1.709 ukupno izrečenih hitnih mera čini 6,9% ili za nijansu više nego na republičkom nivou. I konačno, na području PU Kragujevac

prekršene su 52 izrečene hitne mere, što u odnosu na 993 ukupno izrečene hitne mere čini 5,2% ili značajno manje u odnosu na republički prosek.

Zaključak

Donošenje Zakona o sprečavanju nasilja u porodici svakako je značajan korak napred ka boljoj i efikasnoj zaštiti žrtava od nasilja u porodici. Ovlašćenje nadležnog policijskog službenika da samostalno procenjuje rizik i izriče propisane hitne mere prema mogućem učiniocu predstavlja značajnu novinu, koja s jedne strane, doprinosi efikasnoj borbi protiv nasilja u porodici, ali s druge strane, otvara niz spornih pravnih, etičkih i socijalnih pitanja i nedoumica. Očigledno je da postoji veliki broj pravnih praznina, kao i nedovoljno preciznih odredbi Zakona, koje stvaraju određene probleme u praktičnoj primeni, pre svega nadležnim policijskim službenicima. Posledica toga je neujednačena primena Zakona na teritoriji Republike Srbije. U tom smislu, svakako bi trebalo razmisliti o odgovarajućim izmenama i dopunama Zakona kako bi se navedeni nedostaci otklonili, ali i o donošenju određenog podzakonskog akta kako bi se, u skladu sa Zakonom, ujednačilo postupanje nadležnih policijskih službenika.

Analizom rezultata sprovedenog empirijskog istraživanja mogu se izvući određeni zaključci. Najpre, razmatrajući podatke o ukupnom broju izrečenih hitnih mera u toku jednogodišnje primene Zakona, može se uočiti da su hitne mere izricane u velikom broju slučajeva, odnosno da je policija u proseku izricala nešto više od 68 hitnih mera dnevno. Drugim rečima, u proseku je svaka 42 minuta nekom licu u Republici Srbiji

izricana hitna mera u prvoj godini primene Zakona. Ovi podaci definitivno ukazuju na to da je nasilje u porodici ozbiljan društveni problem, čiji intenzitet ne jenjava i koje se, za sada, ne smanjuje bez obzira na preduzete preventivne i represivne mere države. Dalje, na osnovu izvršene analize proizilazi zaključak da se u oko 2/3 svih slučajeva postojanja neposredne opasnosti od nasilja u porodici izriče hitna mera privremene zbrane učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi, a u 1/3 slučajeva hitna mera privremenog udaljenja učinjoca iz stana. Analizom podataka o teritorijalnoj distribuciji izrečenih hitnih mera po pojedinim policijskim upravama zaključeno je da broj izrečenih hitnih mera nije direktno proporcionalan broju stanovnika, odnosno da je na područjima pojedinih policijskih uprava znatno veći procenat izrečenih hitnih mera, što ukazuje na potrebu daljeg istraživanja i utvrđivanja, eventualno, konkretnih razloga za takvo postupanje nadležnih policijskih službenika.

Važan segment istraživanja je bio posvećen produženju izrečenih hitnih mera od strane suda, odnosno u kojem nadležni sud donosi rešenje o produženju hitne mere na osnovu predloga javnog tužioca. Iz analize prikazanih podataka proizilazi očigledan zaključak da se hitne mere izrečene od strane nadležnog policijskog službenika ipak ne produžavaju u nekom velikom obimu, a svakako ne po automatizmu, odnosno

da se izrečene hitne mere procentualno produžavaju u nešto više od 50% slučajeva. Najzad, istraživanjem je utvrđeno da se izrečene hitne mere ne krše u nekom velikom obimu, odnosno da se krše u tek nešto više od 6% svih slučajeva, i da se tom prilikom primenjuju kaznene odredbe Zakona.

Imajući u vidu prezentovane rezultate istraživanja, očigledno je da Zakon o

sprečavanju nasilja u porodici značajno doprinosi efikasnosti borbe protiv nasilja u porodici. Isto tako, jasno je da postoje mnogobrojni problemi u praktičnoj primeni koje je u narednom periodu neophodno otkloniti. Konačno, svakako je potrebno sprovesti i neka nova istraživanja kojima bi se preispitala praksa i iznadrili značajni zaključci i predlozi, a što bi sveukupno doprinelo efikasnoj primeni Zakona.

Literatura

1. Bošković, A., Risimović, R. (2018). Domestic violence: the most important novelties of the Law on Prevention of Domestic Violence and some Criminal Law Aspects. In Z. Pavlović (ed.), *From Unlawfulness to Legality* (pp. 389–404). Novi Sad: Pokrajinski zaštitnik građana – ombudsman i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
2. Đorđević, Đ. (2007). Krivičnopravni aspekti nasilja u porodici. *Pravni život*, 56(9): 55–67.
3. Jeličić, M. (2018). Prekršajna pravna funkcija policije. *Bezbednost*, 60(1): 48–67.
4. Jovanović, S. (2006). Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici: nova rešenja. *NBP*, 11(2): 79–99.
5. Jugović, S. (2017). Pogled na „nove” zakonske nadležnosti policije u sprečavanju nasilja u porodici u Republici Srbiji. U O. Jović-Prlainović (ur.), *Nacionalno i međunarodno pravo: aktuelna pitanja i teme* (str. 417–428). Kosovska Mitrovica: Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici.
6. Kolarić, D., Marković, S. (2016). *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici prema stanju zakonodavstva od 24. novembra 2016. godine*. Beograd: Službeni glasnik.
7. Kolarić, D., Marković, S. (2018). Pojedine nedoumice u primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. *Analji Pravnog fakulteta u Beogradu*, 66(1): 45–71.
8. Kovaček-Stanić, G. (2011). *Porodično pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet.
9. Krivični zakonik. *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.
10. Nenadić, S. (2017). Pre-Crime koncept Zakona o sprečavanju nasilja u porodici: obaveze države i rizici po povodu ljudskih prava. *Strani pravni život*, 61(1): 155–168.
11. Porodični zakon. *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015.

12. Republički zavod za statistiku (2016). *Opštine i regioni u Republici Srbiji* [online]. Dostupno na: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2016/pdf/G20162020.pdf> [pristupljeno 29. 10. 2018].
13. Risimović, R. (2008). Nasilničko ponašanje. *Pravni život*, 57(9): 235–247.
14. Ristivojević, B. (2017). Da li je novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici opredmećenje pojave tzv. bezbednosnog prava? *Crimen*, 8(1): 3–21.
15. Škulić, M. (2016). Nasilje u porodici: kako poboljšati položaj žrtava i unaprediti saradnju između pravosudnih organa, policije i centara za socijalni rad. U: *Po-stupanje u slučajevima nasilja u porodici i poboljšanje položaja žrtve u krivičnom postupku: iskustva iz prakse* (str. 79–120). Beograd: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Republike Srbije.
16. Zakon o javnom redu i miru. *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 6/2016 i 24/2018.
17. Zakon o prekršajima. *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 65/2013, 13/2016 i 98/2016 (Odluka Ustavnog suda).
18. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici. *Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 94/2016.

ANALYSIS OF PRACTICAL APPLICATION OF THE LAW ON PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE WITH A VIEW ON APPLYING URGENT MEASURES

Aleksandar M. Bošković

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

Jasmina Puhača

Ministry of Interior of the Republic of Serbia

Abstract: By adopting the Law on Prevention of Domestic Violence, our country has chosen a more determined and more intensive fight against domestic violence. In this way, the significance of the preventive action of the competent state authorities is even more emphasized, and consequently, zero tolerance towards the perpetrators and possible perpetrators of domestic violence has been introduced. The Law on Prevention of Domestic Violence started to be applied on June 1, 2017 and given the previous period of being applied, certain conclusions can be drawn regarding the efficiency of the application of this law. In this regard, the subject of this paper is primarily the analysis of the practical application of urgent measures, the measure of temporary removal of the perpetrator from the apartment and the measure of temporary prohibition for the perpetrator to contact or approach the victim, imposed by the police, the public prosecutor and the court. This research will cover a period of one year of applying of the law, i.e. the period from June 1, 2017 to May 31, 2018, and the statistical method will be used, as well as the methods of analysis, deduction, comparison and description. The paper will analyse both the total and

the individual number of urgent measures imposed by the police, and a part of the research will be dedicated to the analysis of the territorial distribution of the imposed urgent measures on the territory of the Republic of Serbia. Special attention will be paid to imposing of extended urgent measures by the court, and a significant aspect of the investigation will be dedicated to the issue of violations of the imposed urgent measures.

Keywords: Law on Prevention of Domestic Violence, police, urgent measures, measures of temporary removal of the perpetrator from the apartment, and the measure of temporary prohibition for the perpetrator to contact or approach the victim, violence.

Primljen: 5. 11. 2018.
Prihvaćen: 20. 2. 2019.

UDK: 343.973(497.11)"2016"
doi:10.5937/nabepo24-19423

SOCIOEKONOMSKE KARAKTERISTIKE PUNOLETNIH UČINILACA KRIVIČNIH DELA U REPUBLICI SRBIJI¹

Jelena V. Radović-Stojanović²

Marta J. Tomić

Kriminalističko-polički univerzitet, Beograd

Sažetak: Predmet rada je istraživanje socioekonomskih karakteristika punoletnih učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji. Posmatrane su sledeće karakteristike učinilaca: pol, godine života, bračno stanje, školska spremna, radni status, zanimanje i nacionalnost. Cilj rada je da se sagledaju socijalni i ekonomski status učinilaca krivičnih dela i pokaže da je njihov status nepovoljniji u odnosu na ukupno stanovništvo. U istraživanju su korišćeni podaci Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije za 2016. godinu iz oblasti Pravosuđe. Istraživanje je obuhvatilo krivična dela s najvećim učešćem u strukturi krivičnih dela: krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv braka i porodice i krivična dela protiv javnog reda i mira. Analizirani su obrazovna struktura učinilaca, radni status i struktura prema zanimanjima, a zatim je izvršena komparativna analiza sa odgovarajućim pokazateljima za ukupno stanovništvo. Rezultati analize su pokazali da je obrazovna struktura učinilaca nepovoljnija a njihova stopa nezaposlenosti četiri puta veća od stope nezaposlenosti ukupnog stanovništva. U strukturi zanimanja učinilaca prevladavaju zanimanja s niskim zaradama, za koja je dovoljan niži stepen obrazovanja. Naročito su nepovoljni ekonomski i socijalni status žena učinilaca. Rezultati ukazuju na nizak socijalni i ekonomski status učinilaca krivičnih dela i na značaj ekonomskih uzroka kriminala u Republici Srbiji.

Ključne reči: kriminal, punoletni učinioци krivičnih dela, socioekonomske karakteristike, nezaposlenost, Republika Srbija.

Uvod

Prve sociološke teorije o uzrocima kriminala ukazale su na uticaj ekonom-

skih faktora, kao što su nezaposlenost, nizak nivo dohotka ili siromaštvo, na kriminal. Škola socijalne sredine (kraj XIX veka) i njeni pojedini autori (Tarde,

¹ Rad je rezultat istraživanja na projektu *Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije*, koji finansira i realizuje Kriminalističko-polički univerzitet u Beogradu, ciklus naučnih istraživanja u periodu 2015–2019. godine.

² jelenars@kpu.edu.rs

Durkheim) ukazivali su na društvene uslove života i rada, na bedu i na siromaštvo kao uzroke kriminala. Prema nemačkoj sociološkoj školi (von Liszt, Aschaffenburg) takođe s kraja XIX veka, u društvene uzroke kriminala ubrajuju se i ekonomski uzroci (ekonomske krize, štrajkovi). Shvatanja istorijskog materijalizma Marksa i Engelsa uticala su na razumevanje ekonomskih uzroka kriminala, kao što su siromaštvo i loš ekonomski i socijalni položaj radničke klase. Rane američke sociološke teorije nisu se posebno bavile ekonomskim uzrocima kriminala, ali su socioekonomski status uvek uzimale kao determinantu društvenih odnosa koja posredno utiče na kriminal. Čikaška škola s početka XX veka (Shaw, McKay) naglašavala je povezanost dinamike stanovništva s devijantnim ponašanjem. Ove prve sociološke teorije još nisu u potpunosti objasnile uticaj ekonomskih uslova života i rada na kriminal, ali su počele, kako ističe Ignjatović (2005: 175), za razliku od antropoloških i bioloških teorija koje su do tada bile dominantne u teoriji, da kriminal objašnjavaju delovanjem društvenih činilaca.

Kriminal je u teoriji dugo posmatran kao sociološki i psihološki fenomen. Ekonomski uzroci kriminala se uvode u analizu nakon pojave čuvenog rada ekonomiste i nobelovca Garija Bekera (Gary S. Becker) *Crime and Punishment: an Economic Approach* iz 1968. godine, koji je inicirao nastanak nove ekonomске discipline – ekonomika kriminala (*Economics of Crime*). Ekonomika kriminala je donela mnogobrojne metodološke novine, uvela ekonomске koncepte i metode u analizu kriminala i ukazala na ekonomski uzroke kriminala (Cook *et al.*, 2013). S pojavom ekonomike kriminala je zaokruženo razumevanje kriminala kao kompleksne

društvene i ekonomske pojave, dok su polazišta ekonomike kriminala inkorporirana u sociološke teorije kriminala.

Savremene sociološke teorije kriminala danas prepoznavaju ekonomske uzroke kao važne faktore koji utiču na kriminal. Zapravo se te dve dimenzije kriminala – sociološka i ekonomska, više ne mogu razdvajati prilikom objašnjanja uzroka kriminala. Obimna novija sociološka literatura o povezanosti socioekonomskih faktora i kriminala izučava ekonomsku strukturu stanovništva, demografske karakteristike stanovništva i njihov uticaj na porast krivičnih dela i devijantnog ponašanja. Demografske karakteristike postaju nezaobilazni faktori pri objašnjavanju uzroka kriminala, dok se za analizu uzroka kriminala koriste socioekonomski pokazatelji. Reč je o demografskim pokazateljima koji ukazuju na socijalni i ekonomski status stanovništva. Socioekonomski pokazatelji, kao što su pol, godine života, obrazovanje, zaposlenost, etnička pripadnost, zanimanje i dohodak, ukazuju na socijalni i ekonomski status pojedinca i društvenih grupa u određenom društvu. Taj status je značajan jer ukazuje na mesto učinilaca krivičnih dela u društvenom prostoru i obrasce devijantnosti u društvenim odnosima. Socioekonomski pokazatelji se koriste za proučavanje ekonomske strukture stanovništva, životnog standarda, siromaštva i deprivacije (isključenosti).

Različiti teorijski pristupi objašnjavaju uzročno-posledične veze između društveno-ekonomskih uslova života i kriminala. Hjuz i Karter (Hughes, Carter, 1981) ukazuju na to da siromaštvo u nižim društvenim klasama, zbog smanjene društvene kontrole, generiše mogućnosti za formiranje i učenje kriminalnog ponašanja i na taj način povećava udeo tih društvenih grupa

među učiniocima imovinskih krivičnih dela. Lot (Lott, 1990) tvrdi da su siromašni skloniji uključenosti u imovinska krivična dela, uzimajući u obzir njihov ograničen pristup ekonomskim resursima i tržištu. Nezaposlenost, generišući siromaštvo, stimuliše rast krivičnih dela protiv imovine (Allen, 1996).

Teorija socijalne dezorganizacije objašnjava uzročno-posledičnu vezu između kriminala i demografskih karakteristika populacije. U objašnjenju tih veza, ekonomski momenat se uvek pojavljuje kao značajna determinanta demografskih procesa. Klasična teorijska koncepcija društvene dezorganizacije identificuje demografske procese i strukture, kao što su porast broja stanovnika, migracije i etnička heterogenost, kao osnovne kritične faktore porasta kriminala (Sampson *et al.*, 1997; Parker *et al.*, 1999).

Teorijske postavke i opservacije o tome da su siromaštvo i nizak socijalni i ekonomski položaj važni uzroci kriminala verifikovane su u velikom broju empirijskih istraživanja, sprovedenih u evropskim zemljama i u Americi tokom poslednje tri decenije. Ta istraživanja su rezultat rastućeg interesovanja za uticaj ekonomskih faktora na nastanak kriminala i prodor ekonomске teorije u istraživanja kriminala. Istraživanja su se kretala u više pravaca, a najvažnije istraživačke oblasti, kako rezimiraju Draca i Mejčin (Draca, Machin, 2015), bile su sledeće: odnos kriminala i tržišta rada, proučavanje posledica nezaposlenosti na kriminal, uticaj visine zarade na odluku o bavljenju kriminalnim aktivnostima, obrazovanje i kriminal. Rezultati empirijskih istraživanja su potvrdili povezanost nezaposlenosti, siromaštva i kriminala.

Jedan deo empirijskih istraživanja je posvećen istraživanju veza između de-

mografskih karakteristika stanovništva, njihovog ekonomskog i socijalnog položaja u društvu i kriminala. Opšta demografska obeležja stanovništva utiču na kriminalno ponašanje. Karakteristike stanovništva, kao što su godine života, pol i rasa, ubrajaju se među najuticajnije individualne faktore rizika od pojave kriminala. Karakteristike učinilaca krivičnih dela, kao što su godine života, pol i bračni status, sociologzi i kriminolozi uzimaju kao uticajne faktore međupovezanosti (Warr, 1998). Zvanične evidencije neprestano ukazuju na činjenicu da su mladi ljudi, muškarci i pripadnici manjinskih i ugroženih društvenih grupa u većem riziku da postanu prestupnici ali i žrtve kriminala (Messner, Rosenfeld, 2007). Istraživanja su povremeno usredsređena na jednu kategoriju učinilaca, jednu grupu krivičnih dela ili samo na zatvorsku populaciju, dok ponekad obuhvataju sve učinioce. Cilj tih istraživanja je da se utvrde uticaji siromaštva i deprivacije na kriminal i šire, da se ukaže na ekonomski uzroke kriminala. Zaključak većine istraživanja, po pravilu, jeste da je socioekonomski status učinilaca krivičnih dela nizak, a što se ogleda u njihovom lošem obrazovnom profilu i niskom dohotku, a vrlo često i u životu na samoj ivici siromaštva. Učinoci krivičnih dela imaju lošije obrazovanje, veću stopu nezaposlenosti, niži dohodak i veću stopu siromaštva u odnosu na ostatak populacije. Sve to dodatno i u većoj meri važi za one koji su počinili krivična dela imovinskog kriminala i krivična dela s elementima nasilja, a naročito za zatvorsku populaciju (Rosenfeld, Messner, 2013).

Slična istraživanja za Srbiju do sada nisu sprovedena. Postoje raširena predstava i svest u naučnoj pa i široj javnosti da nepovoljan ekonomski položaj može biti uzrok kriminala, te da je socioekon-

omski status učinilaca krivičnih dela u Srbiji generalno loš. Međutim, ne postoje konkretna istraživanja koja bi navedene pretpostavke i potvrdila. Tek nekoliko naučnih radova ukazuje na ekonomski kontekst nastanka kriminala: Jugović i saradnici (Jugović *et al.*, 2008) posmatraju socijalne nejednakosti i siromaštvo kao uzroke kriminala, dok Radović-Stojanović (2016) ukazuje na to da se karakteristike ekonomskog sistema i razvojni procesi u ekonomiji (tranzicija, ekonomska kriza) odražavaju na ekonomске uslove života i rada stanovništva i utiču na kriminal. Socioekonomski karakteristike učinilaca krivičnih dela istražuju i Vukosavljević i saradnici (Vukosavljević

et al., 2014), čije se istraživanje, međutim, odnosilo na osuđene za krivična dela krađe i razbojništva iz samo jednog kazneno-popravnog doma (požarevački KPZ „Zabela“) i koje nije obuhvatilo veći broj ispitanika odnosno celu populaciju.

Jedina sveobuhvatna statistička istraživanja o kriminalu i karakteristikama učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji sprovodi Republički zavod za statistiku, koji prikuplja statističke podatke o učiniocima krivičnih dela u Republici Srbiji. Ti podaci su korišćeni u radu za istraživanje socioekonomskih karakteristika učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji.

1. Definicije i podaci

Republički zavod za statistiku prikuplja i objavljuje podatke o punoletnim i maloletnim učiniocima krivičnih dela u Republici Srbiji. Podaci se prikupljaju redovnim godišnjim statističkim istraživanjima, na osnovu individualnih upitnika koje popunjavaju nadležna osnovna i viša javna tužilaštva i nadležni osnovni i viši sudovi. Podaci o kriminalu koji se prikupljaju obuhvataju podatke o podnetim krivičnim prijavama, podatke o licima protiv kojih je podnet otpužni akt, kao i podatke o licima prema kojima je pravosnažno okončan krivični postupak. U smislu tih istraživanja, *krivično delo* je delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skrivljeno. U istraživanjima se krivična dela klasifikuju u skladu s Klasifikacijom krivičnih dela koju je propisao Republički zavod za statistiku, a koja obuhvata svako krivično delo predviđeno Krivičnim zakonom Republike Srbije. Prikupljaju se podaci o prijavljenim, optu-

ženim i osuđenim učiniocima krivičnih dela i njihovim demografskim karakteristikama – polu, godinama života, obrazovanju, nacionalnosti, državljanstvu, kao i podaci o krivičnim delima, vrsti odluke, izrečenoj sankciji, trajanju sudskog postupka i drugom.

U radu su analizirani podaci za 2016. godinu o punoletnim učiniocima krivičnih dela odnosno osuđenim licima. Pod pojmom *punoletnog učinioca krivičnog dela* podrazumeva se učinilac krivičnog dela koji je u vreme izvršenja dela imao navršenih 18 godina života, a krivično delo je učinio kao izvršilac, saizvršilac, podstrekač ili pomagač (Republički zavod za statistiku, Istraživanje o punoletnom licu protiv koga je završen postupak po krivičnoj prijavi, Metodološki materijali). Analizirane su sledeće demografske karakteristike učinilaca: pol, godine života, bračno stanje, školska spremam, radni status, zanimanje i nacionalna pripadnost. Od posmatranih karakteri-

stika, godine života, pol i bračno stanje su uzimane kao osnovne demografske karakteristike, korišćene za sagledavanje polne i starosne strukture učinilaca, dok se za školsku spremu, radni status, zanimanje i nacionalnu pripadnost očekivalo da daju sliku o socioekonomskom statusu učinilaca. Analizirana je struktura učinilaca prema navedenim karakteristikama za sledeće grupe krivičnih dela: krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv braka i porodice i krivična dela protiv javnog reda i mira. U 2016. godini, navedena krivična dela su činila 68,2% od ukupnog broja krivičnih dela: krivična dela protiv imovine obuhvataju 34,7%, krivična dela

protiv braka i porodice 11,6%, krivična dela protiv javnog reda i mira 8,4%, krivična dela protiv života i tela 5,9%, dok krivična dela protiv privrede čine 4,9% od ukupnog broja osuđenih punoletnih lica. Ova krivična dela najčešće se povezuju upravo s lošim socioekonomskim statusom učinilaca. Krivična dela protiv imovine i krivična dela protiv privrede pripadaju ekonomskom kriminalu (kriminal povezan s ekonomskim koristima), dok se krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv javnog reda i mira, kao i jedan broj krivičnih dela protiv braka i porodice ubraja u grupu takozvanih *violent crimes*, koje karakterišu nasilničko ponašanje i nasilnički mentalitet učinilaca.

2. Rezultati istraživanja

U tabeli 1 su prikazane polna i starosna struktura učinilaca prema izabranim grupama krivičnih dela (krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv braka i porodice i krivična dela protiv javnog reda i mira) i ukupno, za sva krivična dela (u prvoj koloni tabele). Starosna struktura učinilaca je izračunata na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku i izražena je u procentima kao učešće muških odnosno ženskih učinilaca određenih godina života u ukupnom broju ženskih odnosno muških učinilaca za posmatrane grupe krivičnih dela.

Učinici krivičnih dela u Republici Srbiji su u najvećem broju muškarci. Od ukupnog broja osuđenih punoletnih učinilaca u 2016. godini, muškarci čine 90,6% a žene 9,4%. Udeo žena je nešto manji za krivična dela protiv javnog reda i mira (4,2%) i krivična dela protiv

života i tela (6,7%), a veći za krivična dela protiv privrede (13,8%). U starosnoj strukturi učinilaca najbrojniji su učinici koji imaju između 30 i 39 godina života. Isto važi i za sve posmatrane grupe krivičnih dela i ukupno, za sva krivična dela. Udeo ženskih učinilaca u odnosu na muškarce je veći u starijim grupama, dok je u mlađim grupama obrnuto – veći je procenat muških učinilaca u odnosu na žene. Ovakve starosne i polne strukture učinilaca odgovaraju strukturi ukupnog stanovništva Srbije, u kojoj u mlađim godištima prevladava muško stanovništvo nad ženskim, dok su u starijim godištima (nakon 40. godine) žene brojčano dominantne. Krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv javnog reda i mira i krivična dela protiv imovine počinila su u većem procentu mlađa lica, dok je starosna struktura učinilaca za krivična dela protiv privrede i krivična dela protiv braka i porodice u korist starijih lica.

Tabela 1: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela, polu i godinama životau 2016. godini (izraženo u procentima)

	Ukupno		18–20		21–24		25–29		30–39		40–49		50–59		60 i više	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	90,6	9,4	8,5	4,4	12,9	7,7	15,4	11,6	27,2	29,3	17,0	22,0	11,8	14,8	6,8	9,6
KD protiv imovine	90,6	9,4	13,8	7,2	17,9	10,9	17,7	13,7	26,1	29,5	12,4	18,5	8,2	11,7	3,4	7,9
KD protiv privrede	86,2	13,8	2,3	13,7	6,9	4,6	10,6	8,2	29,7	30,6	25,7	30,1	19,4	17,8	5,0	4,1
KD protiv života i tela	93,3	6,7	11,5	2,3	15,2	6,2	16,5	10,0	22,1	23,8	13,6	26,9	11,2	16,9	9,5	13,1
KD protiv braka i porodice	90,4	9,6	-	1,5	3,0	4,7	8,4	17,8	34,6	48,6	29,6	18,6	14,4	6,9	7,9	2,8
KD protiv javnog reda i mira	95,8	4,2	9,9	8,9	15,1	6,4	17,6	15,4	23,9	14,1	17,3	33,3	9,4	12,8	6,3	8,9

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2017.

U Tabeli 2 je prikazana struktura učinilaca prema polu i bračnom stanju. Struktura učinilaca prema bračnom stanju je dobijena kao učešće lica određenog bračnog statusa u ukupnom broju muških odnosno ženskih učinilaca u svakoj grupi krivičnih dela i ukupno.

Tabela 2: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela, polu i bračnom stanju 2016. godini (izraženo u procentima)

	Neoženjen/ neudata		Oženjen/ udata		Udovac/ udovica		Razveden/ razvedena		Nepoznato	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	39,0	22,6	41,3	40,2	1,5	11,4	12,1	19,2	6,1	6,7
KD protiv imovine	45,3	15,5	37,4	38,6	1,5	11,9	9,1	16,2	6,7	7,4
KD protiv privrede	19,7	15,5	60,8	56,6	1,3	7,8	11,4	14,6	6,8	5,5
KD protiv života i tela	44,8	22,3	40,4	37,7	1,3	13,8	8,4	23,1	4,9	3,1
KD protiv braka i porodice	21,6	20,3	35,3	31,4	1,1	5,0	37,3	38,3	4,7	5,0
KD protiv javnog reda i mira	41,8	20,5	42,4	47,4	1,3	7,7	8,2	19,2	6,2	5,1

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2017.

U strukturi učinilaca krivičnih dela prevladavaju oženjena i udata lica. Posmatrano prema grupama krivičnih dela, skoro polovinu krivičnih dela protiv imovine (45,3%) učinila su neoženjena lica, dok je udeo oženjenih muškaraca i udatih žena nešto manji (37,4% za muškarce i 38,6% za žene). Krivična

dela protiv privrede većinom su počinila oženjena i udata lica (60,8% muškaraca i 56,6% žena). Krivična dela protiv braka i porodice pretežno su počinila razvedena lica (37,3% razvedenih muškaraca i 38,3% razvedenih žena). Razvedene žene su u većem procentu od razvedenih muškaraca počinile sva posmatrana

krivična dela. Za jedan broj osuđenih lica (6,1% muškaraca i 6,7% žena) podatak o bračnom stanju je bio nepoznat.

Što se tiče obrazovne strukture učinilaca krivičnih dela, bez škole je 2,4% učinilaca, s nepotpunom osnovnom školom (1–7 razred) 7,8%, a samo s osnovnom školom 24,8% učinilaca. Srednju školu ima 50,6%, višu 2,3% i visoku 3,7% učinilaca. U tabeli 3 su prikazane obrazovna struktura učinilaca krivičnih dela i obrazovna struktura ukupnog

stanovništva Srbije. Pored obrazovne strukture ukupnog stanovništva, u tabeli je prikazana i obrazovna struktura stanovništva do 65 godina života. To je učinjeno zbog toga što je udeo stanovništva preko 65 godina života u ukupnom stanovništvu Srbije veoma visok i iznosi 20,3%, a taj deo stanovništva je u velikom broju bez školske spreme (9,5%), s nepotpunim osnovnim obrazovanjem (37,5%) ili samo sa završenom osnovnom školom (16,7%).

Tabela 3: Osuđena punoletna lica i stanovništvo Republike Srbije prema polu i školskoj spremi (izraženo u procentima)

	Bez škole		Nepotpuna osnovna škola (1–7 razred)		Osnovna škola		Srednja škola		Viša škola		Visoka škola		Nepoznato	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	2,1	5,7	7,4	11,8	24,7	25,7	51,8	39,1	2,2	3,6	3,5	5,8	8,3	8,2
Ukupno stanovništvo	1,0	4,2	8,1	13,7	20,0	20,1	54,3	43,9	5,8	5,5	10,4	10,8	0,4	0,4
Stanovništvo do 65 godina života	0,8	1,1	3,3	5,2	20,8	22,8	59,3	51,8	5,2	5,9	9,9	12,8	0,4	0,3

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2017.

Obrazovna struktura učinilaca krivičnih dela je nepovoljnija od obrazovne strukture ukupnog stanovništva Srbije. Veći je procenat lica bez škole i samo sa završenom osnovnom školom u odnosu na ukupno stanovništvo, dok je procenat učinilaca sa završenim srednjim obrazovanjem, visokom i višom školom niži u odnosu na ukupno stanovništvo. Kada se procenti sabiju, ukupno 35% učinilaca krivičnih dela nema završenu srednju školu, u poređenju sa 34,4% ukupnog stanovništva Srbije i 24,9% stanovništva Srbije do 65 godina života.³ Kako je

obrazovna struktura stanovništva Srbije do 65 godina života povoljnija od obrazovne strukture ukupnog stanovništva, razlika u obrazovanju između tog dela populacije i učinilaca krivičnih dela još više dolazi do izražaja. Kada se posmatraju posebno muškarci a posebno žene, ukupno 34,2% muških i čak 43,2% ženskih učinilaca nema završenu srednju školu, u poređenju sa 29,1% muškaraca i 38% žena u ukupnom stanovništvu Sr-

³ Prilikom poređenja treba imati u vidu da se podaci o obrazovnoj strukturi stanovništva odnose na godinu poslednjeg popisa iz 2011. godine (ne

postoje noviji podaci), dok je obrazovna struktura učinilaca izračunata na osnovu podataka za 2016. godinu. Pretpostavka je da nije bilo većih promena u obrazovnoj strukturi ukupnog stanovništva. Pored toga, treba imati u vidu da su učinici krivičnih dela takođe deo ukupne populacije za koju je prikazana obrazovna struktura.

bije i 24,9% muškaraca i 29,1% žena do 65 godina života. Za jedan broj učinilaca – 8,3% muškaraca i 8,2% žena, podatak o školskoj spremi je bio nepoznat.

U tabeli 4 je prikazana obrazovna struktura učinilaca prema grupama

krivičnih dela. Obrazovna struktura učinilaca je dobijena kao procentualno učešće muškaraca odnosno žena s određenom školskom spremom u ukupnom broju muškaraca odnosno žena učinilaca za posmatrane grupe krivičnih dela.

Tabela 4: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela i ukupno, prema polu i školskoj spremi u 2016. godini (izraženo u procentima)

	Bez škole		Nepotpuna osnovna škola (1–7 razred)		Osnovna škola		Srednja škola		Viša škola		Visoka škola		Nepoznato	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
KD protiv imovine	4,1	10,9	11,9	17,9	31,1	25,6	41,8	32,5	1,1	2,3	1,2	2,5	8,7	8,2
KD protiv privrede	0,5	0,9	1,7	1,8	12,7	12,8	58,8	56,1	5,9	10,0	10,9	11,9	9,3	6,4
KD protiv života i tela	1,8	6,2	8,4	13,1	26,5	30,8	52,5	42,3	1,8	0,8	2,3	1,5	6,8	5,4
KD protiv bračka i porodice	1,1	1,4	5,1	11,7	25,7	38,3	56,3	36,9	1,9	1,4	2,6	3,3	7,3	6,9
KD protiv javnog reda i mira	1,4	2,6	4,5	3,8	21,9	20,5	57,4	50,0	1,6	3,8	2,9	3,8	9,7	15,4

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2017.

Obrazovna struktura učinilaca je ne-povoljnija od obrazovne strukture ukupnog stanovništva (i stanovništva do 65 godina života) za sva posmatrana krivična dela, osim za krivična dela protiv privrede koja imaju veći udeo visokooobrazovanih lica u strukturi učinilaca od ostalih krivičnih dela. Obrazovna struktura ženskih učinilaca krivičnih dela je nepovoljnija nego muških učinilaca – veći je procenat žena učinilaca krivičnih dela s nezavršenom ili nepotpuno završenom osnovnom školom nego muškaraca, dok je udeo žena sa srednjim obrazovanjem niži od muškaraca. Naročito je nepovoljna obrazovna struktura žena učinilaca krivičnih dela protiv imovine: čak 28,8% žena učinilaca krivičnih dela protiv imovine nema završenu ni osnovnu školu. U odnosu na

krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede učinile su u većem procentu žene sa završenom srednjom, višom i visokom školom. Učešće žena sa završenom višom i visokom školom u obrazovnoj strukturi žena osuđenih za krivična dela protiv privrede neznatno je veće od učešća više i visoko obrazovanih muškaraca osuđenih za ista krivična dela.

U tabeli 5 su prikazane stopa nezaposlenosti, stopa zaposlenosti, stopa aktivnosti i stopa neaktivnosti učinilaca krivičnih dela i lica radnog uzrasta (od 15 godina do 64 godine) u Republici Srbiji, izračunate na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku i u skladu s metodologijom Zavoda. Prema metodologiji Republičkog zavoda za statistiku, stopa aktivnosti se izračunava kao procenat radno aktivnog stanovništva od

ukupnog stanovništva izabranog uzrasta. Radno aktivno stanovništvo obuhvata zaposleno stanovništvo i nezaposleno stanovništvo koje je u potrazi za poslom i registrovano na tržištu rada. Stopa zaposlenosti predstavlja procenat zaposlenog stanovništva od ukupnog stanovništva. Stopa nezaposlenosti je procenat nezaposlenog stanovništva od

ukupnog broja radno aktivnog stanovništva (zaposlenog i nezaposlenog). Stopa neaktivnosti predstavlja procenat neaktivnog stanovništva u ukupnom stanovništvu. U neaktivno stanovništvo se ubrajaju domaćice, đaci, studenti, penzioneri i nesposobni za rad. Navedene stope su izračunate analogno i za učinioce krivičnih dela.

Tabela 5: Stope aktivnosti, zaposlenosti, neaktivnosti i nezaposlenosti učinilaca krivičnih dela i lica radnog uzrasta (15–64 godine) u Republici Srbiji u 2016. godini

	Stopa nezaposlenosti			Stopa zaposlenosti			Stopa aktivnosti			Stopa neaktivnosti		
	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	65,0	64,9	67,2	25,9	26,7	19,2	74,2	75,9	58,3	16,7	17,2	11,9
Lica radnog uzrasta (15–64 godine), ukupno stanovništvo	15,9	15,3	16,7	55,2	61,9	48,4	65,6	73,1	58,1	34,4	26,9	41,9

Izvor: Republički zavod za statistiku (2017) i autorke.

Podaci pokazuju da učinioци krivičnih dela pretežno pripadaju radno aktivnom stanovništvu koje je u velikoj meri nezaposleno. Stopa nezaposlenosti učinilaca krivičnih dela je izuzetno visoka i iznosi 65%. Poređenja radi, stopa nezaposlenosti lica radnog uzrasta (15–64 godine) u ukupnoj populaciji Republike Srbije u 2016. godini iznosila je 15,9%. Posmatrano prema pojedinim grupama krivičnih dela, stopa nezaposlenosti osuđenih za krivična dela protiv imovine je najveća i iznosi 78%. Stopa nezaposlenosti osuđenih za krivična dela protiv privrede iznosi 38,1%, osuđenih za krivična dela protiv života i tela 62,8%, osuđenih za krivična dela protiv braka i porodice 62,4%, dok u grupi osuđenih za krivična

dela protiv javnog reda i mira ova stopa iznosi 62,3%. Podatak o radnom statusu je bio nepoznat za 16,7% osuđenih, zbog čega bi navedene stope mogле biti još veće.

U tabeli 6 je prikazana struktura osuđenih lica prema radnom statusu, polu i grupama krivičnih dela.

Najveće stope nezaposlenosti su utvrđene za osuđene za krivična dela protiv imovine i iznose 77,7% za muškarce i 82,8% za žene. Stopa nezaposlenosti žena je veća nego muškaraca za sve posmatrane grupe krivičnih dela i ukupno. One u većoj meri čine neaktivno stanovništvo za sva posmatrana krivična dela, osim za krivična dela protiv privrede.

Tabela 6: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela, polu i radnom statusu u 2016. godini (izraženo u procentima)

	Stopa nezaposlenosti		Stopa zaposlenosti		Stopa aktivnosti		Stopa neaktivnosti		Nepoznato	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	64,9	67,2	26,7	19,2	75,9	58,3	17,2	11,9	17,2	11,9
KD protiv imovine	77,7	82,8	17,7	10,4	79,0	59,9	3,7	29,3	17,3	10,8
KD protiv privrede	37,7	40,7	47,1	40,6	75,7	68,5	5,0	13,2	19,2	18,3
KD protiv života i tela	62,2	74,6	27,5	13,1	72,6	51,5	10,5	38,5	16,9	10
KD protiv braka i porodice	61,5	75,0	29,3	13,3	76,1	53,3	6,7	30,3	17,2	16,4
KD protiv javnog reda i mira	62,1	69,6	27,9	17,9	73,8	58,9	8,1	29,5	18,1	11,5

Izvor: Republički zavod za statistiku (2017) i autorke.

Što se tiče zaposlenih učinilaca, u strukturi njihovih zanimanja preovlađuju ona koja ne zahtevaju veliku stručnost i obrazovanje i koja su, po pravilu, lošije plaćena, kao što su poljoprivrednici, zanatlije, građevinski radnici, vozači, metalski i mašinski radnici (27,8%). Jedan deo učinilaca (8,9%) bavi se zanimanjima koja zahtevaju određeno srednje (službenici, prodavci, lične usluge) pa i više i visoko obrazovanje (menadžeri, stručnjaci u prirodnim i društvenim naukama – 20,3%). O životnom standardu učinilaca se može samo prepostavljati. U upitnicima na osnovu kojih se prikupljavaju podaci o učiniocima nije sadržano

pitanje o dohotku učinilaca, zbog čega se ne mogu izračunati pokazatelji životnog standarda, kao što su prosečan dohodak i stopa rizika od siromaštva.⁴

U tabeli 7 je prikazana struktura zaposlenih učinilaca prema zanimanju koje obavljaju, izračunata na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku.

⁴ Stopa rizika od siromaštva (stopa socijalne isključenosti) jeste pokazatelj socijalne ugroženosti i predstavlja udeo lica čiji je ekvivalentan prihod manji od relativne linije siromaštva. Ta lica nisu nužno siromašna, ali imaju rizik da to postanu. Ekvivalentan prihod je obračunska kategorija i dobija se kada se ukupni raspoloživi prihod domaćinstva ravnomerno podeli među članovima domaćinstva. Relativna linija siromaštva za Srbiju u 2015. godini iznosila je 14.920 dinara.

Tabela 7: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela i zanimanju u 2016. godini (izraženo u procentima)

	Menadžeri, stručnjaci, stručni saradnici	Službenici, prodavci, radnici lič- nih usluga	Poljoprivrednici, zatanlige, građe- vinski radnici, metalski radnici, vozači	Ostala zanimanja	Nepoznato
Republika Srbija, KD ukupno	20,3	8,9	27,8	21,9	21,2
KD protiv imovine	13,8	8,9	30,0	19,9	27,5
KD protiv privrede	38,7	11,9	18,6	19,3	11,5
KD protiv života i tela	13,5	8,4	29,0	25,5	23,6
KD protiv braka i porodice	16,3	5,9	30,9	23,6	23,2
KD protiv javnog reda i mira	16,9	9,7	28,9	21,9	22,7

Izvor: Republički zavod za statistiku (2017) i autorke.

Najveći broj menadžera i stručnjaka, što je i očekivano, nalazi se među učiniocima krivičnih dela protiv privrede, a najmanji među učiniocima krivičnih dela protiv imovine. Za petinu osuđenih lica (21,2%) podatak o zanimanju nije poznat. Veliku grupu čine i ostala zanimanja (21,9%),

koja nisu klasifikovana u neku od navedenih grupa zanimanja.

U tabeli 8 su prikazani učinoci prema nacionalnoj pripadnosti. Struktura učinilaca u procentima izračunata je u odnosu na ukupan broj učinilaca za svaku grupu krivičnih dela.

Tabela 8: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela i nacionalnoj pripadnosti u 2016. godini (izraženo u procentima)

	Nacionalno su se izjasnili							Nepoznato
	Srbin	Crnogorac	Albanac	Rom	Musliman	Mađar	Ostalo	
Republika Srbija, KD ukupno	47,3	0,1	0,8	1,7	0,1	0,2	1,2	47,2
KD protiv imovine	44,9	0,0	0,9	3,1	0,1	0,2	1,2	48,2
KD protiv privrede	52,7	0,1	0,9	0,3	0,3	0,3	1,8	46,2
KD protiv života i tela	52,1	0,1	0,2	2,1	0,1	0,2	0,9	43,4
KD protiv braka i porodice	49,3	0,1	0,2	0,9	0,1	0,6	0,9	46,3
KD protiv javnog reda i mira	45,9	-	1,3	1,0	0,1	0,1	1,9	48,7

Izvor: Republički zavod za statistiku (2017) i autorke.

Za gotovo polovicu osuđenih podatak o nacionalnoj pripadnosti nije poznat, što je posledica činjenice da sudovi nisu dužni da pitaju optuženog za nacionalnu

pripadnost (odnosno nemaju pravo da mu postave to pitanje). Stoga se ne može dobiti jasna slika o nacionalnoj pripadnosti osuđenih.

Zaključci

Rezultati istraživanja prikazani u ovom radu ukazuju na loš socijalni i ekonomski status učinilaca krivičnih dela, kao i na socijalnu i ekonomsku dimenziju kriminala u Republici Srbiji. Učinioci krivičnih dela pripadaju radno aktivnom stanovništvu koje je većinom nezaposleno. Stopa nezaposlenosti učinilaca je izuzetno visoka i iznosi 65%. Obrazovna struktura učinilaca krivičnih dela je nepovoljnija u odnosu na ukupnu populaciju: u strukturi učinilaca krivičnih dela veći je procenat lica bez škole i sa samo završenom osnovnom školom u odnosu na ukupno stanovništvo, dok je procenat učinilaca sa završenim srednjim obrazovanjem, višom i visokom školom manji u odnosu na ukupno stanovništvo. U strukturi zanimanja učinilaca prevladavaju zanimanja koja su skromno plaćena i koja ne zahtevaju visok nivo obrazovanja. Socioekonomski status žena učinilaca krivičnih dela je lošiji u odnosu na muškarce, njihova obrazovna struktura

je nepovoljnija, a stope neaktivnosti i nezaposlenosti su veće nego za muške učinioce. Razvedena lica su zastupljenija u bračnoj strukturi osuđenih žena nego osuđenih muškaraca, što važi generalno – za sva posmatrana krivična dela.

Rezultati ukazuju na potrebu za još detaljnijom analizom socioekonomskog statusa učinilaca krivičnih dela. Ta analiza bi trebalo da uključi i podatke o dohotku učinilaca, koji bi bili osnova za istraživanje njihovog životnog standarda, izračunavanje prosečnog dohotka i stope rizika od siromaštva, a čime bi se dobila potpuna slika o socioekonomskom statusu učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji. Za sada, ti podaci nisu sadržani u upitnicima na osnovu kojih se prikupljaju podaci, tako da bi ove upitnike trebalo obogatiti pitanjima koja se odnose i na dohodak. Potrebno je, dakle, prikupiti još podataka kako bi se izradio sveobuhvatan socioekonomski portret učinilaca krivičnih dela.

Literatura

1. Allen, R. (1996). Socioeconomic conditions and property crime. *American Journal of Economics and Sociology*, 55(3): 293–308.
2. Becker, S. G. (1968). Crime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy*, 76(2): 175–209.
3. Cook, P. J., Machin, S., Marie, O., Mastrobuoni, G. (2013). Crime economic in its fifth decade. In P. J. Cook, S. Machin, O. Marie, G. Mastrobuoni (eds.), *Lessons from the economics of crime: What reduce offending* (pp. 1–16). Cambridge, MA: MIT Press.
4. Draca, M., Machin, S. (2015). Crime and economic incentives. *Annual Review of Economics*, 7(1): 389–408.
5. Hughes, M., Carter, T. (1981). A declining predictions and explications. In K. N. Wright (ed.), *Crime and criminal justice in a declining economy* (pp. 5–25). Cambridge, MA: Oelschlager, Gunn and Hain.

6. Ignjatović, Đ. (2005). *Kriminologija*. Beograd: Službeni glasnik.
7. *Istraživanje o punoletnom licu protiv koga je završen postupak po krivičnoj prijavi* (2015). Beograd: Republički zavod za statistiku.
8. Jugović, A., Brkić, M., Simeunović-Patić, B. (2008). Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 2(2): 447–461.
9. *Klasifikacija krivičnih dela za Krivični zakonik Republike Srbije* (2006). Beograd: Republički zavod za statistiku.
10. Lott, J. R. (1990). A transaction-cost explanation for why the poor are more likely to commit crime. *Journal of Legal Studies*, 19(1): 243–245.
11. Messner, S., Rosenfeld, R. (2007). *Crime and American dream*. Belmont, CA: Wadsworth.
12. Parker, K. F., McCall, P. L., Land, K. C. (1999). Determining social-structural predictors of homicide. In M. D. Smith, M. A. Zahn (eds.), *Homicide: A sourcebook of social research* (pp. 107–124). Thousand Oaks, CA: Sage.
13. *Punoletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji. 2016: prijave, optuženja i osude* (2017). Beograd: Republički zavod za statistiku.
14. Radović-Stojanović, J. (2016). Ekonomski uzroci kriminala u Republici Srbiji. U *Evropske integracije: pravda, sloboda i bezbednost*, T. 2 (str. 419–432). Beograd: Kriminalističko-poličijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel”.
15. Rosenfeld, R., Messner, S. F. (2013). *Crime and the economy*. Thousand Oaks, CA: Sage.
16. Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328): 918–924.
17. Vukosavljević Gvozden, T., Dražić, R., Tenjović, L. (2014). Počinioci krađa, počinioci razbojništva i neosuđivana populacija: razlike u amoralnosti i socioekonomskim karakteristikama. *Psihološka istraživanja*, 17(2): 105–120.
18. Warr, M. (1998). Life-course transitions and desistance from crime. *Criminology*, 36(2): 183–216.

SOCIO-ECONOMIC CHARACTERISTICS OF ADULT PERPETRATORS OF CRIMINAL OFFENCES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Jelena V. Radović-Stojanović

Marta J. Tomić

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

Abstract: The subject of this paper is the research of socio-economic characteristics of adult perpetrators of criminal offences in the Republic of Serbia. The following characteristics of perpetrators have been observed: gender, age,

marital status, education, employment status, occupation and nationality. The aim of the paper was to examine the social and economic status of perpetrators and to show that this status is more unfavourable if compared with the total population. The data of the Statistical Office of the Republic of Serbia for 2016 in the field of the Judiciary statistics were used in the research. The research included the criminal offences with the largest share in the structure of criminal offences: offences against property, offences against economy, offences against life and limb, offences against marriage and family, as well as offences against public peace and order. The educational structure of perpetrators has been analysed, their employment status and the structure per occupations and the comparative analysis has been made with the corresponding indicators for the total population. The results of the analysis have shown that the educational structure of perpetrators is more unfavourable and the unemployment rate four times higher than the unemployment rate of the total population. In the structure of occupations of perpetrators, the predominant professions include those with low wages for which lower degree of education is required. The economic and social status of female perpetrators is particularly unfavourable. The results reveal low social and economic status of perpetrators of criminal offences and suggest the significance of economic causes of crime in the Republic of Serbia.

Keywords: crime, adult perpetrators of criminal offences, socio-economic characteristics, unemployment, the Republic of Serbia.

Primljen: 15. 11. 2018.

Prihvaćen: 5. 3. 2019.

UDK: 343.85(497.11)

351.74/.76

doi:10.5937/nabepo24-19545

REZULTATI I PROBLEMI POLICIJE OPŠTE NADLEŽNOSTI U SUZBIJANJU KRIMINALA

Dragan Milidragović

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

Nenad Milić

Kriminalističko-polički univerzitet, Beograd

Sažetak: Policijski poslovi koji se odnose na suzbijanje kriminala čine bitan sadržaj rada Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Republike Srbije, pri čemu rezultati koji se ostvaruju na tom planu predstavljaju jedan od najvažnijih pokazatelja njegove efikasnosti. U suzbijanju kriminala učestvuju sve organizacione jedinice policije, obavljajući poslove iz svog delokruga. Delokrug rada organizacionih jedinica policije je različit, tako da se razlikuje i njihov doprinos suzbijanju kriminala. Policija opšte nadležnosti i kriminalistička policija svakodnevno preduzimaju mere i radnje usmerene ka suzbijanju kriminala. Ostale organizacione jedinice policije to čine u određenim slučajevima, obavljajući primarne poslove iz svog delokruga (na primer, saobraćajna policija, granična policija i dr.). Policija opšte nadležnosti predstavlja najbrojniji sastav MUP-a i svojom pozorničkom i patrolnom delatnošću na bezbednosnim sektorima neprekidno pokriva područje Republike Srbije. U radu se sagledava doprinos policije opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala i ukazuje na neke probleme i mogućnosti unapređenja aktuelne prakse.

Ključne reči: policija, policija opšte nadležnosti, učinak policije, suzbijanje kriminala, analitička podrška, reforma policije.

Uvod

Poslovi državne uprave koji se odnose na zaštitu života, lične i imovinske bezbednosti građana, sprečavanje i otkrivanje krivičnih dela i pronalaženje, hapše-

nje i privođenje učinilaca krivičnih dela nadležnim organima predstavljaju deo delokruga rada MUP-a Republike Srbije. Poslove iz svog delokruga MUP obavlja posredstvom organizacionih jedinica koje čine njegovu organizacionu struk-

1 milidragovicdragan@gmail.com
2 nenad.milic@kpu.edu.rs

turu. Organizaciona struktura policije mora biti ustanovljena tako da odgovara potrebama bezbednosti ljudi i imovine na odgovarajućim područjima, kao i obavezi neposrednog, konkretnog i hitnog postupanja svuda gde se ukaže potreba za takvim postupanjem. Za obavljanje policijskih i drugih unutrašnjih poslova obrazovana je Direkcija policije. U sastavu Direkcije policije se nalaze organizacione jedinice u sedištu – uprave, centri, jedinice, specijalna jedinica i posebne jedinice policije, i van sedišta – Policijska uprava za Grad Beograd, područne policijske uprave (u daljem tekstu: policijske uprave) i policijske stanice (član 22 Zakona o policiji³).

Na području policijske stanice se obrazuje *policjska ispostava* (ponegde i više njih), s policijskim odeljenjima ili bez njih u svom sastavu. Područje policijske ispostave je deo prostora gde policijski službenici policije opšte nadležnosti izvršavaju konkretne zadatke i poslove iz svoje nadležnosti, koji se manifestuje u vidu akcije odnosno aktivnosti policijske organizacije i preuzimanja raznovrsnih mera i radnji s ciljem obezbeđenja većeg stepena bezbednosti na lokalnom području (Milić, 2010: 117). Mere i radnje koje preuzima policija opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala najvećim delom se sprovode u vidu pozorničke i/ili patrolne i operativne delatnosti.

Osim policijskih službenika opšte nadležnosti, na teritoriji policijske stanice aktivnu ulogu u suzbijanju kriminala ostvaruju i policijski službenici kriminalističke policije. Kriminalistička policija je odgovorna za izvršavanje i organizovanje poslova u otkrivanju i suzbijanju svih oblika organizovanog kriminala, kao i za prevenciju i suzbijanje ostalih oblika kriminala i, s tim u vezi, planira

³ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 6/2016 i 24/2018.

i organizuje blagovremeno informisanje i izveštavanje, koordinaciju rada službi i primenu operativno-tehničkih i taktičkih mera radi rasvetljavanja i dokumentovanja svih krivičnih dela u skladu sa zakonom. U nekim policijskim stanicama su formirani odseci a u nekim grupe za suzbijanje kriminala.⁴

Uređenje vrste i načina obavljanja poslova policije opšte nadležnosti definisano je *Uputstvom o načinu organizovanja i vršenja unutrašnjih poslova na bezbednosnom sektoru* (u daljem tekstu: Uputstvo). Uputstvo je doneto 1997. godine na osnovu tada važećeg Zakona o unutrašnjim poslovima. Od tog perioda pa do danas promenjena je normativna regulativa (doneti su novi zakoni o policiji s kasnijim izmenama i dopunama 2005. i 2016. godine⁵), uspostavljena je nova organizaciona struktura MUP-a, doneti su mnogi novi podzakonski akti, a promenjeni su i uslovi i okolnosti obavljanja policijskih poslova. Jedan deo poslova predviđen Uputstvom nije više u delokrugu rada policije opšte nadležnosti. Na primer, poslovi bezbednosti saobraćaja na putevima u potpunosti su u nadležnosti Uprave saobraćajne policije (Milidragović, 2016: 38). Sve navedene promene iziskuju donošenje novog uputstva, u kojem bi se precizirali poslovi i zadaci policije opšte nadležnosti i način njihovog obavljanja. Takvo uputstvo do danas nije doneto.

Policija opšte nadležnost preuzima samostalno ili u saradnji s kriminalističkom policijom raznovrsne mere i radnje s ciljem suzbijanja kriminala (na primer,

⁴ U Policijskoj upravi za Grad Beograd obrazovane su uprave (Uprava kriminalističke policije, Uprava policije i druge), dok su u područnim policijskim upravama obrazovana odeljenja (Odeljenje kriminalističke policije, Odeljenje policije i dr.).

⁵ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 101/05, 63/09 – US i 92/11 i Službeni glasnik Republike Srbije, br. 62/16 i 24/2018.

načelnik policijske uprave može da odredi radnike kriminalističke policije za suzbijanje kriminala na bezbednosnim sektorima). *Uputstvom o načinu rada organizacionih jedinica policije na suzbijanju kriminaliteta*⁶ (u daljem tekstu: Uputstvo o načinu rada) izvršena je podela nadležnosti tako da se u delokrugu rada policije opšte nadležnosti nalazi manji broj krivičnih dela opštег kriminala⁷.

Trenutno, policija opšte nadležnosti obavlja sledeće poslove i zadatke na bezbednosnom sektoru: preventivno postupanje, represivno postupanje, održavanje javnog reda, obezbeđenje javnih skupova, određenih ličnosti i objekata, pružanje policijske pomoći državnim organima i drugim pravnim licima, postupanje prema naredbama i zamolnicama nadležnih sudova i drugih državnih organa, bezbednost učenika u školama, kontrola kretanja i boravka stranca i bezbednosne provere. Na osnovu prethodno navedenog je očigledno da pripadnici policije opšte nadležnosti

6 Tačka 18 Uputstva o načinu rada, donetog u martu 2002. godine.

7 Delokrug rada policije opšte nadležnosti, u skladu s tačkom 18 Uputstva o načinu rada, odnosi se na suzbijanje sledećih krivičnih dela: povreda slobode kretanja i nastanjuvanja; nasilje u porodicu; služenje alkoholnih pića maloljetnim licima; pustošenje šuma; šumska krađa; nezakonit lov; nezakonit ribolov; uništenje, oštećenje ili uklanjanje znakova kojima se upozorava na opasnost; neučestvovanje u otklanjanju opšte opasnosti; sprečavanje nereda na sportskim takmičenjima ili javnom skupu; zloupotreba znaka za pomoć ili za opasnost; ometanje verskih obreda; povreda groba; krađa; teške krađe – koje su iz krađe prerasle u tešku krađu zbog vrednosti ukradenih predmeta; teške krađe izvršene obijanjem trafika, vikendica, šupa, podruma i slično; teške krađe motornih vozila i iz njih; sitna krađa; utaja i prevara; uništenje i oštećenje tuđe stvari; ugrožavanje opasnim oruđem pri tući ili svadi; ugrožavanje sigurnosti; nasilničko ponašanje; laka telesna povreda; krivična dela koja se odnose na nezakonitu proizvodnju i držanje, nošenje i promet oružja i eksplozivnih materijala i municije; krivična dela izvršena na štetu ovlašćenih službenih lica i krivična dela iz čl. 209 i 210 Zakona o vodama (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 30/2010, 93/2012 i 101/2016).

obavljaju mnogo širi krug poslova nego pripadnici kriminalističke policije, koji se specijalizuju za suzbijanje kriminala. Visok nivo specijalizacije u policiji obezbeđuje mnoge prednosti, kao što su utvrđivanje odgovornosti za izvršavanje pojedinih zadataka, poboljšanje nivoa obuke, stvaranje eksperata, kvalitetnije obavljanje policijskih poslova i drugo. Međutim, specijalizacija ima i svoje nedostatke – ograničena upotrebljivost kadra, sužavanje interesovanja za celinu radnog procesa i ciljeva organizacije i drugo (Cvetković, 2010: 112).

Tako, na primer, danas postoji saglasnost o tome da je primena koncepta rada policije u zajednici jedan od najvažnijih prioriteta u reformi policije. U osnovi tog koncepta se nalazi ideja o neophodnosti veće saradnje policije i građana, koja treba da doprinese efikasnom uočavanju i rešavanju bezbednosnih problema, uključujući i probleme kriminala. Međutim, poslovi i zadaci koji se odnose na implementaciju tog koncepta u isključivoj su nadležnosti policije opšte nadležnosti. Kao da dobri odnosi između policije i zajednice nisu značajni i za poslove kriminalističke policije, pa se od nje i ne očekuje da ulaže napore u smislu preventivnog delovanja, pridobijanja poverenja i izgradnje partnerskih odnosa s građanima i drugo. Zanemaruje se činjenica da su saznanja dobijena od građana često presudno važna za otkrivanje i rasvetljavanje krivičnih dela, bez obzira na to da li tu aktivnost sprovodi policija opšte nadležnosti ili kriminalistička policija. Rad kriminalističke policije se shvata isključivo kao postdelektan jer se od nje očekuje da rasvetljava krivična dela, dok joj je saradnja s građanima neophodna tek koliko da se prikupe informacije značajne za kriminalističku obradu konkretnog krivičnog dela. Kako partnerstvo policije i građana

nije jednosmeran proces, u smislu da se od građana samo traže informacije a da se, pritom, ne pokazuje interesovanje za identifikaciju i rešavanje njihovih (lokalnih) bezbednosnih problema, informativni potencijal zajednice nije iskorišćen u dovoljnoj meri.

Takođe, treba imati u vidu i situacije kada ne postoje koordinacija i saradnja između radnika kriminalističke policije i njihovih kolega u uniformi – policiaca na pozorničkom i patrolnom rejonu. Može se desiti da pripadnici kriminalističke policije prikupe saznanja o određenim krivičnim delima koja su se dogodila na konkretnom bezbednosnom sektoru/pozorničkom rejonu i da sprovode aktivnosti radi njihovog rasvetljavanja, a da o tome ništa ne znaju „territorialni“ policijski službenici (vođa sektora, policajac pozornik) (Milić, 2017: 283). Istovremeno su moguće i situacije

da pripadnici policije opšte nadležnosti imaju informacije o licima i događajima koji su značajni za rad kriminalističke policije, ali da je o tome ne obaveštavaju.

Ako se ima u vidu da na teritoriji Republike Srbije krivična dela opštег kriminala čine 90% ukupnog broja krivičnih dela⁸, da je značajan broj tih krivičnih dela u delokrugu rada policije opšte nadležnosti, da su pripadnici policije opšte nadležnosti najbrojniji deo policijske organizacije, koji je, po pravilu, najmanje obučen (neophodna osnovna policijska obuka), edukovan (neophodno minimalno formalno obrazovanje – srednja škola) i plaćen, s pravom se postavlja pitanje njihovog doprinosa suzbijanju kriminala.

⁸ Krivična dela privrednog kriminala čine oko 8%, dok su krivična dela visokotehnološkog i ekološkog kriminala zastupljena pojedinačno s manje od 1% (Đurđević, 2017).

1. Statistički pokazatelji o učinku policije opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala

1.1. Policijske evidencije kao izvor podataka o kriminalu

Tradicionalno značajnim izvorom sekundarnih podataka o kriminalu smatraju se statističke evidencije koje vode zvanični organi zaduženi za njegovu kontrolu. S obzirom na prirodu organa koji ih prikupljaju i na vrstu podataka, razlikuju se evidencije policije, evidencije tužilaštva i evidencije suda. U evidencijama policije evidentiraju se podaci o krivičnim delima koja su prijavljena policiji ili koja je policija otkrila. U odnosu na ostale vrste evidencija, u njima se nalazi najviše jedinica. Evidencije tužilaštva se odnose na podignuta optuženja protiv učinilaca krivičnih dela. Njih je uvek manje od krivičnih prijava, jer

krivična prijava može biti odbačena ili istraga može biti prekinuta ili obustavljena. Evidencija pravosnažno osuđenih lica označava se kao sudska (Ignjatović, 2011: 53–55).

Statistički podaci o kriminalu, koje prikuplja i vodi policija, jedan su od osnovnih parametara za procenu obima i svojstava tog fenomena, koja je istovremeno jedno od ključnih polazišta za izradu bezbednosne procene za određeno područje. Imajući to u vidu, policijski podaci o kriminalu trebalo bi da budu osnov za planiranje težišnih zadataka i aktivnosti države u sprečavanju i suzbijanju te pojave. Isto tako, podjednako

je važno i da statistika o kriminalu bude sredstvo za merenje efikasnosti i efektivnosti organizacionih jedinica policije (Marković *et al.*, 2017: 310). Međutim, u svakom od navedenih aspekata, podacima iz policijskih evidencija treba pristupati s određenim oprezom. Naime, one ne samo da ne daju stvaran prikaz obima kriminala – što zbog tamne brojke kriminala, što zbog prakse da se krivična dela sklanjaju „sa strane“ u tzv. pomoćne evidencije dok se ne rasvetle, već se i učinak policijske organizacije u njegovom suzbijanju ne prikazuje objektivno zbog želje da se prikaže što bolja efikasnost u

radu, pre svega u delu koji se odnosi na prikaz broja/procenta rasvetljenih krivičnih dela. Tako se u praksi dešava da policija podnosi krivične prijave bez odgovarajućih dokaza, što se u policijskim evidencijama evidentira kao rasvetljeno krivično delo. Tužilaštva te prijave odbacuju, ali se krivično delo i dalje vodi kako „rasvetljeno“ kako se procenat rasvetljenih krivičnih dela ne bi smanjio.⁹

⁹ Pored navedenog, u praksi policije su zabeleženi i drugi načini za prikazivanje boljeg učinka policije u suzbijanju kriminala. Više o tome kod Milića i saradnika (Milić, Milidragović, 2016: 112–123) i kod Markovića i saradnika (Marković *et al.*, 2017: 309–330).

1.2. Učinak policije opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala – statistički prikaz

Krivična dela koja su poznata policiji – u smislu da su ih prijavili građani ili drugi subjekti, odnosno da su za njihovo postojanje policijski službenici saznali svojom aktivnošću, označavaju se kao *evidentirana krivična dela*. Osim broja evidentiranih krivičnih dela, iz aspekta ocene učinka organizacionih jedinica policije naročito su značajne dve (pod) grupe krivičnih dela. Prvu grupu čine krivična dela koja su izvršili NN učiniovi i koja zahtevaju kriminalističko-istražni rad s ciljem pronalaženja tih učinilaca i obezbeđivanja dokaza. Pod pretpostavkom da su njihovi učiniovi otkriveni i dokazi obezbeđeni, takva krivična dela se označavaju kao *rasvetljena*. U suprotnom, reč je o nerazsvetljenim krivičnim delima. Drugu grupu čine krivična dela čiji je izvršilac odmah poznat prilikom saznavanja za krivično delo (na primer, lišenje slobode *in flagranti*) – takva krivična

dela se označavaju kao *otkrivena krivična dela*¹⁰. Učinak celokupne policijske organizacije, organizacionih jedinica pa i policijskih službenika meri se procentom rasvetljenih i brojem otkrivenih krivičnih dela. Iako navedeni indikatori učinka imaju određene nedostatke, oni su značajan činilac organizacionog (organizaciona struktura) i funkcionalnog (poslovi) dimenzioniranja policijske organizacije. Kao takvi, značajni su za sagledavanje uloge policije opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala.

¹⁰ Krivična dela se mogu otkriti operativnim radom policije (na primer, krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz člana 246 Krivičnog zakonika), prijavom građana i zaticanjem učinioca neposredno nakon učinjenog krivičnog dela. Statističke evidencije ne sadrže podatke o načinu na koji je krivično delo otkriveno, odnosno načinu na koji se saznalo za izvršenje krivičnog dela – da li prijavom građana i drugih subjekata ili operativnim radom policije.

1.2.1. Rasvetljena krivična dela

Nakon izvršenog krivičnog dela od strane NN učinioца, policija preduzima raznovrsne mere i radnje kako bi prikupila odgovarajuće dokaze, neophodne za podnošenje krivične prijave. Podnošenjem krivične prijave nadležnom tužilaštvu, takva krivična dela se u policijskim evidencijama prikazuju kao *rasvetljena krivična dela*.

U periodu 2014–2017. godine kriminalistička policija samostalno je rasvetlila 17,57% krivičnih dela, dok je poli-

cija opšte nadležnosti u istom periodu samostalno rasvetlila 16,80% krivičnih dela. Policija opšte nadležnosti i kriminalistička policija, pored samostalnog rada, zajednički preduzimaju mere i radnje radi rasvetljavanja krivičnih dela. Tako je u posmatranom periodu zajedničkim radom policije opšte nadležnosti i kriminalističke policije rasvetljeno 9,89% krivičnih dela. Ostale organizacione jedinice policije (saobraćajna policija, granična policija i druge) rasvetlile su 8,61% krivičnih dela (tabela 1).

Tabela 1: Ostvareni rezultati u rasvetljavanju krivičnih dela na području Republike Srbije u periodu 2014–2017. godine

Godina	Ukupno evidentiranih krivičnih dela	Ukupan broj krivičnih dela sa NN učiniocem		Krivična dela koja je rasvetlila policija opšte nadležnosti	
2017	91.570	46.617	50,91%	8.565	18,37%
2016	93.891	51.955	55,34%	9.744	18,75%
2015	98.840	57.006	57,68%	8.767	15,38%
2014	103.125	63.142	61,23%	9.266	14,67%
PROSEK (2014–2017)	54.680	55,79%	36.342	16,80%	

Godina	Krivična dela koja je rasvetlila kriminalistička policija	Zajednički rasvetljena krivična dela	Dela koja su rasvetlile ostale organizacione jedinice	Ukupno rasvetljenih krivičnih dela
2017	8.420	18,06%	5.448	11,69%
2016	9.533	18,35%	5.344	10,29%
2015	9.840	17,26%	5.440	9,54%
2014	10.493	16,62%	5.080	8,05%
PROSEK (2014–2017)	38.286	17,57%	21.312	9,89%
			19.086	8,61%
			115.026	52,87%

Na osnovu navedenih podataka se može zaključiti da su najveći broj krivičnih dela sa NN učiniocem rasvetlile kriminalistička policija i policija opšte nadležnosti (84% od ukupnog broja ra-

svetljenih krivičnih dela), pri čemu je učinak policije opšte nadležnosti i kriminalističke policije skoro izjednačen (16,80% i 17,57% od ukupnog broja krivičnih dela sa NN učiniocem).

1.2.2. Ostvareni rezultati u hvatanju učinilaca u toku ili neposredno nakon izvršenja krivičnog dela

Pored preduzimanja mera i radnji u otkrivanju i rasvetljavanju krivičnih dela, značajne rezultate u suzbijanju kriminala policija ostvaruje i u hvatanju učinilaca u toku ili neposredno nakon izvršenja krivičnog dela. Hvatanje učinilaca tokom ili neposredno nakon izvršenja krivičnog dela može biti pokazatelj dobre operativne pokrivenosti prostora (na pravom mestu u pravo vreme). U takvim situacijama, sprečavanje izvršenja krivičnog dela i eventualno hvatanje učinioца nisu samo posledica njegove preterane neopreznosti, neiskustva ili spletka po njega nesrećnih okolnosti već, kako ističe Simonović, i rezultat dobrog analitičkog (i operativnog – dodali autori) rada, kojim je omogućeno formiranje prognoznih verzija o objektima koji bi, s velikim stepenom verovatnoće, mogli biti napadnuti u budućnosti, odnosno o

određenim licima kao mogućim učinilicima i slično (Simonović, 2012: 24).

U periodu od 2014. do 2017. godine, policija opšte nadležnosti samostalno je hvatala u proseku 28,64% učinilaca u toku ili neposredno nakon izvršenja krivičnog dela, dok je kriminalistička policija hvatala prosečno 32,65% učinilaca krivičnih dela. Ove dve organizacione jedinice su zajedničkim aktivnostima u navedenom periodu hvatale u proseku 16% učinilaca u toku ili neposredno nakon izvršenja krivičnog dela, dok su ostale organizacione jedinice prosečno hvatale 22,8% učinilaca (tabela 2). Kada je reč o hvatanju učinilaca u toku ili neposredno nakon izvršenja krivičnog dela, mogu se uočiti značajniji doprinos kriminalističke policije (razlika je očiglednija ako bi se zanemarila 2014. godina) i značajnije angažovanje ostalih organizacionih jedinica policije.

Tabela 2: Ostvareni rezultati u hvatanju izvršilaca u toku ili neposredno nakon izvršenja krivičnog dela

Godina	Policija opšte nadležnosti		Kriminalistička policija		Zajednički rad policije opšte nadležnosti i kriminalističke policije		Ostale organizacione jedinice		Ukupno uhvaćenih izvršilaca krivičnih dela
2017	2.286	28,74%	2.646	33,27%	1.486	18,68%	1.535	19,30%	7.953
2016	1.859	26,25%	2.528	35,70%	1.372	19,37%	1.322	18,66%	7.081
2015	1.561	25,97%	1.996	33,21%	865	14,39%	1.588	26,42%	6.010
2014	1.897	33,58%	1.606	28,42%	632	11,55%	1.514	26,80%	5.649
PROSEK		28,64%		32,65%		16%		22,8%	100%

1.2.3. Analiza rezultata

Aktivnostima svih organizacionih jedinica policije u periodu 2014–2017. godine rasvetljeno je u proseku 52,87% krivičnih dela. Posmatrajući doprinos organizacionih jedinica policije, uočava se da su policija opšte nadležnosti i kriminalistička policija u posmatranom periodu samostalno rasvetlike približno isti broj krivičnih dela (policija opšte nadležnosti 16,80%, kriminalistička policija 17,57%). Takođe se može uočiti tendencija rasta njihove efikasnosti (policija opšte nadležnosti za 3,7%, a kriminalistička policija za 1,44%), pri čemu je njihov učinak u 2016. i 2017. godini gotovo izjednačen (policija opšte nadležnosti 18,75% u odnosu na 18,37%, a kriminalistička policija 18,35% u odnosu na 18,06%). Statistički podaci takođe pokazuju jasnu tendenciju rasta broja zajednički rasvetljenih krivičnih dela (+3,64%) u posmatranom periodu. S druge strane, primetan je pad broja rasvetljenih krivičnih dela od strane drugih organizacionih jedinica policije (-2,35%).

Prethodno prikazani podaci se odnose na teritoriju Republike Srbije i, kao takvi, daju zbirnu sliku koja, osim aktivnosti kriminalističke policije na lokalnom nivou (područna policijska uprava), obuhvata i aktivnosti različitih linijskih organizacionih jedinica u sastavu Uprave kriminalističke policije¹¹. Posmatrajući podatke koji se odnose na lokalni nivo, može se zapaziti da policija opšte nadležnosti rasvetjava značajno

11 U sastavu Uprave kriminalističke policije nalaze se Služba za borbu protiv organizovanog kriminala, Služba za suzbijanje kriminala, Služba za otkrivanje ratnih zločina, Služba za specijalne istražne metode, Služba za borbu protiv terorizma i ekstremizma, čijim se aktivnostima otkrivaju i rasvetljavaju krivična dela na području Republike Srbije.

veći broj krivičnih dela od kriminalističke policije. Policija opšte nadležnosti, u gradovima Novi Sad, Niš, Kragujevac, Čačak, Kraljevo, Leskovac, Pančevo, Šabac, Subotica, Užice, Zaječar, Vranje, Sombor, Smederevo, Novi Pazar, Prije-polje i Pirot, tokom 2017. odnosno 2016. godine, u skladu s tačkom 18 Uputstva o načinu rada, bila je ukupno zadužena sa 9.947 (10.880) krivičnih dela koja su izvršili NN učinoci a kriminalistička policija sa 4.659 (5.826) krivičnih dela, dok su ostale organizacione jedinice policije u istom periodu bile zadužene sa 396 (377) krivičnih dela (tabela 3)¹².

12 Statistički podaci o učinku policije opšte nadležnosti, kriminalističke policije i drugih organizacionih jedinica policije u suzbijanju kriminala mogu se sagledati samo u gradovima koji su sedišta područnih policijskih uprava, pošto se u evidencijama MUP-a o kriminalu samo u tim gradovima razvrstavaju podaci o učinku policije opšte nadležnosti, kriminalističke policije i drugih organizacionih jedinica u suzbijanju kriminala. Ti podaci se ne evidentiraju na nivou cele policijske uprave niti na nivou policijskih stanica u njenom sastavu (izvan sedišta policijske uprave). Predstavljeni uzorak je određen na osnovu teritorijalne distribucije i veličine gradova u Srbiji (zastupljenost većih i manjih gradova iz svih delova Srbije koji su sedišta policijskih uprava), kao i broja takvih gradova u odnosu na njihov ukupan broj (17 gradova u odnosu na 27 gradova sedišta policijskih uprava). Prostorna distribucija, veličina i broj gradova iz Srbije čine ovaj uzorak reprezentativnim, tako da se na osnovu njega mogu sagledati podaci o učinku organizacionih jedinica policije u suzbijanju kriminala i doneti određeni zaključci. Analiza na lokalnom nivou obuhvata ostvarene rezultate u suzbijanju kriminala u 2016. i 2017. godini. Pošto u statističkim podacima MUP-a o učinku organizacionih jedinica u suzbijanju kriminala za Grad Beograd nisu sadržani podaci o zaduženju policije opšte nadležnosti, kriminalističke policije i drugih organizacionih jedinica sa krivičnim delima koja su izvršili NN učinoci već je samo iskazan ukupan broj evidentiranih i rasvetljenih krivičnih dela, u tabeli 3 nisu prikazani podaci za Grad Beograd.

Tabela 3: Ostvareni rezultati na području pojedinih gradova u Republici Srbiji

Gradovi	Ukupno eviden-tirano krv. dela	Ukupan broj krv. dela sa NN uči-niocem	Policija opšte nadležnosti		Kriminalistička policija		Zadužile ostale orga-nizacione jedinice	Ukupno rasvetljeno (policija/ krim. poli-cija)
			Zadužila	Rasve-tlila	Zadužila	Rasvetlila		
Novi Sad 2017. godina 2016. godina	7.608 7.760	4.368 4.672	3.394 (77,70%) 3.509 (75,10%)	1.463 (43,10%) 1.475 (42,03%)	869 (19,89%) 1.082 (23,15%)	475 (54,66%) 525 (48,52%)	105 (2,40%) 81 (1,73%)	45,88% 43,90%
Niš 2017. godina 2016. godina	3.569 3.760	1.939 2.186	1.333 (68,74%) 1.418 (64,86%)	755 (56,64%) 892 (62,90%)	585 (30,17%) 747 (34,175%)	365 (62,39%) 475 (63,58%)	21 (1,08%) 21 (0,96%)	58,43% 62,72%
Kragujevac 2017. godina 2016. godina	1.795 2.246	436 897	214 (49,08%) 417 (46,48%)	128 (59,81%) 246 (58,99%)	218 (50%) 476 (53,06%)	139 (63,76%) 295 (61,97%)	4 (0,91%) 4 (0,44%)	61,70% 60,76%
Čačak 2017. godina 2016. godina	1.127 1.350	444 639	318 (71,62%) 398 (62,28%)	207 (65,09%) 175 (43,96%)	115 (25,90%) 239 (37,40%)	81 (70,43%) 170 (71,12%)	0 0	64,86% 54,00%
Kraljevo 2017. godina 2016. godina	1.553 1.479	961 943	581 (60,45%) 594 (62,99%)	283 (48,70%) 227 (38,21%)	353 (36,73%) 320 (33,93%)	185 (52,40%) 166 (51,87%)	27 (2,80%) 29 (3,07%)	49,00% 41,68%
Leskovac 2017. godina 2016. godina	1.562 1.561	757 687	537 (70,93%) 459 (66,81%)	392 (72,99%) 344 (74,94%)	194 (25,62%) 191 (27,80%)	141 (72,68%) 113 (59,16%)	24 (3,17%) 34 (4,94%)	70,40% 66,52%
Pančevo 2017. godina 2016. godina	1.727 1.884	1.004 1.135	611 (60,85%) 504 (44,40%)	301 (49,26%) 230 (45,63%)	385 (38,34%) 621 (54,71%)	185 (48,05%) 307 (49,43%)	8 (0,79%) 10 (0,88%)	48,40% 47,31%
Šabac 2017. godina 2016. godina	1.309 1.305	657 677	273 (41,55%) 314 (46,38%)	183 (67,03%) 213 (67,83%)	328 (49,92%) 301 (44,46%)	196 (59,75%) 218 (72,42%)	56 (8,52%) 62 (9,15%)	57,68% 63,66%
Subotica 2017. godina 2016. godina	2.723 2.905	2.006 2.197	1.328 (66,20%) 1.462 (67,91%)	335 (26,73%) 394 (26,94%)	575 (28,66%) 663 (30,17%)	318 (55,30%) 291 (43,89%)	103 (5,13%) 72 (3,27%)	32,55% 31;18%
Užice 2017. godina 2016. godina	704 713	266 337	140 (52,63%) 176 (52,22%)	98 (70%) 115 (65,34%)	116 (43,60%) 148 (43,91%)	88 (75,86%) 113 (76,35%)	10 (3,75%) 13 (3,85%)	69,93% 67,65%
Zajecar 2017. godina 2016. godina	837 949	371 491	225 (60,64%) 332 (67,61%)	142 (63,11%) 175 (52,71%)	142 (38,27%) 158 (32,17%)	118 (83,10%) 129 (81,65%)	4 (1,07%) 1 (0,20%)	70,08% 61,91%
Vranje 2017. godina 2016. godina	713 782	261 269	113 (43,29%) 138 (51,30%)	70 (61,95%) 95 (68,84%)	144 (55,17%) 130 (48,32%)	94 (65,28%) 87 (66,92%)	4 (1,53%) 1 (0,37%)	62,83% 67,65%
Sombor 2017. godina 2016. godina	1.133 1.118	451 574	255 (56,54%) 309 (53,83%)	164 (64,31%) 207 (66,99%)	187 (41,46%) 241 (41,98%)	105 (56,15%) 153 (63,48%)	9 (1,99%) 24 (4,18%)	59,64% 62,71%

Smederevo 2017. godina 2016. godina	1.457 1.599	656 779	366 (55,79%) 489 (62,77%)	225 (61,48%) 280 (57,26%)	280 (42,68%) 282 (36,20%)	155 (55,36%) 170 (60,28%)	10 (1,52%) 8 (1,02%)	57,92% 57,76%
Novi Pazar 2017. godina 2016. godina	1.178 1.171	196 258	93 (47,44%) 123 (47,67%)	73 (78,49%) 97 (78,86%)	94 (47,95%) 120 (46,51%)	61 (64,89%) 88 (73,33%)	9 (4,59%) 15 (5,81%)	68,36% 71,70%
Prijepolje 2017. godina 2016. godina	434 429	45 44	19 (42,22%) 9 (20,45%)	16 (84,21%) 5 (55,56%)	26 (57,77%) 35 (79,54%)	19 (73,08%) 23 (65,71%)	0 0	77,77% 63,63%
Pirot 2017. godina 2016. godina	503 604	197 303	147 (74,61%) 229 (75,57%)	107 (72,79%) 179 (78,17%)	48 (24,36%) 72 (23,76%)	39 (81,25%) 61 (84,72%)	2 (1,01%) 2 (0,66%)	74,11% 79,20%
Uku-pno	2017	29.932	15.015	9.947 (66,24%)	4.942 (49,68%)	4.659 (31,02%)	2.764 (59,32%)	396 (2,63%)
	2016	31.615	17.088	10.880 (63,67%)	5.349 (49,16%)	5.826 (34,09%)	3.384 (58,08%)	377 (2,20%)
								49,21% 48,60%

S obzirom na veći broj zaduženih krivičnih dela, učinak policije opšte nadležnosti u posmatranom periodu, izražen brojem rasvetljenih krivičnih dela, bio je bolji od učinka kriminalističke policije – policija opšte nadležnosti 4.942 odnosno 5.349, a kriminalistička policija 2.764 odnosno 3.384 krivična dela. Ako bi se posmatrao procenat rasvetljenih krivičnih dela, što je u policijskoj praksi indikator ostvarenog učinka policije u suzbijanju kriminala, onda je kriminalistička policija ostvarila bolji rezultat od policije opšte nadležnosti, rasvetlivši 59,32% odnosno 58,08% krivičnih dela, dok je policija opšte nadležnosti rasvetlila 49,68% odnosno 49,16% krivičnih dela (tabela 3).

Na republičkom nivou, policija opšte nadležnosti i kriminalistička policija su ostvarile približno iste rezultate u rasvetljavanju krivičnih dela, izraženo brojem odnosno procentom rasvetljenih krivičnih dela. Međutim, analizirajući podatke na lokalnom nivou (tabela 3), može se uočiti da je policija opšte nadležnosti bila zadužena (u skladu s tačkom 18 Uputstva o načinu rada) s većim brojem krivičnih dela od kriminalistič-

ke policije (policija opšte nadležnosti – 66,24% odnosno 63,67%, a kriminalistička policija – 31,02% odnosno 34,09% krivičnih dela sa NN učiniocem), pri čemu je rasvetlila veći broj krivičnih dela (policija opšte nadležnosti – 4.942 odnosno 5.349, kriminalistička policija – 2.764 odnosno 3.384)¹³. Uočava se da je policija opšte nadležnosti bila zadužena sa oko 50% više krivičnih dela od kriminalističke policije. S obzirom na veći broj zaduženih krivičnih dela, policija opšte nadležnosti je uspela da, pored drugih poslova iz svog delokruga rada, rasvetli više krivičnih dela od kriminalističke policije, čime je pokazala svoj značaj i važnost u policijskoj organizaciji.

U praksi MUP-a Republike Srbije merenje učinka organizacionih jedinica

¹³ Ministarstvo unutrašnjih poslova ne vodi objedinjenu evidenciju o broju zaduženih krivičnih dela kriminalističke policije i policije opšte nadležnosti, u skladu s tačkom 18 Uputstva. Zbog toga se nije mogao sagledati odnos zaduženih i rasvetljenih krivičnih dela na republičkom nivou, već se poredio ukupan broj rasvetljenih krivičnih dela na republičkom nivou, dok se na lokalnom nivou (uzorak od 17 gradova) poredio broj zaduženih i rasvetljenih krivičnih dela između ove dve organizacione jedinice. Podaci o broju zaduženih krivičnih dela sadržani su uglavnom u internim policijskim evidencijama koje se vode na lokalnom nivou.

policije u suzbijanju kriminala zasnovano je na procentu rasvetljenih krivičnih dela, pri čemu se ponekad zanemaruju broj zaduženih krivičnih dela i drugi činioци koji mogu uticati na bolji učinak (Milic, Milidragovic, 2016: 115). Ako se posmatra samo *procenat rasvetljenih krivičnih dela* za sve navedene gradove, uočava se bolji učinak kriminalističke policije od policije opšte nadležnosti – 59,32% odnosno 58,08% naspram 49,68% odnosno 49,16%. Ako se posmatra *broj rasvetljenih krivičnih dela*, situacija je suprotna. Procenat rasvetljenih krivičnih dela ne sme i ne može biti jedino merilo efikasnosti organizacionih jedinica i njihovog doprinosa bezbednosti, a naročito ako se imaju u vidu postojeće nepravilnosti u praksi prilikom iskazivanja većeg procenta rasvetljenih krivičnih dela. Zbog toga bi doprinos jedne organizacione jedinice bezbednosti trebalo posmatrati kroz sve njene aktivnosti, na osnovu čega bi se mogli sagledati njena uloga i značaj u policijskoj organizaciji.

Policija opšte nadležnosti i kriminalistička policija su ostvarile rezultat od 50 i više procenata rasvetljenih krivičnih dela u većini navedenih gradova. Rezultat od 50 i više procenata rasvetljenih krivičnih dela predstavlja „prag prihvatljivosti” ostvarenih rezultata rada (rezultat ispod 50 procenata rasvetljenih krivičnih dela smatra se neuspehom, što za posledicu može imati smenu rukovodioca). Zbog

toga sve organizacione jedinice u policijskim upravama (policijske ispostave, stanice, odeljenja, odseci i grupe) nastoje da svojim radom, a u nekim slučajevima i primenom nedozvoljenih metoda, prebače „prag prihvatljivosti” (Milic, Milidragovic, 2016: 119–120). Na primer, Marković i saradnici navode da policijske organizacije ne evidentiraju krivična dela s nepoznatim učiniocem čijim je izvršenjem pričinjena manja materijalna šteta, kao ni krivična dela koja ne zavređuju pažnju javnosti. Ta krivična dela se evidentiraju u nekakvim ličnim evidencijama. Na taj način se smanjuje broj krivičnih dela i prikazuje visok procenat rasvetljenih krivičnih dela, čime se stvara privid efikasnog sistema (Marković *et al.*, 2017: 327).

Učinak policije opšte nadležnosti i učinak kriminalističke policije odražavaju ukupno angažovanje policije u suzbijanju kriminala i oni su danas jedini pokazatelji stanja bezbednosti, iskazanog isključivo u rezultatima represivnog rada. Na veći doprinos policije opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala i obavljanju drugih preventivnih aktivnosti već godinama unazad utiču u praksi postojeći problemi, o kojima će biti više reči u narednoj tematskoj celini.¹⁴

14 Kada govori o ograničenjima policijskog rada, Subošić razlikuje ljudska (broj i kvalitet ljudi), materijalna (broj, kvalitet i ispravnost materijalnih sredstava), finansijska, prostorna, vremenska i informaciona (količina i pouzdanost informacija) ograničenja (Subošić, 2107: 111).

2. Problemi koji utiču na efikasnost policije opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala

Policijski službenici policije opšte nadležnosti, zbog neprekidnog pokrivanja područja policijske ispostave, intenzivnih kontakata s građanima i nepo-

srednog uvida u probleme na svom patrolnom području, smatraju se „očima i ušima” celokupne policije. Od načina na koji obavljaju poslove iz svoje nadležno-

sti umnogome će zavisiti efikasnost policijske organizacije i odnosi policije i građana. Imajući sve navedeno u vidu, kao i činjenicu da policija opšte nadležnosti predstavlja najbrojniji sastav MUP-a, može se postaviti pitanje da li se efikasnost te organizacione jedinice policije u suzbijanju kriminala može poboljšati.

Odgovor na ovo pitanje treba tražiti u identifikaciji i rešavanju praktičnih problema koji umanjuju efikasnost policije

opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala. Reč je o različitim organizacionim, stručnim, materijalnim i drugim problemima, među kojima se ističu preopterećenost drugim poslovima koji ih udaljavaju od zadataka prevencije i represije kriminala, neustaljenost policijskih službenika na bezbednosnim sektorima, nedostatak ili neadekvatan broj/manjak policijskih službenika u policijskim ispostavama i nepostojanje kvalitetne analitičke podrške radu policije.

2.1. Preopterećenost drugim poslovima

Ako se pođe od toga da je kriminal društveno štetna pojava i da je policija najistaknutiji subjekt u njegovom suzbijanju, a da su rezultati koje ona ostvaruje u tom pogledu najvažniji činilac efikasnosti njenog rada, sasvim je prirodno da poslovi prevencije i represije kriminala imaju dominantno mesto u radu njene najbrojnije komponente – policije opšte nadležnosti. Međutim, u policijskoj praksi to nije slučaj. Istraživanje koje su autori sproveli 2011. godine na teritoriji dve najveće policijske uprave – Policijska uprava za Grad Beograd i Policijska uprava Novi Sad, na uzorku od 415 policijskih službenika opšte nadležnosti,¹⁵ pokazalo je da 46% ispitanika

više od tri sata svog radnog vremena u toku dana utroši na uručenje presuda i poziva, odnosno rešavajući naredbe i zamolnice, obavljajući provere adresa i rešavajući druge zahteve sudova.

Do sličnih zaključaka su došli i drugi autori, kako oni iz struke tako i iz nauke. Kešetović je u svom istraživanju iz 2004. godine, na osnovu analize poslova koje obavljaju policijski službenici, zaključio da policija 60–80% svog radnog vremena provodi u obavljanju poslova koji nisu u vezi s kriminalom (Plačkov, 2008: 134). Analizirajući probleme rada policije na lokalnom području, Plačkov u svom istraživanju iz 2008. godine zaključuje da policijski službenici veći deo svog vremena provode obavljajući poslove koji nisu povezani s prevencijom i represijom kriminala i koji se odnose na postupanje prema naredbama i zamolnicama drugih državnih organa i drugih organizacionih jedinica policije (Plačkov, 2008: 134–135). Kada govori o poslovima koji policiju odvlače od poslova prevencije i represije kriminala, Simonović takođe skreće pažnju na „raznošenje poziva za sudove (policajci kao deset godina a 39% ispitanika preko deset godina radnog staža).

15 Od ukupnog broja ispitanika, 260 policijskih službenika je radilo na teritoriji za koju je nadležna Policijska uprava za Grad Beograd (62% ispitanika), dok je 155 anketiranih policijskih službenika radilo u Policijskoj upravi Novi Sad (38% ispitanika). U strukturi anketiranih policijskih službenika u policijskim ispostavama najveći je broj policajaca – 73,3% ili 304 policajca, šefova (voda) smena i pomoćnika šefova (voda) smene je bilo 13,5% ili 56 anketiranih, a voda i zamenika voda sektora je bilo 13,3% odnosno 55 anketiranih. Najveći broj ispitanika (70%) imao je preko pet godina radnog iskustva u policiji. Činjenica da više od dve trećine ispitanika ima značajno radno iskustvo u policiji (pet i više godina) daje posebnu vrednost dobijenim rezultatima istraživanja (31% ispitanika ima od pet do

poštari)" (Simonović, 2006: 409). Đorović u svom istraživanju strukture radnog vremena policijskih službenika iz 2010. godine, na uzorku od 100 policijskih službenika, zaključuje da svaki policijski službenik utroši oko 20% radnog vremena na rad po zamolnicama, zahtevima i naredbama drugih organa, dok na poslove suzbijanja kriminala utroši oko 14,3% svog radnog vremena (Đorović, 2011: 225–231). Ako se tome dodaju i drugi administrativni poslovi, poput provera za prijem u radni odnos i nabavku vatrene oružja ili postupanja po zamolnicama drugih državnih organa (na primer, utvrđivanje adrese prebivališta), poslovi suzbijanja kriminala su često u drugom planu.

I pored činjenice da već dugi niz godina i teorija i praksa pružaju argumente u prilog tome da obavljanje navedenih poslova u značajnoj meri opterećuje policijske službenike i udaljava ih od poslova prevencije i represije kriminala, pre

svega u urbanim sredinama, do danas nije bilo značajnijih promena u organizaciji policije kako bi se situacija izmenila i poboljšala. S obzirom na suštinu navedenih poslova, koji se po svojoj prirodi ne mogu svrstati u policijske i druge unutrašnje poslove, trebalo bi razmislitи o poveravanju tih poslova drugim državnim organima ili privatnim subjektima, koji bi ostvarivali profit od realizacije tih poslova.¹⁶ Dok se to ne ostvari, treba težiti ka uvođenju drugačije preraspodele tih zadataka, u smislu da se oni poveravaju službenicima koji nemaju afinitet za poslove prevencije i represije kriminala, odnosno za saradnju sa zajednicom, ili koji nisu u mogućnosti da ih obavljaju na pravi način (na primer, zbog zdravstvenih razloga).

¹⁶ U Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i na području Brčko distrikta Zakonom o sudskoj policiji osnovana je sudska policija koja, pored drugih mnogobrojnih poslova, postupa u skladu s naredbama i drugim zahtevima nadležnih sudova.

2.2. Nedovoljan broj policijskih službenika i njihovo neefektivno angažovanje

Organizacija rada u policijskoj ispostavi mora odgovarati potrebama bezbednosti ljudi i imovine na određenim područjima, kao i obavezi neposrednog, konkretnog i hitnog postupanja svuda gde je potrebno. Osnovni zahtev koji se postavlja pred komandira policijske ispostave jeste da obavljanje policijskih poslova organizuje tako da policijski službenici budu „na pravom mestu u pravo vreme”, spremni da zaštite život i imovinu građana. Nedovoljan broj ljudi i materijalno-tehničkih sredstava ne samo da otežava obavljanje zadataka iz oblasti prevencije i represije kriminala već i smanjuje brzinu izlaska na mesto

događaja, što je naročito važno u situacijama kada se od policijskih službenika očekuje da prekinu izvršenje krivičnog dela koje je u toku i time spreče nastupanje posledica, pruže pomoć žrtvi i liše slobode izvršioce. Isto tako, brzina izlaska na mesto događaja je presudna za očuvanje činjeničnog stanja (predmeta i tragova) ali i za bezbednost policajaca u situaciji kada treba pružiti pomoć kolegama u intervenciji. Pored toga, optimalan broj policijskih službenika omogućava ostvarivanje osnovnih prava iz radnog odnosa, kao što je pravo na nedeljni odmor, što utiče na kvalitet rada i moti-

vaciju zaposlenih¹⁷. Zbog toga je potrebno da se za područje policijske ispostave odredi (sistematizuje) optimalan broj policajaca i obezbedi dobra popunjenoš sistematisovanih radnih mesta.

Međutim, u situaciji kada se zbog finansijskih (budžetskih) ograničenja ne može povećati broj policijskih službenika, organizovanje njihovog rada u skladu s principima efikasnosti i efektivnosti postaje primarni zadatak rukovodilaca policijske organizacije. Ako želi da ostvari optimalnu pokrivenost područja za koje je nadležna organizaciona jedinica policije, njen rukovodilac mora da pronađe optimalan odnos između veličine teritorije (uzimajući u obzir njene geografske, saobraćajne, demografske i druge karakteristike) i resursa kojima raspolaze u datom trenutku, kako bi ostvario maksimalnu brzinu izlaska pozornika i/ili patrole na mesto događaja (Milić, 2010: 120–121). Pritom je potrebno ostvariti i zadovoljavajuću učestalost obilazaka područja,

¹⁷ Opširnije o značaju motivacije za obavljanje policijskih poslova videti kod Milidragovića i saradnika (Milidragović *et al.*, 2017).

kao i ujednačeno radno opterećenje policijskih službenika, zbog čega rukovodioci u policiji često pribegavaju intuiciji i iskustvu. Intuicija i iskustvo predstavljaju subjektivne činioce u procesu odlučivanja koji, iako nisu *a priori* pogrešni i imajući u vidu kompleksnost okruženja u kojem se ostvaruje policijska funkcija, često nisu dovoljan garant kvalitetnog odlučivanja odnosno valjane odluke. U savremenim uslovima se sve više insistira na primeni sistemskog, naučnog pristupa u odlučivanju (Milić, Subošić, 2013: 248). U situaciji kada ne postoji obaveza stručnog usavršavanja rukovodilaca (na primer, kursevi za rukovodioce), koji se na ta mesta često raspoređuju iako su neadekvatnog obrazovnog profila, ne preostaje im ništa drugo nego da svoje odluke zasnivaju na intuiciji i iskustvu. Takođe, zbog čestih promena rukovodilaca i nepostojanja dobrog sistema karijernog napredovanja, na rukovodeća mesta dolaze službenici koji imaju manje od deset godina radnog staža, što dovodi u pitanje uticaj prethodnog iskustva.

2.3. Neustaljenost policijskih službenika na bezbednosnim sektorima

Jedna od posledica nedovoljnog broja policijskih službenika odnosno neadekvatnog modela njihovog angažovanja jeste i njihovo često odsustvo s rejona za koji su nadležni. Sve veći broj javnih skupova i drugih složenih zadataka, posebno onih s određenim rizikom, neminovno zahteva angažovanje većeg broja policijskih službenika. Zbog nemogućnosti da samostalno i koristeći sopstvene resurse izvršavaju sve te složene zadatke, područne organizacione jedinice dobijaju pomoć od drugih policijskih ispostava/uprava. Osim pružanja ispomoći

drugim organizacionim jedinicama, komandirima policijskih ispostava svakodnevno planiranje i organizovanje rada dodatno komplikuju i neraspoloživost određenog broja policijskih službenika po drugim osnovama (odmor, bolovanje, školovanje i drugo), kao i obaveze pružanja bezbednosne zaštite štićenim ličnostima, čije mesto boravka nije na području njihove mesne nadležnosti.

Činjenica da se policijski službenici raspoređuju na zadatke izvan područja svojih stanica/sektora/rejona narušava princip ustaljenosti kao jednog od

najvažnijih principa rada policajaca na bezbednosnom sektoru. Princip ustaljenosti podrazumeva da policajac obavlja patrolnu i pozorničku delatnost isključivo na bezbednosnom sektoru za koji je određen. Samo policijski službenik koji je ustaljen na bezbednosnom sektoru može da dobro poznaje prilike i okolnosti na tom sektoru, da razvija obostrano poverenje i gradi dobre odnose s građanima, bez čije pomoći nema ni uspeha u suzbijanju kriminala. Vezivanje policajaca za određeno područje razvija njihova osećanja odgovornosti i pripadnosti tom delu zajednice i kreira podsticaje za njihovo angažovanje u rešavanju problema, s ciljem smanjenja kriminala i sprečavanja narušavanja javnog reda i mira na tom području. U suprotnom, policajci se distanciraju od bezbednosne problematike na tom području i, samim tim, njihovo prisustvo se depersonalizuje, odnosno onemogućava se personalizovanje odgovornosti policajaca za određenu teritoriju (Simonović, 2006: 322). Neustaljenost policajaca negativno deluje na njihovu sposobnost operativnog pokrivanja geoprostora, a time i na aktiv-

nosti koje preduzimaju s ciljem otkrivanja i rešavanja bezbednosnih problema.

U istraživanju sprovedenom 2015. godine s ciljem sagledavanja načina na koji se policijski službenici informišu o kriminalnim delima, policijskim službenicima je postavljeno sledeće pitanje: „Koliko ste često angažovani izvan područja za koje ste nadležni (na primer, na drugim bezbednosnim sektorima, pozorničkim/patrolnim rejonima i drugo)? Polovina od 54 policijska službenika – ispitanika¹⁸ je odgovorila „više puta mesečno“ (Milić *et al.*, 2017: 24). S tim u vezi se opravdano može postaviti i sledeće pitanje: U kojoj je meri policajac zaista sposoban da neposredno opaža (vidi i čuje) bezbednosne relevantne događaje na području za koje je nadležan, otkriva bezbednosne probleme, postavlja verzije o njihovim mogućim uzrocima i preduzima mere i radnji s ciljem njihovog rešavanja?

18 Uzorak je formiran tako što su anketirani policijski službenici koji su toga dana bili radno angažovani u jednoj od centralnih gradskih policijskih stanica PU za Grad Beograd (22 ispitanika su pozornici, 5 ispitanika radi u auto-patroli, 11 ispitanika su vođe sektora, 8 ispitanika radi u dežurnoj službi i 8 ispitanika radi na poslovima kriminalističke policije).

2.4. Neophodnost postojanja kvalitetnije analitičke podrške

Informacije građana mogu biti veoma korisne policijskim službenicima na pozorničkom/patrolnom rejonu u suprotstavljanju kriminalu. Vođen tim informacijama, policijski službenik se može pojaviti na pravom mestu i u pravo vreme, spremam da spreči izvršenje krivičnog dela ili nastupanje druge štetne posledice. Međutim, iako predstavljaju veoma značajan izvor informacija za pozorničku i patrolnu delatnost, građani ne smeju biti i jedini izvor. Važni činioци efikasne policijske delatnosti su dobra

analitička služba i kvalitetna analitička informacija kao krajnji proizvod njenog rada.

Jedan od preduslova za uspešno delovanje policijskih službenika na pozorničkom/patrolnom rejonu jesu stalno praćenje i analiza stanja bezbednosti i pojavnih oblika kriminalnog i drugog ponašanja koje preti da naruši kvalitet života građana na određenom prostoru, a s ciljem iznalaženja najpogodnijih načina za sprečavanje tih štetnih pojava i njihovo eliminisanje. Kako rutinski

rad i preterano šabloniranje u obavljanju pozorničke i patrolne policijske delatnosti često ne daju željene rezultate, informacije o kriminalnim aktivnostima na određenom području, nastale kao proizvod rada policijskog analitičara, umnogome usmeravaju rad teritorijalno nadležnih policijskih službenika (vođa sektora, policajac pozornik). S tim u vezi, podrška koju oni dobijaju od analitičke službe postaje važan činilac njihove efikasnosti (Milić, 2017: 281).

Međutim, postavlja se pitanje kvaliteta povratne informacije koja stiže do policijskih službenika „na prvoj liniji”. Da li oni dobijaju adekvatnu analitičku podršku, koja će im ukazati na kom delu pozorničkog/patrolnog rejona treba da se nalaze kako bi uočili prestupničko ponašanje, ali i kako bi građani mogli da se uvere u njihovo prisustvo, čime bi doprineli oticanju njihovog eventualnog straha od kriminala? Ako takve informacije i stižu do njih, da li su blagovremene?

U prethodno pomenutom istraživanju na uzorku od 54 policijska službenika, postavljeno je i sledeće pitanje: „Koliko često dolazite u kontakt s rezultatima rada analitičara – službe za analitiku (na primer, analize, izveštaji, statistički pregledi i slično)? Skoro polovina ispitanika (26) je odgovorila da „izuzetno retko” dolazi u kontakt s analitičkim proizvodima, dok je njih 15 odgovorilo da „nikada” nije imalo priliku da ih vidi (Milić *et al.*, 2017: 25). Ako se tome doda da su dvojica ispitanika navela da se s rezultatima rada analitičara sreću jednom u šest meseci, zaključak je da 80% ispitanika svakodnevno obavlja poslove iz svoje nadležnosti bez bilo kakve podrške analitičara, oslanjajući se dominantno na svoje (neposredno) opažanje, pamćenje i iskustvo koje se tom prilikom formira. Uprkos tome, na pitanje „U kojoj ste meri

upoznati s vremenskom i prostornom distribucijom krivičnih dela na području za koje ste nadležni?”, više od polovine ispitanika (28 njih ili 52%) smatra da „dobro” (39%) i „izuzetno dobro” (13%) poznaje geoprostornu i vremensku distribuciju krivičnih dela. Želeći da testiraju poznavanje bezbednosne problematike, autori su zatražili od ispitanika da na karti označe lokacije koje su, prema njihovom mišljenju, ugrožene vršenjem krivičnih dela. Dobijeni rezultati su upoređeni sa stvarnim stanjem – podacima o izvršenim krivičnim delima. Naime, od sedmorice ispitanika koji sebe smatraju „izuzetno dobrim” poznavaocima distribucije krivičnih dela, trojica (3) nisu ispravno označila nijedno žarište krivičnih dela, dok je isti broj ispitanika (3) uspešno označio tri i više žarišta (od ukupno 13 identifikovanih žarišta). Od 21 ispitanika koji se izjasnio da „dobro” poznaje geoprostornu distribuciju krivičnih dela, njih šestorica nisu uspešno označili nijedno žarište, dok su samo njih petorica uspešno označili tri i više žarišta. Ako se ima u vidu da 28 (52%) ispitanika smatra da „dobro” ili „izuzetno dobro” poznaje prostornu i vremensku distribuciju događaja, pri čemu su samo njih osmorica (15%) pogodili najmanje tri žarišta, dok devetorica (17%) nisu uspešno označili nijedno žarište, može se zaključiti da rezultati istraživanja osporavaju njihove (subjektivne) stavove o sebi kao dobrom poznavaocima lokacija gde se vrše krivična dela. Ovo je značajno iz najmanje dva razloga. Prvo, ako se podje od toga da policajac svoje aktivnosti na terenu dobrom delom usmerava saznanjima koja poseduje, raspolaganje nedovoljnim ili netačnim (sa)znanjima može voditi smanjenju njegove efikasnosti. Drugo, ako policajac sebe smatra dobrom poznavaocem bezbednosne problematike, malo je verovatno da će

prepoznati (uvideti) neophodnost da ta svoja saznanja proveri ili eventualno dopuni (ažurira) saznanjima iz drugih izvora (Milić *et al.*, 2017: 22).

S tim u vezi, treba ojačati analitičku funkciju na operativnom nivou (policajčka stanica) jer, za razliku od policijskih analitičara u „centrali”, „lokalni” policijski analitičar mnogo bolje poznaje prilike i okolnosti na svom području, tako da će on pre uočiti pravilnosti i osobenosti u vršenju krivičnih dela (ne samo one koje se odnose na geografsku distribuci-

ju već i druge – na primer, karakteristike modusa operandi). Drugim rečima, blizina „prve linije” omogućava lokalnom policijskom analitičaru da podatke koje obrađuje lakše smesti u odgovarajući (lokalni) kontekst, pa će i rezultati analitičke obrade biti kvalitetniji. Osim toga, vreme potrebno da se podaci dostave centralnoj analitičkoj službi obrade i vrate korisnicima na „prvoj liniji” često ume da bude veoma dugo. Poznato je da čak i najbolja informacija, ako je zakasnela, gubi svoju upotrebnu vrednost.

Zaključak

Kada se posmatra celokupna policijska organizacija, lako se može zapaziti da primarne policijske zadatke najpotpunije obavljaju uniformisani policijski službenici na pozorničkom i patrolnom rejonu. Oni su najbrojniji deo policijske organizacije. Shodno prirodi svog posla, oni su mnogo češće od ostalih policijskih službenika u prilici da komuniciraju s građanima i uočavaju i rešavaju probleme u zajednici. Zbog intenzivnih kontakata s građanima i neposrednog uvida u probleme na patrolnom području za koje su nadležni smatraju se „očima i ušima” celokupne policije. Od načina na koji obavljaju poslove iz svoje nadležnosti umnogome će zavisiti efikasnost policijske organizacije i odnosi policije i građana.

Policiju opšte nadležnosti karakteriše široko postavljen delokrug rada, tako da značajan deo svojih resursa svakodnevno angažuje na poslovima koji se neposredno ne odnose na suzbijanje kriminala. Uprkos tome, policija opšte nadležnosti je u posmatranom periodu ostvarila značajne rezultate u rasvetljavanju, otkrivanju i hvatanju učinilaca

neposredno nakon izvršenja krivičnog dela. Doprinos pojedinih organizacionih jedinica bezbednosti trebalo bi sagledavati na osnovu njihovih sveukupnih aktivnosti a ne samo na osnovu procenta rasvetljenih krivičnih dela. Insistiranje na procentu rasvetljenih krivičnih dela kao osnovnom pokazatelju učinka vodi ka zanemarivanju uzroka i uslova izvršenja krivičnih dela, čime se proaktivno postupanje i prevencija kriminala stavlja u drugi plan.¹⁹

Ostvareni rezultati policije opšte nadležnosti i kriminalističke policije u suzbijanju kriminala pokazuju da su ove dve organizacione jedinice glavni

19 Savremeno upravljanje policijskom organizacijom je zasnovano na učinku, a taj model upravljanja obuhvata: (1) identifikaciju faktora učinka, (2) indikaciju učinka, (3) identifikaciju izvora podataka o učinku i određivanje uzorka, (4) identifikaciju načina merenja učinka, (5) identifikaciju rezultata merenja učinka, (6) poređenje učinka istovrsnih organizacionih celina, (7) praćenje učinka, (8) identifikaciju upravljačkih mera usmerenih ka poboljšanju učinka, (9) utvrđivanje metodologije za merenje učinka, (10) utvrđivanje metodologije za praćenje učinka i (11) utvrđivanje metodologije izveštavanja o učinku. O upravljanju učinkom u policijskoj organizaciji videti više kod Subošića i Nešića (Subošić, Nešić, 2017).

subjekti u obavljanju tih poslova, zbog čega bi u budućim reformama MUP-a trebalo unapređivati njihove organizacione, kadrovske i materijalno-tehničke kapacitete.

Literatura

1. Cvetković, D. (2010). Organizacioni dizajn kao jedan od faktora efikasnosti policije. *Škola biznisa*, (1): 110–118.
2. Đorović, I. (2011). Struktura radnog vremena uniformisanih pripadnika policije sa osvrtom na PPU Kragujevac. *Bezbednost*, 53(2): 219–237.
3. Đurđević, Z. ur. (2017). *Strateška procena javne bezbednosti: javna verzija*. Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova.
4. Ignjatović, Đ. (2011). *Kriminologija*. Beograd: Dosije studio.
5. Marković, B., Dragaš, D., Bojić, B. (2017). Evidentiranje kriminala: različiti aspekti. *Policija i pravosudni organi kao garanti slobode i bezbednosti u pravnoj državi* (str. 309–330). Beograd: Kriminalističko-poličijska akademija, Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta.
6. Milic, N., Milidragovic, D. (2016). Measuring the performance of police in repressive treatment: current state and possible improvements. *Archibald Reiss days: Thematic conference proceedings of international significance* (pp. 112–123), Vol. 2. Belgrade: Academy of criminalistic and police studies.
7. Milić, N. (2010). Aktuelni problemi organizacije i funkcionisanja policijske ispostave. *Pravo i forenzika u kriminalistici* (str. 115–128). Beograd: Kriminalističko-poličijska akademija.
8. Milić, N. (2017). *Mapiranje kriminala*. Beograd: Kriminalističko-poličijska akademija.
9. Milić, N., Subošić, D. (2013). Rešavanje lokacijskih problema u funkciji optimizacije angažovanja policijskih resursa. *Struktura i funkcionisanje policijske organizacije: tradicija, stanje i perspektive* (str. 233–250), T. 2. Beograd: Kriminalističko-poličijska akademija.
10. Milić, N., Popović, B., Marinković, D. (2017). O zaznavah kriminalnih žarišč pri policistih in koristnost analitične podpore pri delu policije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(1): 15–30.
11. Milidragović, D. (2016). *Organizacija i delatnost policije opšte nadležnosti u prevenciji i represiji kriminaliteta* (neobjavljena doktorska disertacija). Pravni fakultet Univerzitet u Kragujevcu.
12. Milidragović, D., Milić, N., Banović, B. (2017). Motivators in the work of police officers. *Archibald Reiss days: Thematic conference proceedings of international significance* (pp. 65–74), Vol. 2. Belgrade: Academy of criminalistic and police studies.
13. Plačkov, R. (2008). Problemi rada policije na lokalnom području. *NBP*, 13(3): 129–147.

14. Simonović, B. (2006). *Rad policije u zajednici*. Banja Luka: MUP Republike Srpske.
15. Simonović, B. (2012). *Kriminalistika*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta, Institut za pravne i društvene nauke.
16. Subošić, D. (2017). *Organizacija i poslovi policije*. Beograd: Kriminalističko-policjska akademija.
17. Subošić, D., Nešić, M. (2017). Koncept upravljanja učinkom u policijskoj organizaciji. *Upravljanje policijskom organizacijom u sprečavanju i suzbijanju pretinja bezbednosti u Republici Srbiji: tematski zbornik radova* (str. 1–18). Beograd: Kriminalističko-policjska akademija.
18. Zakon o policiji, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 101/05, 63/09 – US i 92/11.
19. Zakon o policiji, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 62/16 i 24/2018.
20. Zakona o vodama, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 30/2010, 93/2012 i 101/2016.

THE RESULTS AND PROBLEMS OF THE GENERAL POLICE IN COMBATING CRIMES

Dragan Milidragović

Ministry of Interior of the Republic of Serbia

Nenad Milić

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

Abstract: Police duties related to the suppression of crime make an essential content of the work of the Ministry of the Interior (MoI), and the results achieved in this area represent one of the most important indicators of MoI's efficiency. The fight against crime involves all organizational units of the Ministry, each of them performing tasks under their authorities. The purview of the different police organizational units is different, so their contribution to the fight against crime is also different. General police and crime investigation police (detectives) take measures and actions aimed at combating crime on a daily basis. Other organizational units of the police do this in certain cases, performing primary tasks under their specialisation (e.g., traffic police, border police, etc.). General police is the most numerous composition of the MoI, and through the patrol work they cover the whole state territory. This paper deals with the contribution of the general police in combating crime and points to some problems and possibilities of improving the current state.

Keywords: police, police of general jurisdiction, effect of the police, repression of crime, security sector, analytical support, police reform.

Primljen: 4.12. 2018.
Prihvaćen: 19. 2. 2019.

UDK: 342.5(497.11)"1860/1868"
94(497.11)"1860/1868"
321.61:929 Обреновић М.
doi:10.5937/nabepo24-19778

POLICIJSKA DRŽAVA U SLUŽBI NACIONALNIH CILJEVA I REFLEKSIJE USTAVNIH ZAKONA KNEZA MIHAILA

Nebojša Randđelović¹

Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Sažetak: Nakon ponovnog dolaska na presto 1860. godine, knez Mihailo je kao najviše ciljeve postavio preobražaj države i nacionalno oslobođenje. U radu se analizira sled njegovih poteza u kontekstu promene ustavnog stanja, derogiranjem Ustava iz 1838. godine ustavnim zakonima. Ti zakoni su omogućili funkcionisanje tzv. policijske države, odnosno svojevrsno uvođenje apsolutizma. Mihailov prosvećeni apsolutizam i policijska država, međutim, omogućili su bržu transformaciju države i njenih organa.

Ključne reči: knez Mihailo, policijska država, ustavni zakoni, apsolutizam.

Uvodna razmatranja

Povratkom Obrenovića na presto Kneževine Srbije nakon Svetiandrejske skupštine, iz korena je promenjeno stanje u državi u svim segmentima funkcionisanja njenog bića. Knez Miloš je, nakon kratkog ponovnog vladanja Srbijom, preminuo. Stupanjem na presto nakon očeve smrti, knez Mihailo je nedvosmisleno pokazao kakvom državom želi da vlada. On je, najpre, želeo promenu ustavnog stanja odnosno Ustava iz 1838. godine, koji je već postao pravni i politički anahronizam. Ustavna promena bi mu omogućila razvlašćivanje dotada moćnog Saveta, kontrolu nad

radom vlade i stvaranje neke vrsta „policijske države”, odnosno stvaranje mogućnosti za prosvećeni apsolutizam, koji bi, prema njegovom mišljenju, bio prečica za modernizaciju države i ostvarivanje ambicioznih nacionalnih ciljeva. Mešanje Turske u promenu ustavnog stanja zbog vazalnog statusa Srbije Mihailo je rešio derogiranjem Ustava ustavnim zakonima a ne novim ustavom, za koji bi mu bila neophodna saglasnost Porte.

Kakvi su bili namere kneza Mihaila i politička budućnost namenjena Srbiji jasno je iskazano u prestonoj besedi i skupštinskoj adresi na Preobraženskoj skupštini 1861. godine. Kasniji rad Skupštine

¹ necer2611@yahoo.com

samo je bio potvrda utvrđenih stavova. Obraćajući se Skupštini, knez je naglasio da se na srpskom prestolu nalazi po pravu nasleđa, a potom je nagovestio kakav red u Srbiji želi i kakav red će se truditi da nametne. „(...) Neka se svaki svoji dužnosti savestno i strogo pridržava – stoji u prestonoj besedi – a u tuđe se poslove nemeša; nek svaki ima podpunu veru u Mene i Moju vladu, koja, na zakonitosti utemeljena, jedini zadatak ima: duševno i materijalno unapređenje države (...)” (*Protokoli Vanredne skupštine*, 1861: 4). Potom je sledila najava promene ustava donošenjem ustavnih zakona: „Vi Mi, bez sumnje, nećete odreći, da je sadanji zakon skupštinski koliko nepotpun, njasan i sam sebi protivrečan, toliko i teretan samome narodu zbog prekomerno velikog broja skupštinara prema našoj maloj otačbini. Znamo tako isto svi, da je ustrojenje Saveta državnog jedan od glavni izvora onim čestim sukobima, koji se u Srbiji pojavljivaše između Saveata i Kneza. Ako, fala Bogu, danas i neima tij štetni pojava, ono isto ustrojenje stoji, pa ne sumnjam da je obšta želja da se što pre popravi” (*Protokoli Vanredne skupštine*, 1861: 5). Promena tih zakona je nagoveštavala da će u Srbiji ubuduće uz kneza stajati razvlašćena skupština i poslušni savet.

Sledeća oblast koju je knez Mihailo htio što hitnije da uredi bila je vojska. Dobro organizovan policijski aparat i aparat sile, oličen u vojsci, bili su neophodno sredstvo za policijsku državu, kakovom je Mihailo želeo da vlada. Ali, za visoko postavljene nacionalne ciljeve. „Zakon, koi je blaženoupokojeni Knjaz Miloš izdao o redovnoj vojsci – stoji u prestonoj besedi – stavio je u izgled narocita pravila, po koima bi se narodna vojska uredila. Želeći da otačbina naša što pre dobije namenjenu joj sigurnost i odbranu, ja sam naredio, te je i u ovom

obziru spremlijen potreban projekt, koji će vam se također podneti, kako ne bi ovako važan predmet ostao bez dogовора s vama” (*Protokoli Vanredne skupštine*, 1861: 6).

Knez Mihailo nije propustio da se u prestonoj besedi osvrne na odnose s Portom i na zaštitu stečenih prava Srbije. Postojeće stanje je ocenio kao nedodrživo i napomenuo da je na Porti da se novom stanju prilagodi. „Pored ovi i drugi poslova, bila Mi je jedna od najvećih briga, koju nikako s umom ne smem, ta, kako da se od zadobiveni već i podjemčeni prava zemaljski i ona u život uvedu, koja su dosad, na žalost, neostvarena ostala. U to ime ja sam proletos opravio u Carigrad naročitog poslanika. Po izvjestijama njegovim jošte ne mogu pouzdano da kažem, kakav će biti ishod misije, koju sam mu poverio. Ko je god svestan neprirodnog stanja, u kome se nalazimo; ko god uviđa velike nezgodde, koje se svakij dan od takvog stanja stvari rađaju, kao i opasnosti, koje otud proizići mogu: taj će priznati da je bilo krajnje vreme koraku, koi sam učinio, i odati pravlicu željama, kojima sam pri tome oduševljen bio. Do blistatelne je Porte sada, da oceni velike interes, koji su me u ovome važnom pitanju rukovodili” (*Protokoli Vanredne skupštine*, 1861: 7). Ovo nije bilo puko konstatovanje nedodrživog stanja, već i poruka Porti. Od nje se zahtevalo ponašanje u skladu sa srpskim željama, ali joj se i nedvosmisleno poručivalo da će Srbija koristiti svoja prava i terati svoju politiku bez obzira na odgovor Porte. „No ma kakav bio ishod toga poslanstva – kaže se dalje u prestonoj besedi – briga za ostvarenjem zadobiveni prava narodni neće prestati da bude jedan od najglavniji zadataka moje vlade jer meni leži na srcu, da, ako što Srbiji privrediti ne mogu, bar sačuvam i ostvarim ona prava, koja joj je Moj otac

sa velikim trudom stekao” (*Protokoli Vanredne skupštine*, 1861: 7).

Skupštinska adresa bila je samo potvrda prestone besede. Adresa je govorila da će Skupština razvlastiti samu sebe i da će podržati ulazak u apsolutizam s visokim patriotskim ciljevima. „Raspolaži Svetli Knjaže – стоји у адреси – а ово

uverenje neka буде наš pristanak у напред на све, што Ваша Светlost у име политичких права народни нarediti blagovoli (...). Sa ovako bezgraničnim poverenjem Skupština predaje себе и народ Srbski u mudrost Vaše Svetlosti (...)" (*Protokoli Vanredne skupštine*, 1861: 19–21).

1. Ustavni zakoni – supstitut ustava

Saglasni rečenom u prestonoj besedi i skupštinskoj adresi bili su i tekstovi zakona koji su doneseni. Zakon o Narodnoj skupštini je predviđao postojanje velike i obične skupštine. Velika skupština je po broju poslanika bila četiri puta veća od obične i sastajala se radi izbora kneza, odobrenja usvojenja prestolonaslednika ili određivanja namesništva u vreme kneževog maloletstva. Obična skupština se sastajala svake treće godine i imala je jedino savetodavnu ulogu. Obavezno sa-slušanje skupštine bilo je predviđeno u slučajevima ustupanja ili promene dela državne teritorije, menjanja ustava ili povećanja danka. Ni u tim slučajevima mišljenje skupštine nije imalo obavezujući karakter za vladu. Skupštinsko časništvo je postavljao knez, s tim što sekretari nisu morali biti iz reda poslanika (član 32). Iznad skupštine nije bio postavljen samo knez već i vlada, jer, za razliku od prethodnih rešenja, prema novom zakonu ministri „imaju slobodan ulazak u zasedanija skupštine; i kad zahtevaju imaju biti saslušani” (član 36) (*Zbornik zakona i uredaba*, 1862: 137). Takva skupština nije predstavljala opasnost za kneza, a u odnosima s Portom svako njeno sazivanje je moglo da bude moćno oružje.

Savet je zadržao svoje zakonodavne nadležnosti i s knezom je delio zakono-

davnu vlast. Savetnici, međutim, nisu više bili doživotni, nepokretni i nezavisni od kneza. Savetnike je postavljao knez i nije mogao da ih otpusti, osim u slučaju gubitka službe sudskom odlukom, ali je zato uvek mogao da ih penzioniše i na taj način ukloni iz Saveta. Predloge zakona je mogao podnosići knez Savetu i Savet knezu, ali je za usvajanje svakog zakona bila neophodna kneževa potvrda. U skladu s članom 5 Ustrojenija Državnog saveta, knez „može odreći svoje potvrđenje predloženom zakonu” (*Zbornik zakona i uredaba* ^{1862: 156}). Ustrojenijem je takođe utvrđeno da je jedini predstavnik zemlje u odnosima s inostranstvom knez. Takvim ustrojstvom Savet je bio potpuno podređen knezu. U takvim okolnostima, knezu nije bilo potrebno drugo zakonodavno telo jer je svojim uticajem na Savet tvorac i nosilac zakonodavne aktivnosti bio on sam. Položaj savetnika u državnoj upravi, a naročito u odnosu na kneza, ilustruje i član 11 Ustrojenija, koji kaže da savetnici „dolaze u broj redovnih činovnika”.

Oslonac države kakvu je želeo da učvrsti knez Mihailo trebalo je da budu oružane snage. Način na koji su ustrojene mogao je da predstavlja samo brigu i pretnju za Portu. Stajaća vojska koja je postojala u Srbiji imala je po brojnosti i snazi prevashodno namenu da obezbedi

unutrašnji red i sigurnost. S takvom vojskom nije se moglo računati u ostvarivanju postavljenih državnih i nacionalnih ciljeva. Prve korake u pravcu reorganizovanja vojske knez Miloš je načinio odmah nakon ponovnog dolaska na vlast. On je izuzeo vojsku iz nadležnosti Popečiteljstva unutrašnjih dela i posredstvom Glavne voene uprave stavio je pod svoju neposrednu komandu. Potom je redovni sastav Garnizonog voinstva povećan, a formirane su i čete koje će vremenom izrasti u nove rodove vojske. Garnizonovo voinstvo je trebalo da dopuni formacije koje bi svojom brojnošću i snagom, u slučaju potrebe, bile osnova spoljašnje vojne moći Srbije. Zato je na Preobraženskoj skupštini ustanovljeno i Ustrojenije Narodne vojske. U sastav Narodne vojske su ulazili svi Srbi između 20 i 50 godina, izuzev sveštenih lica i fizički nesposobnih. Starešine su postavljane uglavnom iz reda Narodne vojske, na predlog odgovarajućih državnih organa. Vojska se delila na dve klase. Prva, „gotova za pokret”, obuhvatala je jednu četvrtinu poreskih obveznika, počev od najmlađih pa do navršene 35. godine života. Naoružavanje i ishrana vojske na obuci bili su obaveza države. Odeća, obuća i držanje konja (konjicu su činili ljudi iz imućnijih kuća) bili su na ličnom teretu svakog vojnika (*Vojna enciklopedija*, 1975: 51–54). Zanimljiva je činjenica da je knez Mihailo bio svestan opasnosti koju tako naoružan narod može imati za svoju državnu vlast. To je i bio jedan od razloga za donošenje novog Zakona o ustrojstvu vojske iz 1864. godine, u kojem se, između ostalog, uređuje i podvrgavanje Narodne vojske nadzoru okružnih načelnika (*Zbornik zakona i uredaba*, 1865: 64).

Logičan sled „preobraženskih” zakona je bilo i Ustrojenije centralne državne uprave, kojim je vlada ustanovljena

i stavljena pod neposrednu vlast kneza. Tim aktom je ustanovljeno sedam ministarstava: pravde, prosvete i crkvenih dela, inostranih dela, unutrašnjih dela, finansija, vojno i ministarstvo građevina. Prema članu 4 Ustrojenija, centralne državne uprave „ministri su organi knjaza“ koje „knjaz postavlja i menja (...) po svom nahodenju“ (član 13) (*Zbornik zakona i uredaba*, 1863: 87). Dok su prema Ustavu iz 1838. godine popečitelji zasidali u Savetu i podnosili mu izveštaje o svom radu, prema Mihailovom Ustrojeniju ministri su bili odvojeni od Saveta i podređeni jedino knezu.

Zakonom o ustrojstvu obština i obštinske vlasti iz 1866. godine knez Mihailo je zaokružio stvaranje birokratskog aparata kao osnove policijske države u Srbiji. Struktura okružnih i sreskih vlasti nije promenjena, dok je organizacija opštinskih vlasti bila njima prilagođena. Prema tom zakonu, opštinski organi su bili opštinski zbor, opštinski odbor i opštinski (primiriteljni) sud. Opštinski zbor je birao poslanika i poverenike za Narodnu skupštinu. Opštinski odbor je imao savetodavnu funkciju, ali i nadležnosti u oblasti finansija i izbora mesnog kmeta (u varošima). Opštinski sud je bio prva i najvažnija vlast u opštini. Činili su ga kmet, kao predsednik, i dva člana. Izbor članova suda je morao da potvrди sreski načelnik, a izbor kmetskog okružnog načelnika, dok je u okružnim varošima kmetski potvrđivao ministar unutrašnjih dela. Opštinski sud je obavljao i sudske funkcije i funkcije najniže policijske vlasti. U obavljanju sudske funkcije opštinski sud se nalazio neposredno pod okružnim sudom, a u obavljanju policijske vlasti pod sreskim načelnikom.

Ustavni zakoni koje je doneo knez Mihailo korenito su promenili državno ustrojstvo uspostavljeno Ustavom iz

1838. godine. Pojedini autori smatraju te zakone nekom vrstom novog ustava Srbije, idući dotle da ih nazivaju i prvim srpskim ustavom (Pavlović, 1997: 68). Bez ambicije da se razmatraju teorijske osnove tih tvrdnji i razlozi za i protiv, dovoljno je konstatovati opšteprihvaćenu činjenicu: tim zakonima je ustrojstvo Srbije uspostavljeno Turskim ustavom stavljenom van snage i ustavljen novi ustavnopravni poredak u Srbiji.

Porta je odluke Preobraženske skupštine primila kao neprijateljski akt Srbije i kneza Mihaila. Doneti zakoni su za

Portu predstavljali kršenje svih postojećih zakonskih akata i sporazuma, a opšte ponašanje kneza Mihaila je doživljavano kao neprihvatljivo i uvredljivo za Tursku. I sam veliki vezir se javno izjašnjavao o tome, o čemu svedoči i diplomatska prepiska poslanika garantnih sila u Carigradu (Ranke, 1892: 459). Reagovanje Porte na odluke Preobraženske skupštine je bilo očekivano i razumljivo. Garantne sile su reagovale shodno svom opštem spoljnopolitičkom opredeljenju. Austrija i Velika Britanija su podržale turski protest, dok su Rusija, Pruska, Italija i Francuska zauzele suprotan stav.

2. Zakonodavstvo – posledica novog ustavnog stanja

Promena ustavnog poretka u državi stvorila je solidne osnove za zakonsko uobličavanje funkcionalisanja državnog aparata. Za funkcionalisanje države kakvu je želeo knez Mihailo, uz ustavne promene i konsolidaciju sistema bezbednosti, bilo je neophodno učvrstiti i osavremeniti pravosudni sistem i doneti prateće zakone, a i kodifikovati krivičnopravnu materiju. Zanimljivo je da je Kazniteljni zakonik donet godinu dana pre početka promene ustava ustavnim zakonima. Očigledno je da je za kneza Mihaila ta oblast bila posebno značajna, shodno činjenici da u vreme vladavine ustavobranitelja krivičnopravna materija nije bila kodifikovana.

Sistem organizacije sudova, ustrojen u vreme ustavobranitelja, zadržan je i tokom druge vladavine kneza Miloša i Mihaila Obrenovića. Novinu je predstavljalo osnivanje Trgovačkog suda, odmah nakon povratka kneza Miloša, na osnovu Ustrojenija Trgovačkog suda od 12. decembra 1859. godine (*Zbornik zakona i uredaba*, 1859: 107–111)). Or-

ganizaciona istovetnost, međutim, nije značila i istovetnu neefikasnost sudova koja je obeležila ustavobraniteljsko pravosuđe. U prilog stabilizovanju pravosuđa najpre je išlo zakonodavstvo Mihailove Srbije. Uz postojeće ustavobraniteljsko zakonodavstvo, donet je čitav niz sistemskih zakona koji su posredno ili neposredno uticali na poboljšanje pravosudnog sistema. Već početkom 1860. godine (još je trajala vlada kneza Miloša) doneti su Zakonik trgovački, Zakonik o postupku sudejskom u građanskim parnicama i Kazniteljni zakonik za Knjažestvo Srbiju. Februara 1862. godine donet je Zakon o pravozastupnicima, marta 1863. Cirkular Popećiteljstva pravosuđa o dokazima u krivičnom postupku i izmene i dopune zakonskih akata koji su regulisali ustrojstvo sudova. Novi Zakon o ustrojstvu sudova je donet 20. februara 1865. godine, a uporedno s njim i Zakon kojim se uvodi u život ustrojstvo sudova, kao i novi Zakonik o postupku sudske komisije u građanskim parnicama. Zakonik

o postupku sudskom u krivičnim delima je donet 10. aprila iste godine.

Na funkcionisanje pravosudnog sistema su uticale i kadrovske promene, za koje u prethodnim vremenima jednostavno nije bilo mogućnosti. U sudstvu više nije bilo nepismenih (poslednji nepismeni sudija je penzionisan 1862. godine). Sudski postupak je uprošćen, a manje parnice su prebačene na opštinske sudove. Iako su sudovi i dalje bili pretrpani parničnim predmetima, broj parnica je znatno smanjen.

Zanimljivo je da je Zakon o pravozastupnicima uveo veoma napredne mere: pravozastupnici su morali da imaju završen pravni fakultet i položen pravozastupnički ispit, ali je Narodna skupština, i pored toga, zahtevala da se taj zakon ukine. Razlog su verovatno bili zloupotrebe pravozastupnika ali i nenaviknutost nepismenog naroda na takav pravosudni sistem. Tražeći stare pravice, poslanici su, u stvari, tražili retrogradne mere u pravosuđu. Knez i vlada su se suprotstavili takvom zahtevu, dok je ministar pravde ubedivao Skupštinu da bi ukidanje Zakona o pravozastupnicima značilo „otvoriti vrata svima neznašicama i varalicom, da pod vidom punomoćstva, svojim neznanjem ljudi oštećavaju (...) to bi značilo ukinuti lekare i pustiti vračare i kartare da leče bolesnike” (*Protokoli redovne Narodne skupštine*, 1868: 219).

Kaznitelni zakonik za Knjažestvo Srbiju (poznat još i kao Krivični ili Kriminalni zakonik) donet je 29. marta 1860. godine. Za razliku od ustavobraniteljskih vremena, sada je Savet, shodno svojim ovlašćenjima u obavljanju zakonodavne vlasti, prvi predložio knezu donošenje krivičnog zakonika, s čime se knez saglasio.

Kaznitelni zakonik, kako navode mnogi autori, nosio je odlike evropskog

prava, a naročito se približavao pruskom, badenskom i francuskom krivičnom zakonodavstvu. Sistematika tog zakonika je potpuna, a sadržinski je podeljen na tri dela (časti): O kaznenju zločinstva i prestuplenja u opšte (čast I), O kaznenju zločinstva i prestuplenja ponaosob (čast II) i O kaznenju istuplenja (čast III). Materija je u sva tri dela podeljena po glavama. Naslovi glava opšteg dela – O kaznenju zločinstava i prestuplenja, kazuju da su u tom delu detaljno razrađeni najvažniji krivičnopravni instituti: umišljaj, uračunljivost i vinost, otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, pokušaj, saučesništvo, sticaj, povrat i zastarelost. Zakonik u istom delu razlikuje kategorije mlađih i starijih maloletnika i shodno tome opredeljuje i način njihovog kažnjavanja, a u njemu su predviđene i vrste krivičnih sankcija (ima ih 12) (Randželović, 2008: 98).

Drugi deo – O kaznenju zločinstva i prestuplenja ponaosob (čast II) i treći deo Zakonika – O kaznenju istuplenja (čast III), kazuju da je usvojena trojna podela kažnjivih dela prema težini na zločinstva, prestupe i istupe. Paragraf 1 Kaznitelnog zakonika definiše ih ovako: „Zločinstvo je ono delo, za koje zakoni donose smrt, robiju ili zatočenje. Prestuplenje je ono delo, za koje zakoni donose zatvor duži od mesec dana, ili lišenje zvanja, ili novčanu kaznu više od trideset talira (tri stotine dinara). Istuplenje je ono delo za koje zakoni donose zatvor do mesec dana ili novčanu kaznu do tri stotine dinara” (Kaznitelni zakonik, 1860: 9). Ovakvom se podelom zakonodavac opredelio da istim zakonskim aktom uredi i krivičnu i prekršajnu materiju. Sva odličja i način regulisanja prekršajne materije u Zakoniku ukazuju na odnos zakonodavca prema njenoj posebnosti i njegovu nameru da se zbog celishodnosti ta materija reguliše istim zakonskim aktom kao i krivična. U dru-

gom delu Zakonika – O kaznenju zločinstava i prestupljenja, detaljno je uređenja materija posebnog dela krivičnog prava. Krivična dela (zločinstva i prestupljenja) svrstana su u 23 osnovne kategorije. Nekim delima, svojstvenim i specifičnim za društvene prilike u ondašnjoj Srbiji, posvećena je posebna pažnja (na primer, hajdučija) (Randelić, 2008: 99).

Pored navedenih odlika Zakonika, značajno je istaći i principe savremenog krivičnog prava koji su ustanovljeni i potvrđeni njegovim donošenjem. Znatan deo tih principa je sadržan u Zakonu kojim se uvodi u život Kaznitelni zakonik (donet istog dana kada i Zakonik). Zakonikom je kao osnovno pravilo utvrđen princip legaliteta, načelo koje je temelj modernog krivičnog prava. „Za koje delo – stoji u paragrafu 2 Za-

konika – nije u zakonu, pre nego što je učinjeno, kazano, da će se i kako će se kazniti onaj, koji ga učini, za ono se ne može niko ni osuditi” (*Kaznitelni zakonik*, 1860: 10). Takođe je paragrafom 5 propisano sledeće: „Kogod učini u Srbiji kakvo kaznimo delo, sudiće se i kazniti po kaznitelnim zakonima ove zemlje” (*Kaznitelni zakonik*, 1860: 10). Time je stavljeno van snage pravilo da sudije, u nedostatku zakonskih propisa, sude u skladu sa savešću i principima morala. Zakonikom se građanima Srbije pruža pravna sigurnost i štiti integritet, dok se pojedinim paragrafima Zakonika ističu atributi suverenosti srpske kneževine. Tako paragraf 6 propisuje sledeće: „Ni jedan Srbin neće se izdavati stranoj vlasti da ga ona ispituje i kazni za dela kaznima, koja bi ovaj učinio bilo u Srbiji bilo u stranoj državi” (Randelić, 2008: 100).

Zaključak

Vladavina kneza Mihaila – prvenstveno se misli na njegovu drugu vladavinu od 1860. do 1868. godine, bila je relativno kratka, ali je po mnogo čemu obeležila državni razvoj i nacionalni preporod Srbije. Autori koji su proučavali taj period srpske istorije uglavnom se slažu da je to bilo vreme prosvećenog absolutizma i „policijske države”. Kao i svaki društveni sistem i državno uređenje, i Mihailov režim je imao svoje nalicje, koje su njegovi savremenici kritikovali (počev od Svetozara Markovića pa nadalje). Pravo je pitanje, međutim, da li je takav Mihailov režim bio više nužnost nego želja kneza za absolutnom vlašću. Ustavobraniteljska Srbija jeste bila država zakona i zakonodavstva, s težnjom da se od Srbije Miloša Obrenovića stvori nešto drugačije i približnije onovremene

nom poimanju i organizovanju države. Ali, ustavobraniteljski režim, stvoren Ustavom iz 1838. godine, nije mogao da se održi jer je bio pritisnut savremenim tokovima i ograničen Ustavom, koji je u vreme Svetozarevske skupštine već bio pravni anahronizam.

Knez Mihailo je uviđao sve nedostatke takvog sistema. Svemoćni Savet je možda samo u početku bio solidno sredstvo za ograničavanje kneževe samovolje. Ali, za obrazovanog absolutistu kakav je bio Mihailo, koji je uz to imao i visoke patriotske i nacionalne ciljeve, tako zamišljen nosilac zakonodavne i izvršne vlasti je bio teret i ograničavajući faktor.

Vlada (odnosno Centralna državna uprava kako stoji u imenu Zakona) više nije mogla da bude sastavni deo zakonodavnog tela oličenog u Savetu. Tako

zaštićene popećitelje (kasnije ministre) knez nije mogao da kontroliše, a nisu imali ni skupštinsku kontrolu (koja po Ustavu iz 1838. godine nije bila predviđena kao državni organ). Knez Mihailo je ustavnim zakonima upravo rešio taj problem, koji je često bio kočnica funkcijonisanju državnog aparata, dok je, s druge strane, sebi omogućio kontrolu i zakonodavne i izvršne vlasti, kao i apsolutnu kontrolu sistema bezbednosti države. Taj proces je zaokružen poslednjim zakonom koji je imao ustavni karakter – Zakon o opštinama i opštinskim vlastima. Time je uveo kontrolu policijskog i sudskog aparata, po vertikali, do najnižih organa, ukidajući neke vidove lokalne samouprave u opštinama, koje ni Turci, tokom viševekovne vladavine, nisu ukidali.

Tako naslikan Mihailov režim, posmatran jednostrano, odaje utisak jednog rigidnog državnog aparata, s knezom apsolutistom na vrhu piramide vlasti. Činjenica je, međutim, da je Mihailo stvorio daleko efikasniju državu nego što je to bila ustavobraniteljska Srbija. Događaji iz 1862. godine na Čukur česmi, konferencija u Kanlidži iste godine (koja je utrla put konačnom odlasku turskih garnizona iz Srbije), uzimanje grada 1867. godine i stvaranje faktički nezavisne države govore u prilog iznetim tvrdnjama da prosvećeni apsolutizam, u određenim istorijskim okolnostima, može predstavljati nužnost i kraći put za konsolidovanje države, kao i solidan temelj za ostvarivanje visoko postavljenih nacionalnih ciljeva.

Literatura

1. *Kaznitelni zakonik za Knjaževstvo Srbiju* (1860). Beograd: Državna štamparija.
2. Pavlović, M. (1997). *Preobraženski ustav prvi srpski ustav*. Kragujevac: Pogledi.
3. *Protokoli redovne Narodne skupštine držane o Mioljudne 1867. godine u Kragujevcu* (1868). Beograd: Državna štamparija
4. *Protokoli Vanredne skupštine narodne držane o Preobraženju 1861. godine u Kragujevcu* (1861). Beograd: Državna štamparija.
5. Randželović, N. (2008). *Istorija prava II: osnovi srpske istorije prava*. Niš: Sven.
6. Ranke, L. (1892). *Srbija i Turska u XIX veku*. Beograd: Državna štamparija.
7. Ustrojenije Trgovačkog suda (1859). *Zbornik zakona i uredaba* (str. 107–111). XII. Beograd: Državna štamparija
8. *Vojna enciklopedija* (1975). Beograd: Redakcija Vojne enciklopedije.
9. *Zbornik zakona i uredaba* (1862). XIV. Beograd: Državna štamparija.
10. *Zbornik zakona i uredaba* (1863). XV. Beograd: Državna štamparija.
11. *Zbornik zakona i uredaba* (1865). XVII. Beograd: Državna štamparija.

POLICE STATE IN THE SERVICE OF NATIONAL GOALS AND REFLECTIONS OF THE CONSTITUTIONAL LAWS OF PRINCE MIHAILO

Nebojša Ranđelović

University of Niš, Faculty of Law

Abstract: Having ascended the throne once more in 1860, Prince Mihailo fundamentally changed the constitutional situation in the country, setting as the highest goals transformation of the state and national liberation. In order to avoid Turkish interference in constitutional questions of the Principality of Serbia, still a vassal state at the time, Mihailo derogated the 1838 Constitution with constitutional laws. His constitutional laws, according to some of his contemporaries and many authors, created the conditions for a “police state” to function. The laws on the National Assembly, on the Central government administration, on the Council of State, on Municipalities and municipal governments, made possible the functionality of an authoritarian regime, that is, a type of absolutism. However, Mihailo’s enlightened absolutism gave the Prince and the state bodies a possibility for quicker prosperity of the state and the beginning of reaching highly placed national goals. The so-called “police state” can, in certain historical moments (especially in a peasant state in the making, as was the case with Serbia), be a more efficient and desirable way of state organization than other state regulations.

Keywords: Prince Mihailo, police state, Constitutional laws, absolutism.

IZ ISTORIJE POLICIJE

ПОЛИЦИЈСКИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ДЕЛА

„ПОЛИЦИЈСКИ ГЛАСНИК“ ИЗЛАЗИ ЈЕДАНИКУ, А ПРЕМА ПОТРЕБИ И ВИШЕ ПУТА НЕДЕЉНО. ПРЕТИПЛАТА СЕ ПОЛАЖЕ У НАПРЕД, И ТО НАЈМАЊЕ ЗА ПОЛА ГОДИНЕ, КОД СВИЈУ ПОЛИЦИЈСКИХ ВЛАСТИ, И ИЗНОСИ: 20 ДИНАРА НА ГОДИНУ ЗА ДРЖАВНА И ОПШТИНСКА НАДЛЕШТВА, А ЗА СВЕ ДРУГЕ ПРЕТИПЛАТИНИКЕ У ОПШТЕ 12 ДИНАРА ГОДИШЊЕ. ЗА ИНОСТРАНСТВО: ГОДИШЊЕ 24, ПОЛУГОДИШЊЕ 12 ДИНАРА У ЗЛАТУ. ПОЈЕДИНИ БРОЈЕВИ „ПОЛИЦИЈСКОГ ГЛАСНИКА“ НЕ ПРОДАЈУ СЕ. РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАјУ.

Objavljeno u: *Polički glasnik, god. 8, br. 1/1912, str. 1–2*

REORGANIZACIJA POLICIJE D. Đ. Alimpić

Reorganizacija naše policije, započeta ozbiljno donošenjem zakona o sreskim i gradskim sudovima, biće u ovoj godini, sudeći po svemu, definitivno izvedena.

Kao što je već poznato, g. Stojan Protić, kao zastupnik Ministara Unutrašnjih Dela, doneo je prošle god. načelnu odluku „da se pristupi pribiranju potrebnog materijala i potrebnih podataka za izradu zakonskih projekata o reorganizaciji naših policijskih vlasti i ustanova”, i u ovom cilju određeni su pisac ovih redova i g. Ž. Lazić, član Uprave grada Beograda da u Švajcarskoj, Belgiji, Austro-Ugarskoj, Italiji, Bavarskoj, Badenskoj i Virtembergu prouče na licu mesta:

a) organizaciju i funkcionisanje celokupne unutrašnje uprave u ovim državama;

b) organizaciju njihovih policijskih i opštinskih vlasti u borbi protiv kriminaliteta uopšte i

v) uređenje samoupravnih tela – okružnih, sreskih i opštinskih – i njihov odnos prema državi i njenim organima.

Pored ovoga, odlučeno je da se i od okružnih i sreskih načelnika traže mišljenja o izmenama koje bi, u izloženom pravcu, trebalo učiniti u našem zakonodavstvu, a naročito u zakonima o uređenju okruga i srezova i opštinama.

Bez sumnje u cilju proučavanja prikupljenog materijala, aktivniji rad na reorganizaciji policije zastao je momentalno, ali mi imamo puno uverenja da će on još u prvoj polovini ove god. biti ozbiljno nastavljen.

Doista je bilo krajnje vreme da se jednom pristupi ozbiljnoj reorganizaciji naše policije, čija organizacija datira, u glavnome, još od pre pola veka, kada su društveni odnosi i prilike bili mnogo prostiji i nerazvijeniji, a život skoro patrijarhalan. Međutim, između današnje organizacije naših policijskih vlasti i njihove prvobitne organizacije u „Ustrojeniju okružni načelstava“ od 12. maja i 8. juna 1839. i u „Ustrojeniju upraviteljstva varoši Beograda“ od 11. jula 1860. god.,

nema gotovo nikakve razlike. Može se slobodno reći da je naša policija ostala u glavnome neizmenjena sve do donošenja zakona o sreskim i gradskim sudovima, dok su gotovo sve naše državne institucije pretrpele do danas znatne izmene u svojim prvobitnim organizacijama – izmene koje su zahtevale razvitak i potrebe savremenog društva.

Pitanje o reorganizaciji naše policije veoma je važno i ozbiljno i od njegovog pravilnog rešenja zavise ceo rad i uspeh budućih reorganizovanih policijskih vlasti. Sa ovog razloga neophodno je potrebno da se ono i u javnosti što detaljnije pretrese i da se, bar neke načelne stvari, definitivno preciste. A ovakvih načelnih stvari ima poviše. Primera radi da pomenemo pitanje o žandarmeriji koje je nekoliko puta pretresano u „Policiji” za prošlu god., sa prilično netačnim pojmovima o odnosu žandarmerije prema građanskim vlastima..

Uz materijal koji smo prikupili o policijskim i opštinskim vlastima u Švajcarskoj i Belgiji, mi smo dali i jedan nacrt reorganizacije naše policije o kome, razume se, ima tek da se diskutuje. Predajući ga, u tom cilju, javnosti, mi unapred izjavljujemo da ćemo primiti i štampati u ovom listu svaki objektivan i obrazložen napis o ovoj stvari.

Pre nego što bismo prešli na našu policiju, smatramo za dužnost da u najkraćim potezima damo opštu sliku policije u Švajcarskoj i Belgiji, koje su bile predmet našeg proučavanja, i da na ovaj način mnoge stvari još u samom početku postavimo, po mogućству, na njihovo pravo mesto. Tako:

1. I u Švajcarskoj (sa izuzetkom ženevskog kantona) i u Belgiji policijska vlast vrlo je slaba i gotovo sva u rukama opština. Ova slabost, koja je donekle sankcionisana i pozitivnim zakonima,

još je više potencirana posledicama izbornog sistema policijskih i opštinskih organa, u kome se partijski interesi ističu iznad svega. Ne zna se da li u ovom pogledu stoji gore Švajcarska ili Belgija. U bernskom kantonu n. pr. narod direktno bira i policijske i sudske organe. Prema tvrđenju jednog višeg policijskog činovnika u Bernu, u jednom okrugu bernskog kantona bio je pre 2 god. izabran za okružnog načelnika jedan fabrikant mesa koji, razume se, nije imao ni pojma o policijskim dužnostima. Po uveravanju ovog istog činovnika, ovaj način biranja policijskih organa fatalan je za uspešan policijski rad, jer izabrani organi vode, na prvom mestu, računa o svojim političkim prijateljima.

Sa policijom u Belgiji još je gore, jer je potpuno decentralisana i skoro sva u rukama opština. Naročito rđavo stoji sa policijom bezbednosti, koja je u nadležnosti i ministra pravde i ministra unutrašnjih dela.

Pre 5. god. izvršen je u Brislu jedan gnusan zločin: jedna devojčica od 8 god. zloupotrebljena je jednog večera a potom iščerečena na komade. Ovaj strahoviti zločin silno je uzbudio javno mnjenje, jer se desio u jednoj dosta živoj briselskoj ulici. Pune tri god. tragača je policija za izvršiocem zločina ali, i pored obećane nagrade od 20.000 din., nije uspela da pronađe zločinca. Ovo je dalo povoda jednom odličnom pravniku i advokatu, dr Lulu Franku, da napiše čitavu studiju o briselskoj policiji (*Le crime de la rue des Hirondelles: Etude de police criminelle*, Paris, 1909), u kojoj je podvrgao kritičnoj oceni ceo njen rad u ovoj stvari, kao i njenu organizaciju u opšte. Evo šta on veli:

– Nećemo govoriti o načinima na koje je ova istraga vođena. Oni se odlikuju pometenošću, nerazmišljenošću,

čudnovatošcu, ponekad i glupošcu, kao što je n. pr. ona dvodnevna trka vatrogasca po krovovima u cilju istraživanja detinjih nogu i cipela. Skup sviju policijskih operacija dokazuje potpuno odsustvo rasuđivanja, hladnokrvnosti i metode. Uostalom, ova nesumnjivo teška istraga nije mogla biti ni dovršena, pošto su prva i bitna obaveštenja, na kojima je počivala, bila sasvim pogrešna i lažna. Na osnovu nije bilo mogućno, čak i sa pravilnim rezonovanjem – samo ovde nije bio taj slučaj – doći do pravilnog rešenja problema. Umesto inicijative, brzog odlučivanja, tačnog posmatranja, preciznog analisanja i brzog izvršenja mi, naprotiv, nalazimo grube zablude, odsustvo svake razumne i smisljene inicijative, ustezanje, neodlučnost, sporost i odsustvo svake logike i metode. Dodajmo ovome još i primitivnu i nepotpunu organizaciju policije u Brislu i njegovim predgrađima, pa čemo dobiti pravu sliku stvari: anarhiju i haos u neznanju i nesposobnost. Treba li se onda čuditi što se Brisel smatrao u Brabantu kao raj kradljivaca i ubica i što svi, malo neobičniji zločini, koji se u njemu izvrše, ostaju uvek nekažnjeni, izuzev onih kod kojih su krivci na delu uhvaćeni, ili čiji se izvršiocu sami prijavljuju vlasti.

Kao što se iz izloženih redaka vidi, policije u Švajcarskoj i Belgiji daleko su od toga da budu savršene, za kakve se kod nas obično smatraju. Pa ipak kod njih ima, naročito po većim varošima, mnogo

vrlo dobrih stvari, koje nam, neosporno, mogu poslužiti za ugled. To su, na prvom mestu, njihovi administrativni propisi u pogledu reda, spokojstva, sigurnosti, javnog saobraćaja, čistoće i t. d. na ulicama i javnim mestima, kao i ozbiljnost i pedanterija s kojima njihovi organi ove propise izvršuju. Njihovi niži organi, ulični pozornici i agenti, po pravilu su vrlo dobri i za službu upotrebljivi. Službu vrše pre-dano, savesno i mahom sa pasijom. Plata im nije bog zna koliko velika (ipak je mnogo veća no kod nas), ali su zato osigurani pensijama. U njihovoј službi vladaju odličan red i disciplina i svaki zna tačno svoj posao. Sve ovo vredi i za one više policijske organe, koje ne bira narod neposredno. Interesantno je, međutim, da su među njima vrlo retko činovnici sa fakultetskim obrazovanjem, ali zato imaju dovoljno profesionalne spreme, koju su stekli dugim službovanjem.

2. I u Švajcarskoj i Belgiji postoje i *administrativna i sudska policija* sa različitim delokrugom rada i raznim pravima i dužnostima. Zadatak je prve da se stara o redu i sigurnosti i da *predupređuje* krivična dela, dok druga ima za dužnost *istraživanje* i predavanje nadležnim sudskim vlastima izvršilaca ovih dela. Prva stoji pod administrativnim odnosno upravnim vlastima, a druga pod državnim tužištvom odnosno istražnim sudijama. Izvesni policijski organi vrše, međutim, dužnost i jedne i druge policije.

(NASTAVIĆE SE)

PRIKAZI

Prikaz projekta ANITA iz programa „Horizont 2020”(u čijoj realizaciji učestvuje i Kriminalističko-polički univerzitet)

Nakon što je Evropska unija u januaru 2014. godine usvojila novi koncept i program finansiranja nauke i tehnološkog razvoja pod nazivom „Horizont 2020” (*Horizon 2020*), koji čine tri stuba – izvrsnost u nauci, vođstvo u industriji i društveni izazovi¹, počela je podrška istraživanjima u okviru trećeg stuba, među kojima se nalazi i oblast bezbednosti.

U okviru te oblasti istraživanja,² u maju 2018. godine pokrenut je projekt ANITA, kojim rukovodi konzorcijum od 17 partnera iz 11 zemalja i čiji su osnovni cilj razvoj i stvaranje najsavremenije, naučno zasnovane i korisnički orijentisane istražne platforme za savladavanje izazova zabranjene onlajn trgovine, koja pruža oruđa za formiranje baza podataka, blokčejn (*blockchain*) analizu, analizu velikih količina podataka, modeliranje znanja i eksploraciju takvih modeliranja, inkorporaciju kognitivne funkcije u analizi i obezbeđivanje korisnički orijentisanih obaveštajnih aplikacija.

Jedan od članova konzorcijuma je i Kriminalističko-polički univerzitet, kao najmlađi državni univerzitet u Republici Srbiji i liderска institucija u oblasti visokog obrazovanja, treninga i specijalističkih obuka budućih i trenutnih policijskih službenika ali i pripadnika drugih službi za sprovođenje zakona (*law enforcement agencies*). U okviru podele projektnih zaduženja, tzv. radnih paketa, Univerzitet je zadužen za prenošenje i širenje projektnih rezultata,

trening i obuku. Radni paket 11, koji je dodeljen Kriminalističko-poličiskom univerzitetu, podrazumeva razvoj mehanizama i oruđa za diseminaciju rezultata, uspostavljanje zajednice zainteresovanih strana nosilaca projekta kako bi, u kontekstu znanja i veština, mogli da profitiraju iz iskustava stečenih na projektu, kao i identifikovanje najbolje prakse, razvijanje adekvatnih kurikulumi i pripremu obuka za razvoj strategije i plana za eksploraciju rezultata projekta.

Kao generalni projektni zadatak, ANITA proučava, stvara i razvija: 1) inovativne blokčejn tehnologije za analizu mreža i kriptovaluta, 2) sofisticirana analitička oruđa velikih količina podataka za automatizovanu ekstrakciju i analizu, 3) sofisticirane metodologije za

1 Excellence in Science, Industrial Leadership, Social Challenges.

2 Koja se prioritetno odnosi na borbu protiv kriminala, ilegalnu trgovinu i terorizam, zaštitu kritične infrastrukture, upravljanje granicama, otpornost na krizu i katastrofu, privatnost na internetu, spoljnu politiku EU, sprečavanje konflikata i izgradnju mira.

pravljenje, modeliranje, zaključivanje, obradu i pohranjivanje znanja u forma ma razumljivim za ljudski rod i 4) korisnički, adaptivni i modelirajući okvir koji omogućava prikupljanje, analiziranje, prevođenje i objašnjavanje, imitiranje i integrisanje ljudskih kognitivnih informacija i korisnički orijentisanih obaveštajnih aplikacija, opremljenih komandnim tablama za istraživanje, rekonstrukciju i identifikaciju specijalnih temporalnih i kauzalnih korelacija među događajima ilegalne trgovine.

Planirano je da se nabrojani zadaci ostvaruju primenom različitih pristupa, poput multidisciplinarnog kojim se obezbeđuje onlajn istražni sistem nezakonite onlajn trgovine (*online trafficking*). Reč je o automatskom, širokozahvatnom, korisnički orijentisanom kognitivnom sistemu za efikasno otkrivanje aktivnosti nezakonite onlajn trgovine koji omogućava: prikupljanje saznanja i informacija za domen prime ne aplikacija i njihovu upotrebu za obuku novih pripadnika policije; anonimnu

identifikaciju novih relevantnih sadržaja uz održavanje ravnoteže između brzine i preciznosti; visok nivo realizacije skida nja (*downloading*) i pohranjivanja u bez bedni repositorijum; procenu i ocenu značaja istraživanja veb izvora i blokčejn analize, s ciljem otkrivanja veza i dokaza o nezakonitim transakcijama.

Korisnici projekta od samog početka imaju ključnu ulogu u njemu na taj način što pomažu u identifikovanju i utvrđivanju prioriteta zahtevanih funkcionalnosti, učestvuju i pružaju podršku u dizajniranju i evaluaciji kroz demonstriranje primene sistema i doprinose definisanju aktivnosti obuke i organizaciji radionica na kojima će se analizirati i procenjivati rezultati projekta.

Sve pomenute aktivnosti, okvir, ciljevi, metodologija i evaluacija ustanovljeni su u skladu s etičkim principima i relevantnim nacionalnim i međunarodnim zakonodavstvom, kao i sa zakonima Evropske unije, uključujući Povelju o osnovnim pravima Evropske unije i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

